

VIGILIA

2009 / 8

ERDŐ PÉTER: A vallás szerepe az ember életében
és az oktatás célja

URI ASAF: Három Ákédá változat

DIÓSI DÁVID: A liturgia angeológiai dimenziójáról

Basa Viktor, Fürjes Gabriella, Oláh Tamás, Sulyok Vince,
Szegedi-Szabó Béla, Vasadi Péter és Vörös István versei
Danyi Zoltán novellája és Halmai Tamás esszéje

Beszélgetés Benvin Sebastian Madassery verbita atyával

NÉMETH PÁL: Iszlám-keresztény párbeszéd – Bagdad, 781

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Akkor és ma	561
ERDŐ PÉTER:	A vallás szerepe az ember életében és az oktatás célja	562
URI ASAF:	Három Ákédá változat	568
CZOTTNER KATALIN:	A gonosz és az ír szentek <i>(tanulmány)</i>	574
DIÓSI DÁVID:	Amikor ember és angyal csókot vált. Plaidoyer a liturgia angeológiai dimenziójának „reneszánszáért” <i>(tanulmány)</i>	580

SZÉP/ÍRÁS

VASADI PÉTER:	Kilángol; Nem lángol ki; Parafrázis <i>(versek)</i>	584
VÖRÖS ISTVÁN:	Egy neandervölgyi barátságát; A szeretet tévedései; Ártéri madárdal <i>(versek)</i>	588
HALMAI TAMÁS:	„...egyetlen szerelem minden”. Takács Zsuzsa Sötét és fény kora című kötetének újraolvasása <i>(esszé)</i>	590
FÜRJES GABRIELLA:	Illés.; könnyebb a tevének. <i>(versek)</i>	596
SZEGEDI-SZABÓ BÉLA:	Töredék <i>(vers)</i>	597
BASA VIKTOR:	van még zaj; lakik valahol <i>(versek)</i>	598
DANYI ZOLTÁN:	A hullámok után a sima tó tükre <i>(novella)</i>	599
SÜLYÖK VINCE:	Rohanunk végzetünkbe; Giczzy János festményei fölé <i>(versek)</i>	603
OLÁH TAMÁS:	Himnusz <i>(vers)</i>	605

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

BODNÁR DÁNIEL:	Benvin Sebastian Madassery verbita atyával	606
----------------	--	-----

MAI MEDITÁCIÓK

ASZALÓS JÁNOS:	A szeretetről, darabosan	614
----------------	--------------------------	-----

NAPJAINK

JÁSZ ATTILA:	a fény pászma. Avagy az állandóság változatai Nádor Tibornál	620
--------------	---	-----

DOKUMENTUM

NÉMETH PÁL:	Iszlám-keresztény párbeszéd – Bagdad, anno Domini 781 ■ Vallási párbeszéd, amely al-Mahdi abbászida kalifa és I. Timótheosz nesztoriánus kereszttyén katolikosz között zajlott <i>(Németh Pál fordítása)</i>	622
-------------	---	-----

KRITIKA

SZÉNÁSI ZOLTÁN:	„A tizenkettő közül az egyik”. Apokrif – A tizenkét legszebb magyar vers 2.	633
-----------------	--	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	635
---	-----

Akkor és ma

Szent István ünnepe állami és egyházi ünnep egyszerre: a magyarságé és a kereszténységé. Tehát nem csak a keresztény magyaroké vagy a magyar keresztényeké: az államalapító királyt sajátjának érezheti minden magyar ember, a hitvalló szentről pedig, bár kisebb fénnel, de az egész katolikus egyház megemlékezik.

E kettős ünnep minden évben fölveti magyarság és kereszténység kapcsolatának kérdését. Mit adott a kereszténység akkor a magyarságnak, és mit ad ma? *Akkor* jelentősen hozzájárult a magyarság civilizációs, szellemi és kulturális fölemelkedéséhez: bekapcsolta az országot a népvándorlás nyomán formálódó új európai kultúrába, amely lassan magába szívta a görög-római örökséget és a Biblia világát. *Akkor* a kereszténység fölvétele belépőjegy volt az európai országok közösségébe, a bizánci kereszténység helyett a latin egyházhoz való csatlakozás pedig eldöntötte az ország nyugati orientációját. *Akkor* az egyház minden szempontból nagyhatalom, sőt a legnagyobb hatalom volt a világon (hiszen Európán és a mediterrán térségen kívül nem létezett számukra világ).

Az Evangélium pedig ettől kezdve végigkísérte a magyarság életét. Befelé: őrködött az ország rendje és békéje fölött, a közjó szolgálatára, a nemzet egészéért való együttműködésre tanított. Kifelé: az ország „zivataros századaiban” a nemzet megtartó ereje volt a Gondviselésbe vetett hit: akár keletről, akár nyugatról jött fegyveres támadások pusztították el vagy igázták le az országot, Isten áldásáért fohászkodtak, az ő oltalmába ajánlották az országot.

Mára az egyház nem politikai és gazdasági nagyhatalom többé, sem a nagyvilágban, sem idehaza. Társadalmi, sőt erkölcsi és spirituális jelenléte is meggyöngült Európa-szerte, így Magyarországon is. Küldetése pedig ma talán fontosabb, mint valaha. Az evilágba belefeledkezőknek vagy éppen belekeseredőknek tanúságot tesz arról, hogy az élet nem ér véget a halállal, hanem folytatódik egy másik, ennél végtelenül hatalmasabb és boldogabb életben. Az agressziótól és terrorizmustól szabdalt világban hirdeti, hogy a lét csak a szeretetben válik teljessé. Minden egyéni és csoportos önzéssel szemben szót emel az igazságosság, a béke és a közjó érdekében, az emberi élet, különösen a gyöngék és az elnyomottak védelmében. A sokakból feltörő, de tévutakon bolyongó spirituális vágyaknak pedig megmutatja az egyetlen igazi célt és járható utat, amely valódi boldogsághoz vezethet: Isten szeretetközösségében.

Hatalmi eszközeit elveszítette az egyház: felülről parancsolni nincs módja többé. Kérni és figyelmeztetni, meghívást közvetíteni és tanúságot tenni tud csupán. Urától kapott missziója azonban talán éppen így válik hasonlóbbá az első tanítványok közösségéhez, akiket Jézus nincstelenül és eszköztelenül küldött a világba.

A vallás szerepe az ember életében és az oktatás célja

ERDŐ PÉTER

Az európai parlamenti választások, valamint alapításának 60. évfordulója alkalmából, az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) kezdeményezésére egynapos konferenciát tartott „Vallásos nevelés: erőforrás Európa számára” címmel az Európa Tanács 2009. május 4-én Strasbourgban. A konferencián bemutatták az Olasz Püspöki Kar által 2005 januárja és 2007 novembere között az európai hitoktatás helyzetéről készített felmérést. A találkozón előadást tartott többek között Erdő Péter bíboros, a CCEE elnöke. Ezúton is köszönjük, hogy közölhetjük előadása magyar nyelvű változatát.

A felmérés jelentősége

¹Eredményeit az olasz Elledici kiadó kötet formájában is közzétette: *L'inssegnamento della religione risorsa per l'Europa*, francia, angol és német nyelvű CD-ROM melléklettel.

Az emberi személy méltósága

Köszöntöm Önöket és köszönetet mondok mindnyájuknak azért, hogy jelenlétükkel kifejezésre juttatják érdeklődésüket és felelősségüket a következő generációk nevelésének egy fontos aspektusa, végeredményben kontinensünk jövője iránt. Kétségtelen, hogy az iskola, az iskolai nevelés és oktatás sikere vagy kudarca meghatározó tényező minden egyes személy és az egész társadalom életében. Ezért annyira fontos, hogy a legnagyobb figyelemmel és felelősségérzettel szölgünk e témáról.

Hálásan köszönöm az Olasz Püspöki Konferenciának (CEI), hogy magára vállalta és finanszírozta ezt a felmérést,¹ és különösen is a CEI Nemzeti Hivatal a Katolikus Hitoktatásért nevű szervezetének, végül pedig mindazoknak, akik az utóbbi években azzal foglalkoztak, hogy kezeljék és rendszerezék a hitoktatás helyzetére vonatkozó különféle információkat és adatszolgáltatásokat. A kutatómunka, amelyet az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) kezdeményezett, és amelyre számos európai országban sor került, azt kívánta felmérni, amit a Katolikus Egyház nyújt Európa különböző országaiban; ez — mint látni fogjuk — hivatkozási pontként szolgálhat más felekezetek és vallások e téren szerzett tapasztalatainak az elemzésében is.

E nagyszerű felmérésből kitűnik, hogy az állami iskolákban végzett hitoktatás vitathatatlan tény és jog, családok milliói által kért szolgáltatás. A Katolikus Egyház arra törekszik, hogy lehetőségeihez mérten válaszoljon erre a szükségletre. Egyébként a felmérés azt is megmutatja, hogy e jognak az elismerése nem mindig magától értetődő, és egyes országokban még jogi nehézségek akadályozzák, hogy a vallásoknak lehetőségük legyen szabadon és nyilvánosan bemutatni a tanításukat. Mindez kérdéseket vet fel, s figyelmes és el nem odázható reflexióra készítet minket a hitoktatást, tágabb értelemben pedig a vallásnak az egyéni és közösségi élet különböző területein betöltött helyét illetően.

Az emberi jogok alapja az emberi személy sérthetetlen méltósága. Ez a méltóság megelőz minden utólagos jogi döntést. Az emberi személy, az érzékelő- és cselekvőképeségével, a belső életével, mely ráébreszti

önmagára és a világ jelentésére, miközben felismeri a célt is, amely felé tart, ugyanakkor az arra irányuló képességével, hogy baráti kötelékeket kössön és fejlesszen ki embertársaival, hogy felelősséget vállaljon, vagyis meghaladja önmagát — tehát az emberi személy nem pusztán felhasználóként van jelen a világban, hanem főszereplőként.

Az élet Az emberi személy, minden egyes ember birtokolja ezt a méltóságot. Senkinek nincs joga megvetni vagy elpusztítani, mert az embereket soha nem szabad első- vagy másodrendűnek tekinteni. Az emberi személy méltóságát és értékét el kell ismernie a társadalomnak. A társadalomnak az a feladata, hogy őrködjön tagjai élete felett. Azok, akik hosszú éveken át éltek olyan társadalmi rendszerben, amely kontrollálta és lehatárolta cselekvési szabadságukat, tudják, mennyire könyörtelenek lehetnek a szabadság elleni támadások, a személyek és a gondolkodásmódjuk feletti uralomra irányuló kísérlet. Amikor félelem, erő, ideológiák vagy divatok által igyekeznek ellenőrizni az emberek életét, akkor magát az emberi személy méltóságát támadják, egy többé-kevésbé nyilvánvaló hatalom szolgálataiba állított tárggyá vagy eszközzé fokozzák le.

**A család a nevelés
bölcseje**

Világos, hogy azok, akik valóban szeretnek, s akiknek gondjuk van a gyermekekre, felismerve benne egy egyedüli és pótolhatatlan személyt, függetlenül fizikai megjelenésétől és képességeitől: ők azok, akik a leginkább képesek betölteni a küldetést, hogy felneveljék, gondját viseljék és felnövését elősegítsék. Mindig rácsodálkozunk arra, hogy a Teremtő az élet eredetét a családon belülré helyezte, másképpen szólva: szeretetteljes kontextusba. Nagyon is jelentőségteljes, hogy Isten tervében minden egyes gyermeket elsőként olyan személyeknek kell nevelniük, akik szeretik őt. Ez azt jelenti, hogy a természet rendje szerint a családnak — amikor azt helyesen értelmezzük —, nem pedig a közintézményeknek, az államnak, formális vagy informális hatalmaknak kellene lennie az első nevelőnek, és a családnak szabadságában kellene állnia, hogy a meggyőződésének megfelelően gyakorolja a szerepét. „Minden családot, mint sajátos és őseredeti jogokkal rendelkező közösséget, megillet az a jog is, hogy a szülők irányítása alatt szabadon rendezze be a maga vallásos életét. A szülőket pedig megilleti a jog, hogy saját vallási meggyőződésük szerint döntsék el, milyen legyen gyermekeik vallásos nevelése. Ezért az államhatalomnak el kell ismernie, hogy a szülőknek joguk van igazi szabadsággal megválasztani az iskolákat vagy a nevelés egyéb intézményeit, s e választási szabadságuk rovására nem róhatók rájuk közvetlenül vagy közvetve igazságtalan terhek” (*Dignitatis humanae*, 5).

**Nevelés — tanúságtétel
— közösség**

A nevelés tehát először is a gyermek személyének elfogadása egy családon, egy közösségen, egy megélt hagyományon belül, másképpen szólva: egy olyan életben belül, amely tanúságtétel útján kerül átadásra neki, s amely ott tükröződik abban a módban, ahogyan környezete

szembenéz a mindennapi kihívásokkal. Személynek lenni annyit jelent, mint kapcsolatban állni: a személyek nem szigetek. A személy közösségi vonása az egyik megkülönböztető jegye az emberi személy méltóságának, miként a szabadság és az értelem is. A szabadság ténylegesen megadja számára a lehetőséget, hogy megismerje az igazságot, és hogy azért szeresse a másikat, ami a másik. Az a tény, hogy nem pusztán egyesülésre képes, hanem arra is, hogy kapcsolatokat létesítsen, szeressen és hagyja magát szeretni, rámutat az emberi szabadság nagyságára, miként annak a fontosságára is, hogy az egyik ember gondját viselje a másiknak, és hogy úgy tiszteljük a közösségeket — kezdve a családokon —, mint olyan helyet, ahol az emberi személy felfedezi, kicsoda ő és mit kell tennie.

A vallásos tapasztalás

Ebben a kontextusban mit jelent a vallásos tapasztalás? És mi köze van a neveléshez? Mivel az emberi lelket az értelem utáni örök szomjúság jellemzi, s mivel képes megismerni a saját rendeltetését, nagy nyugtalanság és mélységes önmeghaladási vágy él benne. Az egyszerű tény, hogy objektív módon és rácsodálkozással szemléli a teremtés szépségét, arra készíti az embert, hogy felnézzen, s kérdéseket tegyen fel önmagának minden létező eredetére és rendeltetésére, valamint a saját élete értelmére vonatkozóan, hiszen ebben az életben mindenféle döntéseket kell hoznia. Az is természetes az ember számára, hogy nem akar tévedésben, hazugságban vagy látszatok között élni, ezért fel akarja fedezni az Igazságot, s nem pusztán az Igazság egyes aspektusait. A Szépség és az Igazság utáni vágy ténylegesen arra készíti az emberi szívet, hogy kutassa a végtelent, hogy keresse Istent.

A vallás igazsága

Annak a felismerése, hogy nem mi alkotjuk meg az igazságot, hogy a valóság megelőzi a róla szerzett tudásunkat, és hogy végeredményben senkit és semmit nem lehet saját létrehozójának tekinteni, valami olyasmi felé irányítja a tekintetünket — legyen szó a belső értelem vagy egy kultúra közösségi tekintetéről —, ami ezen a világon túl található. Az emberi értelem akkor éri el legmagasabb fokát, amikor értelmet fedez fel mindabban, ami meghaladja a mindannyiunk által uralni tudottat. Akkor felvetődik Isten létezésének nagy kérdése. Mindaz, ami csak létezik, a véletlen műve lenne? A semmi felé tart? Közömbös, hogy milyen döntéseket hozok? Vagy éppen ellenkezőleg, létezik egy jóságos Isten, aki megteremtett minket, aki felé irányul az életünk, s aki tartást és jelentőséget ad az életünknek? Ahogyan XVI. Benedek pápa mondta nemrégiben olasz katolikus hitoktatókkal történt találkozása során: „a vallásos dimenzió elválaszthatatlan a kultúrától, az emberi személy globális képzésére irányul, és lehetővé teszi a tudás átalakítását életbölcsséggé” (2009. április 25.).

Diktatórikus kényszerek

Mindenki számára nyilvánvaló, hogy az ateista diktatúrák (mint a náciizmus vagy a kommunizmus) arra irányuló kísérletei, hogy be-

tiltsák vagy felszámolják a vallást, súlyos bűncselekményt jelentenek az emberiség ellen. A laicista elképzelés, amely a vallásról alkotott nézetét rá akarja kényszeríteni a társadalomra, azt állítva, hogy a vallásnak a magánszférában kell maradnia, szintén nem tartja tiszteletben a szabadság közösségi jellegét, s ezért valami olyasmit tagad, ami lényeges alkotóeleme magának a vallásnak. Azt állítani, hogy a vallás kizárólag magányügy, végeredményben annyit tesz, mint azt mondani, hogy Istennek, ha létezik, semmi köze nincs a társadalmi élethez, következésképpen a hit olyasvalami lenne, amelynek semmiféle hatása nincs a valós életre.

Ez az oka annak, hogy akik tagadják Isten helyénvalóságát az életben, azt mondják, Isten nem igazán Isten. Valójában azt a „lehetőséget” vitatják el tőle, hogy kapcsolatban legyen az általa teremtetett valósággal. Ez bizonyosan az egyik lehetséges válasz az ember által önmagának feltett vallásos kérdésre. Demokratikus kifejezésekkel élve azt állíthatjuk, hogy valamely személy agnosztikus meggyőződését ugyanúgy tiszteletben kell tartani, mint a vallásos meggyőződést, az emberi személy szabadsága és méltósága miatt. Amikor az egyház, követve a II. Vatikáni zsinat tanítását, folytonosan hangsúlyozza a vallásszabadság védelmének fontosságát, azt a tényt helyezi előtérbe, hogy az államoknak kötelességük biztosítani a szabadságot, ami azt is jelenti, hogy nem erőltethetnek rá az emberekre egyetlen egy világlátást, történjen az akár oly módon, hogy valamelyik vallásnak adnak kizárólagos jogokat, vagy pedig valamilyen más világnézetnek. Nyilvánvaló, hogy egy társadalom nem képes fennmaradni anélkül, hogy ne tartana tiszteletben minimális értékeket, hogy ne fogadna el valamilyen közös nevezőt. Ez azt jelenti, hogy minden egyes társadalom életének kapcsolatban kell állnia a világ, az ember, a környezet objektív realitásával... Jóllehet a modern állam általában világnézetiileg semlegesként határozza meg magát, el kell fogadnia a valóság objektív ismeretének minimumát, miközben tiszteletben kell tartania az állampolgárok eltérő meggyőződéseit. De hogyan lehetséges tiszteletben tartani a szubjektív álláspontokat, s ugyanakkor elfogadni az ismeretek bizonyos halmazát, mint előzetes feltételét a társadalmi jólétnek? Maga a jólét fogalma is eltérő jelentéssel bírhat az egyes emberek álláspontjától függően. A keresztények, hasonlóan bizonyos más vallásokhoz, hisznek egy objektív, természetes tudás lehetőségében az élet számos lényeges dolgát illetően. Ezért optimisták vagyunk, és lehetségesnek tartjuk a szükséges közmegegyezést a társadalomban.

A szabadság

Nem a kényszer, hanem a szabadság garantálhatja a családoknak a nevelés jogát, a fiataloknak pedig a lehetőséget, hogy megtanuljanak élni. Ugyanakkor igaz, hogy az emberi szabadság meglehetősen bonyolult realitás. Első pillantásra a szabadság mintha azt jelentené, hogy szabadok vagyunk mindenféle külső kényszertől. Azonban az a szabadság, hogy megöljük a másikat vagy önma-

gunkat, hogy rombolunk vagy kárt okozunk, nem igazi emberi szabadság. A valódi szabadság nem azt jelenti, hogy áthágunk minden szabályt vagy kötelezettséget, hogy akármit megtehetünk, hanem sokkal inkább azt, hogy önmagunk leszünk, és az igazságnak megfelelően azt választjuk, hogy a jót cselekedjük.

A vallásoktatás

Ebbe a kontextusba ágyazódik be a vallásoktatás. A szülők és az általuk választott nevelői közeg tanítása, legyen az vallásos közösség, amelyhez ők is tartoznak, vagy iskola, egyesület vagy mozgalom, az élet minden területére kiterjed, és tisztán kulturális dimenziót ölt magára. Ugyanakkor mindenkinek jogában áll mérlegre tenni, azután szabadon elfogadni vagy elvetni ezt a tanítást.

Sokat beszélnek napjainkban az emberi „én” széttöredezettségéről. Ha az élet különböző, egymással nem egybevágó szektorokra bomlik, akkor az oda vezet, hogy az emberi személyt különböző „én”-ek sorozatának kell tekinteni, ami végeredményben mélységes szorongást kelt. Viszont derű és öröm forrása az élet egysége, amit olyan nevelésnek köszönhetően nyerünk el, amely lehetővé teszi, hogy meglássuk: az élet egy végcél felé tart, ahol minden egymásba integrálódik. A vallásos nevelés tehát, mely éppen az egységet igyekszik előmozdítani, valóban kulturális horderővel bír. Ismét a Szentatya már hivatkozott, április 25-i beszédéből idézve: „a katolikus hitoktatásnak köszönhetően az iskola és a társadalom valódi kulturális és emberi laboratóriumokkal gazdagodott, melyekben feltárva a kereszténység jelentős hozadékát, az emberi személy képessé válik rátalálni a jóra és növekedni a felelősségben”.

A kultúra közösségi dimenziója

A kultúra, mely a személyesen megélt hittapasztalatból fakad, a közösség szervezett formáin keresztül nyilvánul meg, a megélt, hirdetett és elismert erkölcsi értékekben, a szimbolikus nyelvezetben és a szertartásokban, melyek által kifejeződik az Istennel való kapcsolat. Ha helyesen éljük meg, akkor a vallásos tapasztalás nem vezet intoleranciához. Éppen ellenkezőleg, a meggyőződés és az Istennel való találkozás megtapasztalása, mely nagyfokú derűt és belső békét eredményez, s ugyanakkor a jó megcselekedésére irányuló morális kötelezettségként is jelentkezik, lehetővé teszi a népek, a kultúrák és a vallások közötti dialógus szorgalmazását. Ha világos világlátásunk, vallásos identitásunk van, akkor jobban tudjuk tisztelni mások identitását is.

Nevelési módszer

Milyen az egyház nevelési módszere, melyre rálelhetünk az iskolában végzett hitoktatásban? Az egyház, melyet az irgalmas szeretet vezérel, s mely által kizárólag az emberek javát keresi, meg van győződve arról, hogy őriz egy igazságot, amelyet nem birtokol, de amelyet hirdetni kell. Tudja, hogy cselekvése nem korlátozódhat szavakra, az életével is tanúságot kell tennie. Azt is tudja, hogy amit hirdet, az nem pusztán egy doktrína, hanem valami olyasmi, ami az

élet valódi ízét adja, s nem rekedhet meg a pusztai információátadás szintjén. Konkrétabban megfogalmazva ez azt jelenti, hogy az egyház számára a nevelés a tettek és a szavak összekapcsolásával valósul meg. A cselekvés tanúságtételként jelenik meg, a beszéd pedig mint az élet értelmezésének lehetősége. Ily módon a keresztyény tanítás szükségszerűen kultúrává alakul, és az emberi kultúra fejlődéséhez vezet, nem pusztán vallásos téren, hanem mindenben, ami csak érinti az emberi életet.

**Az emberi ökológia
képes választ adni
a jelenlegi válságra**

Egy olyan korban, amelyben sokan észlelik egy nem pusztán gazdasági és pénzügyi, hanem főleg az értékeket és az emberi élet értelmét érintő válság jeleit, a vallásos nevelés döntő szerepet játszhat az emberek és a kultúra irányában mutatott megújító erejének köszönhetően. XVI. Benedek pápa és Isten szolgája II. János Pál hányszor hangsúlyozta, hogy szükségünk van emberi ökológiára, másképpen szólva: olyan, az emberire irányuló figyelemre, amely számításba veszi az egyéni és a társadalmi, a belső és a külső, az érzelmi és a politikai élet valamennyi aspektusát! Ezért az egyház úgy tartja, hogy továbbra is feladata a fiatalok nevelése, minden lehetőséget megtevé azért, hogy magas szintű és vonzó oktatásban részesítse őket. Ahogyan az emberi személy egysége folytán nem lehet szétválasztani az oktatást és a nevelést, ugyanúgy a hitoktatásnak is jelen kell lennie ott, ahol az emberi személy nevelése folyik, vagyis az iskolákban és a mai világ valamennyi areopagoszán. Meg vagyunk győződve arról, hogy általában véve a vallások, különösképpen a Katolikus Egyház hozzájárulása a neveléshez új és szélesebb távlatot ad az emberi életnek, valóban emberibbé és képessé téve arra, hogy szolidárisabb és reményben gazdagabb társadalmat hozzon létre.

Három Ákédá változat

URI ASAF

1942-ben született Haifán (Izrael). Magyarországon nevelkedett, egyetemi tanulmányait az ELTE TTK kémia szakán végezte. 1969 és 2002 között a Jeruzsálemi Héber Egyetem tudományos munkatársa, 2000-től tagja a Jeruzsálemi Művészeti Társulatnak. 2004-től ismét Budapesten él. Író és képzőművész. Legutóbbi írását 2009. 7. számunkban közöltük.

¹Az Ákédá (הֲקֵדָה) szó (mint főnév) a Bibliában nem szerepel, csak a rabbinikus írásokban, például a midrásban.

²Søren Kierkegaard: *Félelem és reszketés*. (Ford. Rácz Péter.) Európa, Budapest, 1987.

³In: *Szfárim Hiconiim* (Deuterocanonical Books). Ám HáSzefer, TelAviv, 2009.

⁴'Dead Sea Scrolls' origins spark debate. The Daily Princetonian, 2009, March 27.

Az Ákédá¹ (héb.: *megkötözés*) története Izsák feláldozásáról szól. Az Ákédá minden időben borzongást kelt az olvasóban, aki nem képes megérteni, hogy a szerető Isten ilyesmit kérhet egy halandótól, aki még hozzá a hit atyja.² Előttünk áll három Ákédá történet: időrendben az első a Teremtés könyvéből, a második a Jubileumok könyvéből, és a harmadik a Midrás Tánhumá-ból. A mózesi „alaptörténet” rejtélye, szigora és tömörsége a két másik, de szintén ősi történet mellé állítva érthetőbbé, oldottabbá válik.

A Jubileumok könyve³ az egyik legérdekesebb deuterokanonikus írás, mely a mai tudomásunk szerint fontos „olvasókönyve” volt a *cádok*⁴ (szadduceus) közösségnek. A cádoki név Cádok pap követőire utal, akik a Makkabeusok ideje óta különváltak az általuk korruptnak tekintett jeruzsálemi papságtól, és a Júdeai sivatagba (a Holt-tenger vidékére) száműzték magukat. A könyv héber nyelven íródott, valószínűleg az i. e. 2 században, vagy régebben, de sokáig csak az etióp és a latin változat volt ismeretes. A kumráni és más barlangokból előkerült a könyv több részlete héber nyelven. A könyvben szereplő *Málách HáPárim* (angyal, aki Isten arcát látja) égi utasítás szerint elbeszéli Mózesnek a Biblia történeteit, köztük az Ákédát. A könyv címében szereplő „Jubileum” a bibliai jubileum-évre utal, mely hét-szer hét év után következik. Minden hetedik év az úgynevezett szombatév (héb.: *snát smitá*) amikor a föld pihen. Hat munkás év a szombatévvel együtt adja a jubileumi hetet, és hét jubileumi hét (összesen negyvenkilenc év) után következik az ötvenedik, a jubileum-év. A világ-történet jubileumok szerinti felosztása, másképpen a Teremtés óta eltelt jubileumok követése a cádokiak számára létfontosságú volt.

A Jubileumok könyvéből idézett Ákédá részlet lényegében hasonlít a mózesi történethez, ezenfelül színes háttérként bemutatja az Ábrahám körül sürgő-forgó égi erőket és különös dramaturgiai szerkesztésével kiemeli a narrátorként is szereplő közvetítő angyal szerepét (Ter 22,11–12; 16–17). A két Ákédá történet között a legérdekesebb különbség az úgynevezett hétnapos „Ákédá ünnep” említése, mely a könyv szerint Ábrahám óta szokásban volt, és a rabbinikus korszakban, a Második Szentély pusztulása után nyoma sincs a hagyományban.

A harmadik Ákédá történet héber eredetű forrása a Midrás Tánhumá, melynek pontos keletkezési ideje szintén ismeretlen. A Szentírást és annak törvényeit magyarázó midrások úgynevezett halachikus-agadikus (moralizáló-mesélő) szöveggyűjtemények. Az idézett midrás címe a negyedik században élt Rabbi Tánhumá bár

⁵A Jeruzsálemi Héber
Egyetem honlapján talál-
ható szöveggyűjtemény:
<http://kodesh.snunit.k12.il/>

Ábá nevéhez fűződik. A Midrás Tánhumá az egyik legteljesebb és leg-
érdekesebb gyűjtemény, mely felosztásában a Tóra heti szakaszait kö-
veti. Az alábbi szemelvény (*Vájérá*/23) lenyűgöző képet ad az Isten-
nel vitába bocsátkozó Ábrahámról, és az eredeti történet háttérében
működő fantasztikus, angyali-sátáni erőkről, melyek a Jubileumok
könyvében is megjelennek. A midrási történet a Jubileumok Könyvé-
nek Ákédájánál szabadabb és szárnyalóbb: a sorok között olvasva az
Ákédá eddig gondolt és hitt filozófiai lényege átértékelődik. A midrás,
szándékát tekintve gazdag és sokrétű exegézis. A Midrás Tánhumá⁵
jelentőségére utal az is, hogy a Talmud és a Biblia magyarázat híres
alakja Rasi (Rabbi Slomo Jicháki) gyakran idézett belőle.

A mózesi Ákédánál (Ter 22,1–19) az archaikus hangzás és szó-
rend visszaadására törekedtem, egyfajta tükörfordításra. Semmi-
lyen fordításra nem támaszkodtam. A központosítás a midrást ki-
véve az eredeti szöveget követi. A Jubileumok könyvének Ákédáját
és a Tánhumá szemelvényt is héberből fordítottam, bár az előbbi
forrása maga is fordítás.

⁶A héber abc tizedik betűje.

A fordításban a *Tetragrammaton* (és a rá vonatkozó kettős *jod*⁶) he-
lyett „Úr”, az *Elohim* helyett „Isten” elnevezés áll. A zárójelbe tett
szövegrészek magyarázatként szolgáló kiegészítések, nem részei az
eredeti szövegnek. A Biblia és a Jubileumok könyvének sor-számo-
zását követtem, a Midrás Tánhumá csak fejezet-számozást alkalmaz.

Teremtés könyve (22,1–19)

1. És történt e dolgok után és az Isten próbára tette Ábrahámot, és
szólt hozzá: Ábrahám és szólt: itt vagyok.
2. És szólt: kérlek vedd a fiadat egyetlenedet kité szeretsz Izsákot és
menj magad a Morijá földjére, és emeld (áldozd) fel őt ott égőál-
dozatnak az egyik hegyen amelyet mondok neked.
3. És Ábrahám felkelt korán reggel és felnyergelte a szamarát és ma-
gával vitte két szolgáját és fiát Izsákot, és égőáldozathoz való fát ha-
sított és felkelt és ment arra a helyre amelyet mondott neki az Isten.
4. A harmadik napon Ábrahám felemelte a szemeit és látta a helyet
messziről.
5. És szólt Ábrahám szolgálóihoz: maradjatok itt a számmal és én és
a fiú elmegyünk odáig, leborulunk és visszatérünk hozzátok.
6. És fogta Ábrahám az égőáldozatnak való fát és fiára Izsákra tette
és kezébe vette a tüzet és a kést, és mentek ketten együtt.
7. És Izsák szólt apjának Ábrahámnak és szólt: apám és szólt: itt va-
gyok fiam, és szólt: íme a tűz és a fa de hol az égőáldozatnak való
bárány?
8. És szólt Ábrahám az Isten talál magának égőáldozatnak való bá-
rányt fiam, és mentek együtt mindketten.
9. És elérkeztek a helyre melyet az Isten mondott és Ábrahám fel-
építette ott az oltárt és elrendezte a fákat, és megkötözte fiát
Izsákot és rátette őt az oltárra a fákra.

⁷A „meglátja” a hely
választására utal: itt
épül majd fel a Jeruzsá-
lemi Szentély.

10. És Ábrahám emelte a kezét és fogta a kést hogy levágja a fiát.
11. És szólította őt az Úr angyala az égből és szólt: Ábrahám Ábrahám, és szólt: itt vagyok.
12. És szólt: ne emeld kezed a fiúra, ne tégy vele semmit, mert most megtudtam hogy te Istent féled és nem sajnáltad tőlem fiadat egyetlenedet.
13. És Ábrahám felemelte szemeit és látta íme egy kos a bozótba akadt szarvaival, és Ábrahám ment és vette a kost és felemelte (feláldozta) égőáldozatnak fia helyett.
14. És Ábrahám úgy hívta annak a helynek nevét az Úr meglátja,⁷ vagy ahogy máig mondják a hegyen az Úr megmutatkozik.
15. És szólt az Úr angyala Ábrahámhoz, másodszor az égből:
16. És szólt: magamnak megesküdtem szólt az Úr, mivel ezt a dolgot cselekedted és nem sajnáltad tőlem a fiadat egyetlenedet.
17. És áldva áldalak és sokká sokasítom a te magodat mint az ég csillagai és mint a homok a tengerparton, és magod öröklí ellen-ségei kapuját.
18. És magodban áldott lesz a Föld minden nemzete, mivel han-gomra hallgattál.
19. És Ábrahám visszatért szolgálóihoz és felkeltek és mindnyájan mentek Beer Sevába, és maradt Ábrahám Beer Sevában.

Jubileumok könyve (17–18)

17. fejezet

19. És történt annak a Jubileumnak hetedik hetén az első évben az első hónapban a hó tizenkettedik napján az égben bizonyos dolgok hangzottak el Ábrahámról.
20. És elmondták hogy a lelke hűséges az Úr minden szavához, melyet neki mond és szereti őt és szíve kész minden megpróbáltatásra.
21. És jött a Másztemá herceg és szólt az Isten előtt, lám Ábrahám szereti fiát, Izsákot aki neki mindennél drágább.
22. Parancsold meg neki hogy áldozza fel őt égőáldozatnak az oltáron, hogy meglásd vajon megteszi ezt, hogy megtudd, vajon lelke hűséggel kiállja a mindenben a próbát.
23. És Isten tudta hogy Ábrahám lelke hűséges minden csapásban melyet ráért, mert már próbára tette a királyok kincsével és aztán feleségével mikor elvette tőle.
24. Azután Ismáellel és Hágárral szolgálójával, elküldve őket, és minden próbánál szívét hűségesnek találta.
25. Lelkét nem cserélte fel és nem habozott cselekedni mert hűséges volt és az Urat szerette.

18. fejezet

1. És szólt az Úr Ábrahámhoz, mondván: Ábrahám, és szólt itt vagyok.

2. És szólt neki, vedd szeretett fiadat Izsákot, és menj magad a magas hegyhez és emeld (áldozd) őt fel az egyik hegyen melyet mondok néked.
3. És felkelt onnan reggel, felnyergelte nőtény szamarát, és magával vitte két szolgáját és fiát Izsákot, és égőáldozathoz való fát hasított, és ment a helyig három napon át és látta a helyet messziről.
4. És kúthoz érkezett, és szólt a szolgálaihoz maradjatok itt a nőtény számmal, és én és a gyerek odáig megyünk és leborulunk és viszatérünk hozzátok.
5. És vette az égőáldozatnak való fát és fia Izsák vállára tette, és kézbe vette a tűzet és a kést, és mentek ketten együtt addig a helyig.
6. És szólt Izsák az apjának, és szólt: apám, és szólt: itt vagyok fiam. És szólt: íme a kés és a fák, de hol az égőáldozatnak való bárány, apám?
7. És szólt: Isten talál magának égőáldozatnak való bárányt fiam. És az Isten hegyének helyéhez érkezett.
8. És oltárt épített és elrendezte a fákat az oltáron, és fogta fiát Izsákot és a fákra tette az oltár tetejére.
9. És nyúlt a kezével hogy vegye a kést és levágja a fiát Izsákot.
10. És én előtte állok és a Másztemá herceg előtt, és szólt az Úr: szólj neki nehogy kezét emeljen a gyerekre és ne tegyen vele semmit, mert tudom ő az Istent féli.
11. És szólítottam őt az égből és mondtam neki: Ábrahám Ábrahám, és megrettent és szólt: itt vagyok.
12. És szólt neki: ne emeld kezedet a gyerekre és ne tégy vele semmit, mert most megtudtam, hogy te Istent féled, és nem sajnáltad tőlem fiadat, elsőszülöttedet.
13. És szégyenpír borította el herceg Másztemá arcát.
14. És Ábrahám felemelte szemeit és látta íme kos szarvaival fennakadva, és Ábrahám ment és fogta a kost és felemelte (feláldozta) égőáldozatul fia helyett.
15. És Ábrahám úgy hívta annak a helynek a nevét, az Úr meglátta, vagy ahogy mondják, az Úr meglátta, ez Cion hegye.
16. És szólt az Úr Ábrahámnak a nevén másodszor az égből, amint megparancsolta nekem, hogy szóljak hozzá az Úr nevében.
17. És szólt: magamban megesküdtem monda az Úr, mivel ezt a dolgot cselekedted és nem sajnáltad tőlem a fiadat, elsőszülöttedet, akit szeretnél.
18. Mert igazán áldva áldalak és sokká sokasítom magodat, mint az ég csillagai és mint a homok a tengerparton és magod örökl ellensége kapuját.
19. És megáldattak magodban a föld nemzetei mivel hallgattál hangomra, és mindenkinek megmutattad hogy hűséges vagy hozzám mindenben amit neked parancsoltam menj békével.
20. És Ábrahám visszatért szolgálaihoz és felkeltek és mentek együtt Beer Sevába, és Ábrahám Beer⁸ Sávánál lakott.

⁸Beer (héb.): kút.

21. És ősidők óta megtartotta ezt az ünnepet örömmel, hét napig, és elnevezte az Úr ünnepének arról a hét napról, melyen ment és visszatért békében.
22. Aztán eldöntetett és megíratott az ég tábláira Izraelnek és magának hogy hét napig örömmel ünnepeljen.

Midrás Tánhumá, vájérá⁹ (23)

⁹Vájéra (héb.):
és megjelent neki.

¹⁰A Szent, áldott legyen:
(héb.: *HáKados Báru*
Hu) Isten megnevezése.

¹¹Az Ákédá-béli jövődőlés kulcsszava: „odáig”;
héberül: *ád-cho*. A „cho”
jelentése: „így”, mely
Isten ígéretére mutat.

És látta a helyet messziről. Azt mondta neki, Izsáknak, látod te azt, amit én látok? (Izsák) azt mondta: szép küllemű, nevezetes hegyet látok, melyhez felhő tapad. (Ábrahám) szolgálinak mondta: ti semmit nem láttok? Mi semmit nem látunk, csak sivatagot, felelték. Mondta nekik: üljetek le itt magatok a számmal, mivel a számár nem lát és ti sem láttok, mint ő. Számár népség, üljetek magatoknak itt a számmal, akire hasonlítottok. Én és a fiú elmegyünk „odáig”. Mi az, hogy odáig? Megtudjuk a végén. „Így” (lesz), szólt nekem a Szent, áldott legyen,¹⁰ „így”¹¹ lesz a te magodból. És leborulunk, és visszatérünk hozzátok. A szája elárulta, hogy mindketten békével visszatérnek.

És kézbe vette a tüzet és a kést. Kést, minek? Mert a kés ehetővé teszi azt az ételt (az állat levágása által), melyet az ember a szájához vesz. Izsák mindjárt szólt apjához, Ábrahámhöz: és szólt: Apám, és szólt: itt vagyok fiam, és szólt: íme a tűz és a fa, és hol van az égő-áldozatnak való bárány?

Ebben az órában nagy ijedtség és félelem zuhant Izsákra, mert nem látott semmi áldoznivalót a kezében és érezte a dologból, hogy mi fog történni. Akarta mondani: hol van az égőáldozatnak való bárány? Apja mondta neki: ha már kérdezted, a Szent, áldott legyen, kiválasztott téged. (Izsák) szólt: ha kiválasztott engem, az életem a kezében van, de a véretem nagyon sajnálom.

És mégis, és folytatták együtt az utat, bizony, hogy az egyikük (le)vágjon, a másik, hogy levágattassék. És Izsák, megkötözésének napján harminchét éves volt.

És elérkeztek a helyre, melyet az Isten mondott, és megkötözte fiát, Izsákot.

Amikor le akarta vágni, (Izsák) mondta neki: apám, kötzd meg kezemet, és lábamat, mivel pimasz a lélek, és ha meglátom a kést, netán megrettenek és szabálytalan lesz az áldozat, kérlek, ne tégy bennem hibát.¹² Ábrahám azonnal a kés után nyúlt, hogy levágja. (Izsák) mondta neki: Apám, ne akkor közöld anyámmal a hírt, ha a kút szélén, vagy a tetőn áll, nehogy levesse magát és meghaljon.

Mindjárt fel is építették együtt az oltárt, az oltárhoz kötözte és fogta a kést, hogy levágja, hogy a negyed vérét vegye. És jött a Sátán és meglökte Ábrahám kezét, és kiesett a kés a kezéből. Mivel utána nyúlt, *Bát Kol* (angyali hang) jelent meg, és szólt neki az égből: ne emeld kezed a fiúra. Ha ez nem történik, már levágták volna. Ekkor a Sátán Sárához ment, aki előtt Izsáknak mutatkozott. Mivel meglátta őt, azt mondta: fiam, mit tett veled az apád? Azt mondta neki

¹²Ha a vágásnál hibát ejt az állaton, az állat alkalmatlanná válik az áldozatra.

¹³Sára temetése és sirtása (Ter 23,2) az Ákédá után következik, a midrás szerint ez nem véletlen!

(Sátán Sárának): megfogott az apám, és felvitt a hegyre, levitt a völgybe, és felvitt egy hegytetőre és oltárt épített, máglyát rakott, elrendezte a fát és az oltárhoz kötözött engemet és fogta a kést, hogy levágjon. Ha nem szól neki a Szent, áldott legyen, ne emeld kezéd a fiúra, már levágtak volna. Alig fejezte be mondandóját és (Sára) kiadta a lelkét. Ezért írja (a Szentírás): és eljött Ábrahám, hogy gyászolja Sárát¹³ és sirassa. (Ábrahám) honnan jött? A Morijá hegyéről.

Vágás közben Isten angyala szólította az égből és szólt: Ábrahám, Ábrahám. Miért kétszer? Mert (Ábrahám) sietett, hogy levágja. És szólt: ne emeld kezedet a fiúra. Ábrahám azt mondta neki: ki vagy? Mondta neki: Angyal. Mondta neki: mikor azt mondta nekem, kérlek, vedd a fiadat, a Szent, áldott legyen, maga mondta nekem. De most, ha valamire kér, mondja nekem ő maga. (És ekkor) azonnal szólt az Úr angyala Ábrahámhoz másodszor (is), aki az első hívásra nem engedelmeskedett. És ekkor Ábrahám így szólt, a Szenthez, áldott legyen:

¹⁴Isten a „szív és vesék vizsgálója” (Jer 11,20).

Világ Ura, az ember próbára teszi a barátját, mert nem tudja, mi van annak a szívében. De Te, aki tudod, a szívek és a vesék mit tanácsolnak,¹⁴ ezt teszed velem? (Az Úr) mondta neki: most megtudtam, hogy féled az Istent.

A Szent, áldott legyen, azonnal kinyitotta a mennyet és a ködöt és szólt: megesküdtem magamnak, szólt az Úr. Mondta neki (Ábrahám): Te megesküdted, de én (is) megesküdtem, hogy nem tágitok az oltár mellől, amíg nem mondom el mindazt, ami a szívem nyomja. Mondta neki: mondd. Nem azt ígérted nekem, számláld meg a csillagokat, ha meg tudod számlálni, „így” lesz az utódod”? (Az Úr) azt mondta neki: igen. (Ábrahám) azt mondta: de ki által? (Az Úr) azt mondta: Izsák által. Azt mondta: itt van a szívemben válaszként, hogy tegnap azt ígérted nekem, hogy Izsák lesz az utódod, most azt mondtad, áldozd őt fel ott égőáldozatként? És megtartóztattam magam, és nem kérdeztem, és ezért, ha Izsák fiai vétkeznek, és bajba kerülnek, ugye emlékezni fogsz Izsák megkötözésére, és felszámítod nekik, mintha Izsák hamva az oltáron lenne, és megbocsátasz, és megváltod őket bajaiktól? Azt mondta a Szent, áldott legyen: te elmondtad a magadét, én elmondom a magamét. Izsák fiai bűnösek lesznek, de én Újévkor ítélekem felettük. Ha azt akarják, hogy mentsem őket fel, és emlékezzek Izsák megkötözésére, fújják meg előttem az „abból” lévő kürtöt. Azt kérdezte (Ábrahám): miféle kürtöt?

¹⁵A Misna említést tesz tíz csodás dologról, melyeket a szombat (a hetedik nap) beállta előtt teremtettek.

Azt mondta: lépj hátra, és Ábrahám felemelte szemeit és látta, íme egy másik kos a szarvaival a bozótba akadt. Egy a tíz dolog közül, melyet a hatodik nap végén, alkonyatkor teremtettek.¹⁵ Szarvaival a bozótba akadt. Azt mondta neki a Szent, áldott legyen: fújjanak nekem a kos szarvába, megszabadítom és megváltom őket bűneiktől, Ő az, akit Dávid dicsér: pajzsom, üdvöm szaruja, mentsvárom.¹⁶ És letöröm a száműzetés igáját a nyakukról és megvigasztalom őket Cionban, ahogy mondva van, mert megvigasztal az Úr, Ámen.

¹⁶Zsolt 18,2.

A gonosz és az ír szentek

CZOTTNER KATALIN

A szerző 1989-ben végzett az ELTE BTK angol–történelem–sémi filológia szakán. 1998 óta a PPKE BTK Angol Tanszékén tanít. Legutóbbi írását 2009. 4. számunkban közöltük.

A keresztény kultúrkörben felnevelkedett olvasó a gonosz említésére az ördögre gondol, megszemélyesíti, kivetíti azt. Az ördög a misztikus irodalom és a szentek életrajzainak egyik központi figurája. Ezek a művek a Római Birodalom szellemi hatáskörében születtek. Szent Antalnak az ördöggel folytatott harca például a mai napig megihleti a különböző művészeti ágak képviselőit, ami azt is mutatja, hogy milyen mértékben befolyásolta ez a mű a keresztény közgondolkodást. De hogyan jelenik meg a gonosz egy, a késő antikvitás szellemi irányzataitól érintetlen területen?

A Római Birodalom intellektuális és politikai hatáskörén kívül élő írek igen korán találkoztak a kereszténységgel. Megtérésük békés folyamat eredménye volt, ami egyben azt is jelenti, hogy az ír gondolkodás sok szempontból nyomot hagyott az elterjedő keresztény képzeteken. A kora keresztény ír szentek életrajzai például teljesen más alapállásból indulnak ki, mint a birodalom keleti felében kialakult szerzetesi irodalom. Míg a keleti szerzetesi irodalom egyik alapkérdése a gonosszal folytatott harc — a szerzetes a lelkiismeret mártírja, aki naponta vívja harcát az ördöggel —, addig a korai ír szentek életrajzai nagyon keveset foglalkoznak a gonosszal mint transzcendens lényvel. Az 5–6. századra az egyház keleti felének dualista hatásoktól sem mentes világszemléleten érlelődött, kidolgozott és rendszerezett tanként jelent meg a bűnre és gonoszra vonatkozó képzet Írországbán. A démonokkal kapcsolatos nézetek azonban itt kevésbé hatottak.

Ezt részben magyarázza, hogy az ír másvilág tulajdonképpen itt van ezen a földön, valahol a vizekben vagy a föld alatt. Ebből szinte egyértelműen következik, hogy az evilág és a másvilág közötti határ elmosódik, átjárható mindkét oldalról. Azok a „más” lények hasonlóak az emberekhez, és inkább jóindulatúak, mint rosszak. Ennek következtében az íreknek szinte nincs démon-képzetük a kereszténység korai időszakában. Az ebben a korban keletkezett szentéletrajzok alig tesznek említést a Sátánról vagy a transzcendens gonoszról. Nem vetítik ki, nem személyesítik meg azt. Az ördög gyakorlatilag nem jelenik meg, mint kísértő. Nem csábítja őket a gonoszra, nem teszi őket próbára, viszont azoknak, akik természetük szerint hajlamosak a rosszra — vagy azért, mert ragaszkodnak a pogány valláshoz, vagy mert szimplán etikátlanok — megmondja, mit tegyenek, ösztönzi, sőt utasítja őket a rossz cselekedetekre. Itt nincs harc, mert ők eleve rosszak. Közéjük tartozik például Baclam — Diarmait főkirály embere —, akiről azt írják, hogy gonosz és kiállhatatlan ember volt, „aki-

Evilág és másvilág a korai ír gondolkodásban

¹A szív állapota a keleti szerzetesi irodalom egyik központi kérdése.

A korabeli írek csatározásai és a büntetés hangsúlyozása

ben a Sátán lakozott. Sohasem őrizkedett az ördögtől, ellenben vele egyetértésben utálta az Urat” (*Ruadan élete*).

A benne lakó Sátánról és az ördögről szóló kitételek, akitől nem őrizkedett, nyilván arra az állapotra utalnak, hogy szíve¹ mindig nyitva állt a gonoszság előtt. Ez azt bizonyítja, hogy ahogy az Istennek tetsző élethez is szükség van az ember akarására, hozzájárulására, úgy a gonoszsághoz is kell az ember közreműködése. Majdhogynem egy szinten mozog az ember és a transzcendens.

A korabeli írek mindennapi életét kitevő csatározásokat, zsákmányszerzést sem ostorozzák, nem mondják, hogy ezt az ördög ösztönzésére teszik, inkább a büntetésre helyezik a hangsúlyt, az elrettentés eszközére. Jó példa erre Szent Berach esete a két hadakozó herceggel, Donnchaddal és Tipraite-tal, akik közül az utóbbi már meg is halt és a pokolból szabadította ki Berach. Ez az élmény meghatározó volt mindkét herceg további életére nézve. Tipraite — miután Berach feltámasztotta — elmesélte neki a szörnyű kínokat, melyek a pokolban várják az embert, és hálát adott Istennek, hogy megszabadult onnan (*Berach élete*). A hercegek mindketten felajánlották a maguk és leszármazottaik szolgálatait a szentnek.

Hasonló fernsi Maedoc esete egy kiskirályal. A zsákmányszerző úton lévő király hazafelé menet találkozott Maedoc-kal és adott neki alamizsnát. Hazaérve lebetegedett és halálán volt. Ekkor a pokol feltárult előtte. Szörnyűséges állatok támadtak rá, egyiköjük el-tátotta hatalmas száját, és lehetetével magához vonzotta a királyt, hogy elnyelje, s csak Maedoc volt képes kimenteni őt. A borzalmas látomás után magához hívatta a szentet, és neki adta Ferns földjét, ahol az hatalmas templomot építtetett.

Ezek az emberek már valószínűleg keresztények voltak, mivel nem esik szó a megtérésükről, de a szent szájából sem hangzik el feddés. Az egyháziak tudták, hogy az életmódjukon nem változtatnak, de adományuk révén, ami nagy segítség az egyháznak, el-juthatnak még Isten országába. Ez a megközelítés egy olyan világra utal, ahol a pogányság jelenléte erős. Ezt támasztja alá az is, hogy büntetni is csak akkor büntetik, vagy átkozzák meg a tettest, ha a tett az egyház ellen irányul. Sőt mi több, még egyháziak között is előfordult, hogy egymástól zsákmányoltak. Érdekes adalék, hogy az irigységet sem tartják nagy bűnnek, természetes emberi érzés-nek írják le, amely még a szent embereket is elragadja.

A szentek életének démoni jelenései

A szentek életének démoni jelenései jól körülhatárolható csoportokba oszthatók. Az első — s ez nem fontossági sorrend — a démonizálás. A gyógyítások között nem a démonizálás a legfontosabb, általában röviden elintézett esetek ezek, de abból a szempontból fontosak, mert rámutatnak arra, hogy az írek szerint az ember nem akarattalan báb a démon kezében, még akkor sem, ha az megszállta őt. Ellentétben a szentéletrajzokban általában leírt démoniákus történetekkel, a beteg nem üvöltözik, nem átkozza a szentet, nem bújik el, hogy a szaga után kelljen megtalálni, sőt még csak nem is vélet-

A démonok mint pogány istenek, illetve a druidák segítói

lenül kerül a szent útjába. A beteg maga jön a szenthez és kéri, hogy gyógyítsa meg őt.

Másodsorban a démonok mint pogány istenek, illetve a druidák segítói jelennek meg. Általában Patrikról írják, hogy megmentette az íreket a démonok kezéből, a bálványimádástól, de más szentek esetében is megjelenik ez a képzet, igaz csak egy-egy odavetett megjegyzés formájában.

Ritka a féltékeny Cainech királynő esete, aki a Szent Coemgen oltalma alatt álló mostohafiát akarja megölni boszorkányai segítségével, hogy saját gyermekei örököljenek. Az „erő asszonyai”, ahogy írül nevezték őket, „a druidizmus, a varázslás, a pogányság és az ördögi tudomány” eszközeivel törnek a gyermek életére. Beraig imával harcolt a hegytetőn az ördögöt imádó, druidizmust gyakorlók ellen, és azt kiáltotta: „Takarodjatok a földszínéről!” — s az egész díszes társaságot elnyelte a föld (*Beraig élete*).

Maga a történet az írek körében közkedvelt földrajzi névmagyarázat — a glendalough-i Cainech mocsarának a névmagyarázata —, tehát egy közkedvelt pogány műfajt emelt be a szerző a szent életébe, hogy keresztény magyarázatot adjon.

De ugyanennek a Beraignak az életében találkozunk olyan druidákkal is, akik magasztaló szavakkal szólnak róla. Hasonló példát ad fernsi Máedóc élete is, akinek elkövetkezendő hírnevéről egy druida jövendölt, mikor még az anyja méhében volt. Ezek az esetek a két vallás közötti békés átmenetre utalnak, s arra a tényre, hogy a hagyományos pogány tanult réteg (druidák, költők, törvénytudók) egy része egyházi személy lett, miután megtért.

A harmadik csoportba a szentekkel harcoló démonok tartoznak. Ide tartoznak a lelkeknek a mennyországba való jutását segítő, illetve az értük a levegőégben harcoló szentek történetei. A vízió számos szent életrajzában szerepel — *Visio Sancti Fursei*,² *Visio Adomnáni*, *Visio Tundali*. Ezekben a hagyományoknak megfelelően az angyalok segítik a mennyországba igyekvő jó lelkeket, és harcolnak értük a Sátán küldötteivel, akik magukkal akarják rántani a lelkeket. Ám vannak olyan történetek is, amelyekben nem angyalok harcolnak a lélek mennybe jutásáért, hanem szentéletű földi emberek. Élt egyszer Úi Néill területén egy átkozott férfiú, akit Büntelen Aednek neveztek (*per antiphysin*). Sok szörnyűséget követett el életében, mert vad volt és a gonosz tanácsait fogadta meg. Ez a férfiú földjeit az egyháznak ajánlotta, amiért megígérték neki Isten országát. Mikor meghalt, a démonok hatalmas serege jött érte. Három szentre volt szükség, hogy a démonok seregét visszaverjék és Aed lelkét a megígért helyre juttassák. Ez a megtért bűnös története, akinek megbocsáttatik minden bűne.

Egy ebbe a csoportba tartozó, de már némileg átalakult történet szerepel Mochuda életrajzában. Egy angyal tudatta vele, hogy királya, Ciarraige halálán van, és siessen hozzá, hogy feladja neki az utolsó kenetet. Mochuda nem ért volna oda időben, mert messze járt otthonától, ezért az angyal egy tüzes szekérre (talán Illés szekere nyo-

²Ennek érdekessége az az ír hagyományban gyökerező részlet, hogy a hősnek, aki bepillantást nyert a másik világba, bizonyítékot kell hoznia erről. Fursa egy sebet kap a földön elkövetett bűne miatt. Hasonlóan a másik világ bizonyítéka a *Da Apstol Décc na hÉrenn* történet elején a nagy virág hirtelen megjelenése, mely elindítja az utazásra Brendan. A túlvilági jelek szerepéről az ír hagyományban lásd Coemgen Murray: *The role of the Cuilebad in Immram Snégdusa 7 Maic Riagla*. In: *The Otherworld Voyage in Early Irish Literature*. (Ed. J. Wooding.) Four Courts Press, Dublin, 2000, 187–193.

mán) ültette. Így fel tudta adni az utolsó kenetet a haldokló királynak, aki a világ és az ördög felett győzedelmeskedve halt meg. Valójában azért kell az égben repülnie, mert a király már valószínűleg kilehelte lelkét, s a mennyország felé vezető úton kellett megsegíteni őt.

Ezek a történetek tehát már a halottak lelkeivel foglalkoznak, s nem az élők és a gonosz kapcsolatával. Viszont vannak olyan esetek is, ahol egy vagy több szentet támadnak meg a démonok. Az egyik történet Szent Coemgennel és Berach-val esett meg. Coemgen kolostorát démonok százai vették körül. A gyengébb szerzetesek remegtek és rettegtek. De nagyobb baj volt, hogy betegségeket terjesztettek el a szerzetesek között. Már alig bírták tartani a kolostort Coemgenék, amikor megjelent Berach. Körbejárta a kolostort csengőjét rázva és zsoltárokat énekelve, mire a démonok elmenekültek, s a kolostorbeliek fellélegezhettek (*Berach élete*). A történet egyértelmű párhuzama Jerikó bevétele, leszámítva a hagyományos ír csengettyűt, mely oly sok esetben segíti ki a szenteket szorult helyzetükből. A támadás fizikai, kifejezetten háborús hangulatú. Csoportosan vannak jelen mindkét oldalon, s a támadás célja nem a megkísértés vagy a gyötres. Itt hatalmi harc folyik csakúgy, mint Abáin különös tengerparti történetében.

A tengerparton sétált, amikor egy hatalmas hullám csapódott be a lábai elé. Abáin fogta magát, a vízre fektette botját, ami a tenger mélyére vitte őt. Ott ördögök egész serege vette körül. „Most boszszút állunk rajtad mindazért a rosszért, ami minket ért miattad, s amiért eltérítetted tőlünk az embereket fantasztikus trükkjeiddel” — mondták neki az ördögök, ami egyértelmű utalás térítő tevékenységére. Ám egy angyal a segítségére jön, a pokol fenekére úzi az ördögöket, és elmondja Abáinnak, hogy még 317 évig szolgálja az Urat anélkül, hogy bármilyen erőnek hatalma lenne fölötte, majd lelke a Szentháromság elé kerül. Az Isten hatalmat adott Abáinnak a tengerek fölött ezért az utazásért, s aki egy megadott verset háromszor elmond, az biztonságban hazaér a tengerről, bármilyen alkalmatosságban utazzon is (*Abáin élete*).

A történetnek sok különös eleme van. Ott van mindjárt a hatalmas hullám becsapódása. Tudni kell, hogy az írek kolostoraikat előszeretettel építették vízparton. A nagy vizek azt jelentették számukra, mint az egyiptomiaknak a sivatag, a lakott területen kívüli ismeretlen régiót, ami a gonosz birodalma. A hatalmas hullám nyilvánvaló kihívás a gonosz részéről, amit Abáin nem is ért félre. A bot pedig hatalmi jelkép — pásztorbot, püspöki bot, s utalok itt egy részletre Ciaran életéből, mely szerint Patrik magától Jézustól kapta a botját (*Bachall Ísa*). Azzal, hogy ráfekteti a vízre, hatalmát jelzi, s a bot képes is őt bevinni mélyen a tengerre, ahol megjelennek az ördögök, mivel ott „laknak”. Az angyal viszont innen a Pokolba — a démonok, ördögök keresztény lakhelyére számúzi őket. A továbbiakban az angyal megerősíti Abáin hatalmát a gonosz felett, mikor azt mondja, hogy Isten hatalmat adott neki a vizek felett. A versike szintén pogány maradvány, ráolvasás.

A szörnyekkel való hadakozás

³*Fomoire népe* az ír hagyományok szerint a sziget őslakosai voltak, akiket a szigetre érkező és azt civilizáló isteni népek egyre kijebb szorítottak a civilizált világ határára.

A *Fomoire*-k csak az alkalomra vártak, hogy rázúdulhassanak és feldúlhassák az új világot. A hagyományok szerint féllábú, félkezű, félszemű „démoni” lények voltak, akik soha nem hagytak fel a hadakozással, s főszerrephoz a második *Magh Tuireadh*-i csatában jutnak.

A történet átvezet minket egy az életrajzokban gyakran előforduló démoni jelenéstípushoz, mégpedig a szörnyekkel való hadakozás eseteihez. Csaknem minden szentnek van szörnnel megesett kalandja, s ezek mind vízi szörnyek. Ez a kérdés már a folklór világával és a pogány ír 'Másvilág' helyének meghatározásával kapcsolatos. Az ír másvilág általában hegyek gyomrában, tavak vagy tengerek alatt, esetleg azokon lévő szigeteken. Még a *Fomoire népe*³ is először az emberek világa alatti völgyekben lakozik, s csak egy későbbi kor költözteti őket a tengerbe, vagy azon túlra. A pogány másvilági lényeket a kereszténység a Sátán evilági megjelenítőinek tekintette, tehát nem véletlen, ha azok az írek hagyományaiban a föld alatt vagy a vizekben éltek, hogy a szörnyek onnan jöjjenek. Ezt a folklór hagyomány is alátámasztja. Az ír szentek mégis érdekes módon viszonyulnak a szörnyekhez.

Vegyük például Abáint, aki több szörnnel is hadakozott. Az elsővel való találkozásakor így szól: „Felszólítalak Jézus nevében, hogy a lélek, melyet Isten adott neked, s amivel rossz cselekedeteket vittél végbe, távozzon belőled” (*Abáin élete*). Tehát még a szörny esetében is felmerül az akarat.

Más esetben az országot dúló szörnyet, amely azonnal megérezte benne a szent hatalmát és a lábát nyalogatva hevert előtte, arra kötelezte a Szentháromság nevében, hogy egy kisebb tóba költözzön, s ott éljen halon a továbbiakban. Minden hetedik évben megmutatta magát, hogy mindenki lássa, szót fogad Abáinnak. Ebben az esetben egy más, de szintén egyéni szempontból közelít. Nem megöli a szörnyet, hanem számúzi és megmondja neki, hogyan kell ezután élnie. A szörny nem gonosz, csak megzabolázatlan természete szerint élt. Miután a szent megmondja neki, miként éljen, úgy tesz.

Szent Coemginről már születése előtt azt jövendölték, hogy egy szörnyeteget le fog győzni. S lám ez meg is történt, de nemcsak hogy számúzta a tóból a szörnyet egy kisebb tóba, de a szörnymentes tó vize azontúl gyógyító hatású lett. Coemgin életrajzának egy későbbi változatában a történet már kicsit másképp hangzik. Itt már meg is kötözi a szörnyet, aki jelenlétét azzal jelzi a külvilág számára évente, hogy egyik oldaláról a másikra fordul, s ekkor a tó vize vörösre vált és megemelkedik. A történeten ebben a formában már sokkal jobban érződik a kereszténység hatása (vö. a fenti megértő Abáin esetel). De a történet megint az írek egyik kedvelt műfaját, a földrajzi érdekességek magyarázatát idézi. Coemginnek ez az életrajza csak egy változatban maradt fenn, s nem kapcsolható latin nyelvű *Vitához*, ami szintén magyarázhatja a sajátságos ír műfaji elem jelenlétét.

A következő fejlődési fok, amikor a szörnyet már nemcsak megkötözik, de fejét is veszik. A történet további érdekessége, hogy itt már a női princípium is összekapcsolódik a gonosszal. A szörny már csak a gonosz megjelenése, ráadásul női alakban.

S végül az ötödik csoportba azok az esetek tartoznak, melyeket inkább nevezhetnénk csínytevéseknek, mint gonosz tetteknek, olya-

A démonok csínytevései

nok, akár a „kisemberek”, a föld alá szorult *tuatha dé Dannan* népének a csínyei — vagy hogy egy számunkra ismertebb példát hozzak, mint Ariel csínyei Shakespeare *Szentivánéji álom* című művében. Ezen történetek legtöbbje a tej (nyilvánvaló pogány, folklorisztikus elem) körül forog. Példákat Ciaran és Ruadan életrajzaiban találunk. Ciaran esetében két csínyt is elkövet a „démon”: kioltja a tüzet a kolostorban, mikor vendéget (Ruadan) várnak, és eltöri a tejes edényt. A kapcsolatot a „kisemberekkel” azért valószínű, mert Ciaran nem próbálja megtudni, ki volt az, nem is foglalkozik a „démonnal”, csak megoldást keres a helyzetre — csodával: az edényt Ciaranhoz vitték, aki a kereszt jelét rajzolta rá, mire az edény újra ép volt, és benne volt a tej is. Ezzel bebizonyította a „kisembernek”, hogy hatalma van felette, aki el is tűnt. Nem is keresik, nem üldözik, nem számúzik.

Ciaran esete a „kisemberekkel”

Egy nyilvánvalóan későbbi változat a kisember-démon helyett már embereket tesz a történetbe, és két külön esetre bontja az előbbi egészséges történetet: az egyikben csak a tűz eloltása szerepel bűnnel és büntetéssel, míg a másikban a tűz és a tej is szerepel, de nem világos a történet kifutása.

A megszentelt tüzet egy Crichid nevű ifjú — az ördög ösztönzésére — oltja el. A tett elkövetése után a fiú elmenekül, de széttépik a farkasok. Megtörténik a büntetés, s azonnal érkezik a büntetés.⁴ A következő részben a tűz kioltása újra előjön Ruadan érkezésével összefüggésben. Ekkor egy Bardanus nevű szerzetes az, aki kioltja, s a tejes edényt is ő dönti fel. De itt semmi magyarázatot nem kapunk a cselekedetekre, még az ördög sem kerül szóba, és a szerzetes büntetést sem kap. A szerző már nem érzékeli azt a hatalmi harcot, ami a korábbi változatban a történet háttérében áll.

⁴A szent azonban megszánja az ifjút, és feltámasztja, hogy jó útra térhessen.

A gonosz marginális szerepe

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az ír kozmológia — a folyamatos átmenet evilág és másvilág között, sőt a tény, hogy a másvilág tulajdonképpen a földi világban helyezkedik el vizekben vagy azok szigetein, hegyek gyomrában — a másvilági lényeknek inkább jószándékú, mint gonosz feltételezése, a dualizmus hiánya, ember és másvilági lények közötti rendszeres, majdhogynem egyenrangú kapcsolat egy az egyénre és a gyakorlatra fókuszáló evilági, „földi” teológiát hozott létre. Ebben a világképben a „gonosz”, mint transzcendens lény, nem talál igazán helyet magának. Természetesen a kereszténység is hatással volt az ír képzetekre, és a démon, mint gonosz, megjelenik az ír egyházi művekben, a szentek életeiben, de csak marginális a szerepe. Jelenléte részben kötelező közhely, részben az ír hagyományokhoz közelebb álló lény, aki vagy csatározik, vagy csínyeket követ el.

A Sátán sohasem vált olyan jelentős szereplővé, mint a dualista hagyományokkal rendelkező világban, amibe belejátszott a tény, hogy a néphagyomány erős gyökerei az ősi vallásban egészen a modern korokig nagy hatással voltak a társadalom egészének hitvilágára, ami meghatározta azt a kulturális miliőt, amiben az egyház mozgott.

Amikor ember és angyal csókot vált

DIÓSI DÁVID

*Plaidoyer a liturgia angeológiai dimenziójának
„reneszánszáért”*

A szerző (1976) temesvári egyházmegyes pap, a Gyulafehérvári Hittudományi Főiskola oktatója.

¹Puskás Attila:
A teremtés teológiája.
SZIT, 2006, 312.

²Vö. H.-J. Höhn:
*Renaissance der
Religion. Klärendes zu
einer umstrittenen These.*
Herder Korrespondenz 60
(2006/12), 605–608;
R. Bucher: *Teológia és
„poszt szekuláris” kor.*
Mérleg 44 (2008), 324–
332. Lásd továbbá a
Herder Korrespondenz
Spezial 2006/10., teljes
egészében e kérdéskör-
nek szentelt számát.

³*Liber Usualis* 940.

⁴Puskás Attila: i. m. 320.

⁵Vö. L. Scheffczyk: *Art.
Engel IV: Systematisch-
theologisch.* In: LThK 3
(³1995), 649k.

⁶Előd István: *Katolikus
dogmatika.*
SZIT, ²1983, 124.

„Manapság az angyalok léte és cselekvésére irányuló teológiai reflexió háttérbe szorulásának lehetünk a tanúi”¹ — jegyzi meg Puskás Attila dogmatikus *A teremtés teológiája* című könyve angyalokról szóló fejezetének mindjárt a legelején. S valóban, az egyházban angyalokról beszélni — ha ugyan nem is számít tabutémának — aligha modern, bennük hinni talán még kevésbé. Az angelológia „dogmatika-tömbjével” keveset tud kezdeni az ember az internet, a robot-, csip- és géntechnika korában. Korunk emberének az angyalokról szóló beszéd „lejárta lemeznek” látszik, a róluk való reflexió pedig túlhaladottnak és anakronisztikusnak tűnik.

A „poszt szekuláris társadalom” (Jürgen Habermas) „spiritualitása” nem a vallás tartalmára irányítja figyelmét, sőt mi több, a morál és a dogma vetületeit valóságosan kerüli, inkább élmény-orientált, szubjektumra fókuszáló; inkább a vallásos jelenség Layout-esztétikumára, valamint terapeutikus mellékhatására koncentrálna. Vagyis nem a vallás tartalmát, hanem a vallás-formaszerűt keresi, a vallás külső „mázát”, amelyeket médiaeffektusokkal elegánsan fűszerezve „kómájából újraéleszt”. Mindez számára csak olyan mértékben értékes és hasznavehető, amennyiben ezek az individuumban kellemes asszociációkat keltenek (biztonságérzetet, vigaszt, megértettséget stb.), és a tulajdonképpeni üzenet számára „körítésként” jól megfontoltan úgy alkalmazható, hogy annak médiális profit-maximálása garantált legyen.² Ezzel a jelenséggel nap mint nap találkozunk a tv-képernyőn követhető reklámok világában vagy a hollywoodi (pszeudo)vallásos tematikájú filmipar termékeiben. Ebbe a kategóriába tartoznak például azok a reklámokban felhőkön ficáncoló, top-modellek által alakított angyalok, akik a modern kor fitnessz-guru-emberének a „mennyeien könnyű” sajtókrémet valószínűsítő „angelorum esca”-nak (jel. „angyalok étke”)³ prezentálja. Az angyalok profithozó dekoratív kellékekké váltak, reflektorfényben prezentált mesésen szép küllemük a vallásos tartalom hiánya miatt „kong az ürességtől”.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy az angyalok mindhárom nagy monoteista vallás, vagyis a zsidó, a keresztény és az iszlám hitvilágához hozzátartoznak. A gyakorló keresztény a szentmise szövegében több helyütt is találkozhat az angyalok fogalmával. A bűnbánati imában közösen imádkozzuk: *Kérem ezért a Boldogságos, min-*

⁷Uo. 125.

⁸F. Diekamp: *Katholische Dogmatik nach den Grundsätzen des heiligen Thomas II.* Münster, ¹⁰1952, 71.

⁹Vö. D. Stăniloae: *Spiritualitate si comuniune în Liturgia Ortodoxă.* Bucuresti, 2004, 436.

¹⁰Ugyanígy a *Praefatio de S. Cruce* (die 14. septembris: In exaltatione Sanctae Crucis).

¹¹„... ut, sicut voluntati eius in caelis ab indefessis et caelestibus virtutibus pareatur, ita et a nobis pareatur, ne corporalis nos infirmitas ab exequendi eius voluntate deflectat, in caelis enim indefessis cotidie vocibus dicitur: sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth, pleni sunt caeli et terra gloria tua” (Hilarius, Ps. 134,22).

¹²Vö. K. Becker — M. Peter: *Das heilige Vaterunser.* Freiburg, 1951, 155k.

¹³L. Laham: *Einübung in den geistlichen Weg des Chrysostomus-Liturgie.* Köln, 1999, 89.

¹⁴„... adiungitur ista Ecclesia, quae nunc peregrina est, illi coelestis Ecclesiae, ubi angelos

denkor Szeplőtelen Szűz Máriát, az összes angyalokat és szenteket (...), hogy imádkozzatok érettem Urunkhoz, Istenünkhöz. A Glória is a karácsonyi történetből ismert pásztoroknak megjelent angyalok énekével kezdődik. Minden prefáció végén hallunk az angyalokról: *Ezért mi is, miként az angyalok és főangyalok, a trónod körül álló hatalmas szellemek, és minden sereg a mennyben, a te dicsőséged himnuszát zengjük...*, és felcsendül az Izajás próféta meghívásából (Iz 6,1–4) jól ismert szeráfok éneke, a háromszor-szent. Az I. eucharisztikus imában, a római kánonban is így imádkozik a pap: *Könyörögve kérünk, mindenható Istenünk, szent angyalod vigye áldozatunkat mennyei oltárodra isteni Fölséged színe elé, hogy mi, akik erről az oltárról Fiad szentséges testében és véreben részesülünk, minden mennyei áldással és kegyelemmel elteljünk.* A IV. eucharisztikus ima saját prefációjában is említés történik az angyalokról: *Az angyalok számtalan serege ezért áll színed előtt, éjjel-nappal szolgál neked, és arcod dicsőségét szemlélve szüntelenül dicsér téged.*

A liturgikus szövegek ezekhez hasonló utalása a *lex orandi lex credendi* elve alapján igazolja, „bizonyítja” — még akkor is, ha ez formálisan nem bír *de fide* erővel —, „hogy az angyalok nem csupán költői elemként szerepelnek az egyház hitében”,⁴ hanem azok az olykor egyoldalúan antropocentrikusan felfogott világunk dimenzióit tágítva — amely világban nemegyszer arra hajlunk, hogy az embert különállóan és elszigetelve szemléljük⁵ — mint empiriaföltötti valóságok reálisan léteznek. Mi ugyanis „nemcsak emberi és emberalatti lények világában élünk, hanem olyanok is élnek mellettünk, akik felettünk állnak ugyan, de feladatuk a mi üdvösségünk szolgálata, és ugyanannak a természetfölötti országnak a polgárai, amelynek az emberek is tagjai (2Kor 1,15–20)”.⁶ A földi zarándokútját járó egyház azáltal, hogy részt vesz a mennyei liturgiában, és a fölséges Király „udvartartásához” tartozó angyalokkal karöltve trónusa előtt dicshimnuszokat énekel, egyrészt a „mennyei Jeruzsálemmel” valós és erőteljes egységét valósítja meg, másrészt pedig a megdicsőült és vándorló egyház között fennálló közösséget hathatósan erősíti, amely révén az egyház liturgiája nemcsak hogy aktuálisan kozmikus dimenziót nyer, hanem ezen túlmenően az „itt és most”-ban bemutatott áldozat eszkatológikus jellege is kidom-borodik.

Az angyalok, akiket Isten kegyelmileg felemelt és boldogító színe-látásában részesített, arra ösztönöznek bennünket, embereket, hogy — bár ők boldogságuk lényegét tekintve már nem emelkedhetnek magasabb fokra, s csupán járulékosan növekedhetnek abban, azáltal, hogy az isteni élet teljességének „újabb és újabb részleteit élhetik meg, Isten szentségéről és fölségéről (...) új meg új boldogító tapasztalatokat szerezhetnek”,⁷ valamint számukra „folyamatosan Istennek új művei, főleg Krisztus egyházában, ismertté válnak és azok üdvösségén örülnek, akik az ő segítő szolgálatuk által üdvözültek”⁸ — Isten kontempláló ismeretében minél magasabbra emelkedjünk,⁹ s akár csak ők, Isten közelébe „szárnyaljunk”.

cives habemus"
(Augustinus: Sermo
341,9 [PL 39, 1500]).

¹⁵Vö. E. Peterson: *Von den Engeln*. In: E. Peterson: *Theologische Traktate*. München, 1951, 323–407, 354.

¹⁶Vö. E. Peterson: i. m. 378k.

¹⁷A mennyei és földi liturgia viszonyáról részletesebben lásd Dávid Diósi: *Der Eigencharakter der liturgischen Feiern. Die gegliederte Gemeinde als Subjekt der Liturgie*. In: Dávid Diósi: „Von seinem Glanz erstrahlen die Wolken...” (Ps 18,13). *Theologische Beiträge*, Kolozsvár, 2008, 150–156; H.-J. Degenhardt: *Irdische und himmlische Liturgie*. In: P. Bormann — H.-J. Degenhardt (Hrsg.): *Liturgie in der Gemeinde II*. Paderborn, 1965, 77–91; M. Kunzler: *Az egyház liturgiája*. Szegeged, 2005, 39–43; C. Vagaggini: *Theologie der Liturgie*, Einsiedeln — Zürich — Köln, 1952, 218–232; J. Ratzinger: *Ein neues Lied für den Herrn. Christusglaube und Liturgie in der Gegenwart*. Freiburg — Basel — Wien, 1995, 165–186; Puskás Attila: i. m. 321k.

¹⁸Annak ellenére, hogy a 1Kor 11,17kk és 14,23.26 versekben használt

Az angyalok arra buzdítanak minket, hogy az ő — főleg a mennyei liturgiában megmutatkozó — Isten előtti hódolatukat megszívlevél lelkünket mi is Istenhez emeljük. Fontos megjegyeznünk, hogy mi emberek vagyunk azok, akik az angyalok énekéhez társulunk, akik — amint azt a *Missale Romanum* Praefatio de Quadragesima (IV) „ante sanctus”-ának *Cum quibus* [= angyalok] *et nostras voces ut admitti jubeas, deprecamur*¹⁰ mondata kifejezi — Istentől az angyalok énekkarába bebocsájtást kérünk. Tesszük ezt azért, hogy az Úr imádsága, a Miatyánk első kérésének értelmében Isten neve *szen-teltessék meg... amint a mennyben* [az angyalok révén], *úgy a földön is*,¹¹ hisz éppen a szent liturgia ünneplése az a „hely”, ahol ez a „megszentelés” a legkiválóbb módon megvalósulhat.¹² Ezt fejezi ki a keleti egyház Aranyaszájú Szent János liturgiájában az a látszólag jelentéktelen „noha” szócska is, amely a Sanctus énekét bevezető, pap által csendben mondott imában olvasható: *Hálát adunk neked ezen szolgálatért is, melyet kezüinkből elfogadni méltóztattál, noha neked az arkangyalok ezrei, az angyalok miriádjai, a hatszárnyú, sokszemű, fennlebegő szárnyas kerubok és szeráfok szolgálnak*. A szóban forgó kifejezés üzenete világos: „Isten, neked nincs szükséged szolgálatainkra, mivel te elegendő szolgálkkal és koncelebrálókkal rendelkezel, úgy hogy mi tulajdonképpen csak hozzájuk csatlakozunk”,¹³ s ezáltal a vándorló egyház a mennyei egyházhoz kapcsolódik.¹⁴ Márpedig, ha mi vagyunk azok, akik az angyalokhoz társulunk, akkor ebből világosan kitűnik az is, hogy az emberek Istent „megszentelő” éneke nem olyan, mint az angyalok dicsőítő éneke.¹⁵ Az angyalok éneke nemesebb, makulátlanabb, tisztább, s éppen ebben rejlik a mennyei és a földi liturgia közötti különbség. A két liturgia egyesülése ezért bizonyos „minőségi ugrást” is jelent számunkra. Az ember a szent liturgia révén Istenre irányultságában társakat keres, s ezeket az angyalokban találja meg, akik minden, főleg természetükben gyökerező különbségük ellenére, akárcsak az ember, az isteni életben való részesedésre, valamint a vele való közvetlen, személyes életközösségre teremtettek, azzal a különbséggel, hogy azok az angyalok, akik a próbát megállták, vagyis Isten titkát *in statu viae* hitben, szabad döntésük révén elfogadták, nyomban eljutottak Isten boldogító színe-látására. Így az angyalok barátaink, szövetségeseink, akik azáltal, hogy Isten tündöklő dicsőségét számunkra felragyogtatják, létünk lehetőségének fokozását tárják fel előttünk, méghozzá nem csupán morális, hanem metafizikai értelemben.¹⁶ Ez a metafizikai fokozás azt jelenti, hogy az ember az angyalok létbeli boldogságukból kicsengő hívogató hangját követve elérhet ahhoz a határhoz, ahol az angyalok is állnak, ahhoz a határhoz, amelyet nem saját maga, sem pedig valamelyik angyal húzott meg, hanem ami minden teremtett valóság számára adatott és teremtett minőségével szükségszerűen velejár, ami nem csorbítja boldogságát, hanem az identitását megőrizve garantálja azt. Az angyalok nem arra csalogatnak bennünket, hogy angyalokká váljunk,

συνέρχομαι liturgikus vonatkozása egyértelmű, sőt mi több, a keresztény liturgikus összejöveteleknek valóságos terminus technicus-a (vö. J. Schneider:

Art. Συνέρχομαι. In: ThWNT 2 [1935], 682), az itt fellelhető προσέρχομαι ige liturgikus-kultikus jelentése vitatott. Tény azonban, hogy ha ezt a kifejezést a szent szerző nem is speciálisan liturgikus értelemben használja, hanem csupán az Istennek tetsző keresztény életvitel általi mennyei közösséghez való járulást ért alatta, teológiailag ezt továbbgondolva a liturgiára hatványozottan érvényes.

¹⁹Vö. Kereszty Rókus: *A bárány menyegzője*. SZIT, 20008, 70–75.

²⁰Vö. I. Rohr: *Der Hebräerbrief und die geheime Offenbarung des Heiligen Johannes*. Bonn, 1932, 100.

²¹Vö. E. Schick: *Die Apokalypse*. Düsseldorf, 1971, 74.

²²Vö. H. Schipperges: *Die Welt der Engel bei Hildegard von Bingen*. Salzburg, 1979, 168.

hanem hogy *olyanok* legyünk, mint ők: vagyis olyan lények, akik már elérték teremtett valójuk határát, ami ránk vonatkoztatva azt jelenti, hogy legbensőbb lehetőségünkkel élve egész lényünknek isteni kibontakozása révén valóban a teremtő és üdvözítő Isten által elgondolt emberré váljunk, elérjük teljes önazonosságunkat.

A liturgiában ég és föld találkozik,¹⁷ mennyei és földi egybeolvad, a földi liturgia nemcsak a mennyei előképe, hanem annak megjelenítője is, anticipáció és participáció egy időben. (Éppen ezért fontos és felelősségteljes feladat a konkrét liturgiát úgy ünnepelni, hogy a maradandó és lényeges a mulandó földi formában világosan előtérbe kerüljenek.) A szent liturgiában mi *Sion hegyéhez járulunk*,¹⁸ az élő Isten városához, a mennyei Jeruzsálemhez, az angyalok ezreihez, az égben számon tartott elsőszülöttek ünnepi sokadalmához és gyülekezetéhez, mindnyájunk bírájához, az Istenhez, a tökéletes igazak lelkéhez, az új szövetség közvetítőjéhez, Jézushoz, a ránk hulló véréhez (Zsid 12,22–24).¹⁹ Az Isten előtti közös liturgikus ünnepelés mellett, a mennyei létezők aktív részt vállalnak a földi hívők életében is, hisz ők azok, akik *mindig készen állnak arra, hogy az Úr fölséges színe elé lépve* (Tób 12,15) — amint azt az első római kánon *Suplices te rogamus* része is kifejezi — a földi egyház áldozatát és imáit Istenhez vigyék. Az *angyal kezéből a tömjén füstje a szentek imádságával felf szállt az Isten elé* — olvashatjuk a Jelenések könyve 8. fejezetében található, a lassan felszálló tömjénfüst révén mennyei nyugalmat árasztó, valamint ég és föld között meghitt harmóniát sugalló jelenetben,²⁰ amelyben az emlegetett „szentek imádsága” az egész egyház imádságát jelenti.²¹ A földi egyház tehát sohasem keseredhet el, hiszen vele együtt imádkoznak a boldog mennyei szellemek is; sohasem tekintheti magát elhagyatottnak, hanem sokkal inkább a mennyei karok segítő és közbenjáró erejében bízva biztonságban kell éreznie magát.

A szent liturgián arra is hivatottak vagyunk, hogy megérezzük az Istent dicsőítő angyalok bátorító jelenlétét, mely Isten közelébe hívogat és Isten-képűségünk megvalósításában segít, hogy amikor az idők végén emberi valónk a teljességre jutott életszentség tisztaságától tündöklök, egész megváltott és beteljesedett lényünk a „carmen angelicum”-mal egybecsenghessen, s ekképp újra áthatassa a kozmoszt az az ősi ének, amely az teremtés eredetkor már betöltötte a világmindenséget, és amely minden emberi kakofónia ellenére az angyalok szolgálatának köszönhetően sohasem szűnt meg zengeni.²² Ez pedig akkor fog bekövetkezni, amikor ember és angyal csókot vált.

VASADI PÉTER

Kilángol

T. S. Eliotnak,
J. B. Metznek,
H. U. von Balthasarnak

*Hetek óta magamba' beszélek,
nem dugdosok semmit a
szellemi spájzban, kéméletből
rámolta ki a részegség,
hadd kikiáltsam föllelt
töredékeit annak, ami már
megvan valahol egészben.
Hagyok a csudába minden
mást, asztal sarkán halmozva
drága kupacban a köszönő,
s köszöntő levelet, óvatos
szeretethe' fogant sorokat,
üdvözlő kártyát, hívást, kis
füzetet, a lélekben ölelő-
nek rejtjeles vágyakozását,
aki első szóra adná oda a
testét (csatolva szavához),
fölvillanó igent láttam a
szemében, én meg, a késlekedő,
elvétele alkalmat, időt, le-
söpöröm asztalomtól, egyetlen
vágytól hajtva: ezt megírom.
Fölforrtam, mint a fazék víz.
Ni, a vadember, súgom fene-
kedve magamra, szeretem a
lángod, a szájszavak, azt
a konokságot, mi tépi a
májad: hónapok óta öt könyv
bűvöletében égsz a tűzön, a
fényeskedve kibomló logikát,
a véren ihletett fogalom-
-veteményeskert termését
falod egyre, olvasás ürügyén,
elemésztve emésztesz, meg-
világosodva besötétülsz,
próbált hűségese, te vajákos,
fürdőzől színtiszta isteni-*

-emberi lehetetlenségben,
az egy lehetőségben, fölforgatva
fenekestül, lihegsz tőle,
üldöznek tán?, nézed az órát,
van-e még erőd lapozáshoz,
vonuló, zarándok, énekes
betűrendet, a mondatokat,
mik szent csavarulatokként
fűrják át az időt, visznek
előre, cipelnek, elfeledtél
élni, enni, aludni, zenébe
menekülsz, becsukod, földézel,
prédikálsz, kinyitod, egyszer
ledorongolod a szöveget, más-
szor nagyokat nyelve imádod,
éberen beleálmodsz, álmodba'
beszélsz, cáfolod és dicsőíted
is, ahogy épp adatik; ember,
mit művelsz? Kétkedve meg-
latolod, majd riadozva elejted
a mindig utolsó szavakat, mik
lassú puszkagolyókként lökődnek
ki a szádon: nem a tiéd.
Csak benned. Csönd van utánuk.
Nincs esélye ellened a világnak.
Ez, ilyen a dicsőség. Érdem-
telenül. Sőt, csakis így.
Most neked adta magát.
Itt, a szünetes radiátor-
neszezés közepette. Csönd.
Éjszaka van. Mint akkor.
Minden egyes éjben azóta.
Nézed az élő semmit. Ég a
szemed. Mintha tengelye volna
szobádnak a pusztá megértés.
Állhatatosság van. Nem rezdül.
Nincs „én”. Nincs magyarázat.
A szentek tébolya kő-józan.
(Hiába morogtok, költők,
így járkál bennetek is,
ha egyáltalán...) Alszik.
Szamarak mocorognak.
Nyöszörög. Kezével kalamol.
Mindjárt szopnia kell.
Kerekedik szívének Förgetege,
s aláúg Hegyről a völgybe,
s maga köré gyűjt minden

*megalázottat. Ez lesz a föl-
sokszorozódó vágy tömörülése,
megrugdalt kicsik hegymenete,
hullámozva nyüzsögnek a szám-
talanok homokszínű rongyban,
a kifosztott istennépe, a foguk-
hullott senkik, a szegénység
mély gödrébe vetettek, ahová
semmilyen létra nem ér le,
nem művük, nevük sincsen,
ha volt is, maguktól odahagyták,
arcukon a kiválasztottság
ezüstös rajza rezeget, nagy
lesz minden nyomorult, szét-
kiáltja a Mindenségben nevüket
az angyal, meg fognak hajolni
nekik az okosok, s az emberi
agglomerátumnak foszladozó
bőre csillog a szénszínű éjben,
készen a Mennyei Műveletekre.*

Nem lángol ki

*A csönd mintha második
énje volna; mi az, hogy
második? Elmélkedik ezen.
Mivel nem függ a hangtól,
helytől se, hogy a másik
épp fölnevet, rág, mutogat,
okoskodik vagy kibeszél,
feje kerek, húspárnás
arca fénylik, fölényes;
mily könnyedén ítél a
tányérján kockásodó és
sárga krémesek fölött,
eszik mohón, alulról
pillant fölfelé; hálás a
csöndes, végre elmerülhet
széthullámozva legbelül,
mint félkemény fotelban.
Győzködjének. Vitassanak.
Rugóztassák a térdüket.
Vadásszanak jó falatokra.*

...A csöndesben jól hangolt
zongorán szelíd szonáta
ismételgeti önmagát...
Szemében ül, mit s mire
válaszolna, de az senkit
sem érdekel. Uram, uram,
így jó. Látja a semmit
halmozódni, mely nő, míg
egy szilaj gyermekfutás nem
dönti le, bicegve elsodorja.
...Nem lángol ki, mi
olthatatlan. Csak ég.

Parafrázis

Halmai Tamásnak

Előbb csúfosan meg kell
buknia — azután már száll
alá, puhán húzza az éj le
Isten kezéből Isten kezébe.

✱

Az egyik csöndbe' van.
A másik szónokol.
Egyiknek mennyi a szó.
A másiknak pokol.

✱

Nyugodnék én Tűzföldön is.
De itt — hogyan? Ha súgása
állandó izgalomba' tart?

VÖRÖS ISTVÁN

Egy neandervölgyi barátságát

*Fényt töltenek a felhőkbe
a szemközti ház mögül.
Izzó madarak is szállnak
csapatban. Aztán sorban
kialszanak. Már régóta*

*nem láttam olyan jelenséget,
amire képtelen voltam magyarázatot
találni. A döbrent szájtátás,
amivel az eget nézem,
egy őseemberé. Egyetlen őseember*

*él Budapesten: én. Az ókorból
senki. De annál többen
jöttek a középkorból, és
a koraujkor menekültjeivel
tele van Nagytétény. Lipótváros*

*lakói mind a 19. században
születtek. Remetére
a harmincéves háború elől
emigráltak. Én egy
neandervölgyi barátságát*

keresem itt, a 4. emeleten.

A szeretet tévedései

*Tévedhet a szeretet? Ó, szinte
folyton téved. A tévedésben van
az igazsága. Tíz éven át tartottam
a segítségével egy frontot,
amit azonnal föl kellett volna*

*adni, vitatkoztam és védekeztem,
védtem és együtt támadtam.
A szeretetről való beszélgetés két*

*részre tépi, aztán rosszul varrja
össze az embert. Védekezés*

*és ellentámadás közben el is
feledkeztem a szeretetről. Arról,
hogy szeretem, akit védek, és
szeretem, aki támadja. Mert ők
nem szerették egymást, hozzájuk*

*hasonultam. A honvédnél jobb
a zsoldos. A szeretet zsoldosa
kellett volna legyek, de csatát
vesztettem a győzelemmel. Az
ellenállásom gyűlöletre hangolta*

őket egymás ellen. Haragra ellenem.

Ártéri madárdal

*Ha ebbe a festménybe beléphetnék,
gondoltam Pissarro sorrendben
negyedik képére meredve.
Az első három a téli Párizs
a századvégen. Ezen egy*

*folyóparti idill 20 évvel
korábban. Csak azért jutott
eszembe a nem túl eredeti
gondolat, mert láttam, hogy
itt a képeken visszafelé megy*

*az idő. Mi is védhetné
meg az embert a közhelyes
gondolatok bejövételétől?
A kínai fal sem. Aztán bent
álltam a képben, és rájöttem,*

*hogy franciául sem tudok,
bár attól a tehéntől, akit
ott vezetnek, nincs félnivalóm.
Ártéri madárdal csapott meg,
csalánszag. A kavicson*

egy kutya hullája hevert.

„...egyetlen szerelem minden”

HALMAI TAMÁS

Takács Zsuzsa *Sötét és fény kora* című kötetének újraolvasása

1975-ben született Pécsen. Költő, kritikus. Legutóbbi írását 2009. 7. számunkban közöltük.

¹Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989.

²Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986.

³Lengyel Balázs: *Takács Zsuzsa: Sötét és fény kora*. In: L. B.: *Visszatérés. Esszék, tanulmányok*. Jelenkor, Pécs, 1990, 96.

A *Sötét és fény kora* (*Válogatott és új versek*)¹ nemcsak összefogja: össze is foglalja bő két évtized lírai termését. Összefoglalja, amennyiben egyrészt a költő addigi életművének legjobb és legjellemzőbb darabjaiból nyújt válogatást; másrészt az újabb versekkel is a régi hangot szövegezteti meg, az ismerős látásmód képviselőjére szegődik. Már címe is (az első ízben az *Eltékozolt esélyekben*² közölt vers nyomán) általános érvénnyel, összegző eréllyel sugalmaz jelentést, hangulatot, léttapasztalást. Hiába a Takács Zsuzsa több versében fölismertető magán- és közéleti konkretizációk, tér- és időbeli referenciák: a sötétség és a világosság egyidejű jelenlétére utaló mellérendelés az *emberi idő* ontikus metaforájának tűnik föl, az emberi létezés dramatikus kondícióját jelölő trópus lesz. Egy érzékeny kritika is a címből kiindulva nyugtázhatta a művészi minőség magas fokát: „Ez a több irányból, a női sorsból, a családi kapcsoltságból s a mindennapi lét kiemelt élményvilágából kirajzolt keserves léttudat, mely, amiként a kötet cím is céloz rá, sötét és fény összjátékából áll egybe, egyre kontúrosabban, megmetszettebben realizálódik, ahogyan beérik ez a költészet, a konkrét, a pillanatból adódó élmény és a léttapasztalat harmonikus egyseget valósítva meg, egyfajta szilárdan érvényes és sugallatos költői eredményt hozva létre. Mai líránk legjava termésébe tartozót.”³

A válogatás gazdagsága természetesen hívja föl a figyelmet a verscímek változatos szépségére, érzékletes sokirányúságára. Szintaktikailag és stílusosan is többfélék ezek, terjedelmük és hangulatuk egyaránt jósolhatatlan. Van, hogy a kezdő szavak (vagy a vers más részlete) adja a címet; máskor témát jelöl, értelmezési irányt javasol a szöveg fölötti jelzet. Ám szinte mindannyiszor jóleső várakozást kelt, azonnali olvasásra csábít. Mi ért véget és miféle szereplők vagy befogadók számára, ha *A színjátéknak vége már?* Ki vagy mi lehet *Az alvó terrorista?* Mi esett a közelben, ha a cím csak annyit tudat: *Horgászok ülték távolabb?* A szenvedély keretein is kívül kerülünk-e, amikor *A szenvedélyes arc a keretből kihajol?* Hideg-e, sötét-e, jelekben gazdag-e a *Filológus téli éjszakája?* Miféle mnemotechnikai módszertant követhet egy *Emlékezés-gyakorlat?* Valódi *Varázslatra* vagy valaminő szemfényvesztésre kell-e gyanakodnunk, ha a cím csak egyetlen talányos szó?... A témavilág az élet nagy kérdéseit öleli föl — a születés, a szerelem és a halál fogalmi körében, a kezdet és a vég, a találkozás és az elválás közérzeti terében tájékozódva. A jellegadó motivikus elemek (szív, arc, éjszaka, tenger, tükör...) hálószerű biztonsággal kötik egymás-

hoz az egyes darabokat. A formanyelv és szerkesztésmód jól leírható: „A szerző versei — látványra — szélesek, rímtelenek, sorvégeik (vagy sorközepeik) véletlenül csengenek össze, kényelmesen ömlő sorok ezek, nem túlsattanó verslezárással; összegző sor vagy valami félretekintő megjegyzés zárja a verseket. A gondolatok általában több soron át kanyarognak, a négy-öt soros versmondakat kitett pont fejezi be. De aztán egysoros mondat következik, kitűnő képi konklúzióval, rácsapó s továbbfejlesztő vagy az elmondottak ellen szikrázó gondolattal.”⁴ A hangvétel, a beszédmodor, a versnyelvtan esztétikai minőségeket elegyít egyensúlyosan: az elégikus tónus a meghatározó, ám hol az ironizált pátosznak, hol a pátoszos iróniának tesz jelentésszerű kedvezményeket. A lélektani elmélyültség, az álomi képsorok ugyan-csak üd-vözlendő sajátosságok. (Hogy gyöngeségek — túlrajzolt képek, túlírt mondatok — is föl-fölbukkannak még e válogatásban: csak-nem törvényszerű. Hibátlan életművet alig ismerünk. S Takácsnál a helyenkénti poétikai esendőségnek, úgy lehet, tartalma is van: a beszélő sérülékenységre, a versbéli világ törekenységre olvasható rá.)

A mintegy másfélszáz vers tematikusan rendeződik öt ciklusba. Ez azt is jelenti: keverednek régi és új szövegek, fölborul a korábbi kötetek kirajzolta időrend, a tényszerű egymásra következésnél meghatározóbbnak bizonyulnak a művek belső összefüggései. „A kötetben a (mindenfajta szeretetet magába ölelő) szerelem hullámai és forrósága ömlik végig, a költő védekező és támadó perlekedése áll ki belőle, és a szerelmének kiszolgáltatott asszony intellektuális nyelvi bravúrai vernek habot a felszínen. Mindez elősodródó, képekben mozgó, sorokba szedett belső történekként, sőt a létezés szakadatlan folyamataként jelenik meg, mint szeretetvétség, nyughatatlan vágy és vágyakozás.”⁵ Ha a szerelmet nevezzük meg központi témaként, újra és újra vallatóra fogott érzelmi minőségként, a személyiség szenvedélyeknek, ösztönöknek, indulatoknak kitett sérülékenységre hivatkozva kell tágra értenünk e fogalmat: „Ha van par excellence líra, Takács Zsuzsáé az. Kép, hang, táj, történelem, utazás, magányos tűnődés vagy társasági együttlét, utca vagy tengerpart, séta egy idegen városban vagy sietés haza — mind-mind az érzések szűrőjén át érkezik hozzá. Ez az érzés pedig a szerelem. A szerelem többnyire boldogtalan és irracionális. Szeretem fűzi leánygyermekéhez is, mert mi másnak nevezhetjük azt a hideglelős féltékeny kötődést, amelyet a *Szerelmes énekben* olvashatunk?”⁶

A *Szerelmes ének* az első ciklus (*Nap-versek*, *Hold-versek*) s így a kötet nyitó verse. A rá következő írások a szülés/születés nyersen misztikus élményét s az anya-gyermek viszony változásait tárgyazzák. A születés csodájától a halál komorabb csodáig ívelő életet bátor és bölcs tekintet látja itt tapintható veszélyekkel terhesnek, ugyanakkor transzcendens kárpótlást ígérőnek; miközben az életet féltő elszántság a szeretett lény életének féltésekként eszmél rá önnön valódi értelmére: „De ne hidd, hogy nem bírom valami / fényességben. Teljesen értelmetlen, / de mégis. Nem születettél volna meg, ha nem / bíztam

⁴Vasadi Péter: „Kétértelműség a jelekben”.

Takács Zsuzsa: *Sötét és fény kora*. In: V. P.: *Csoportkép. Látás, jelek, jelentés*. Kortárs Kiadó, [Budapest], 1998, 94.

⁵Vasadi Péter: i. m. 91.

⁶Kartal Zsuzsa: *A világ szerelmese*. Takács Zsuzsa: *Sötét és fény kora*. Élet és Irodalom, 1989. 30. sz., 10.

volna egykor. És most is / magamat hibáztatom a változásért. / Rossz irányba fordultam volna? / Mégis, minden arra sarkall, / hogy mentselek meg téged, / de én már ne akarjak megmenekülni." (*Hangosan, égi dalosok!*) E szólam folytatódik, e látásmód teljesedik ki a *Mindenkinél jobban te hiányzol* vallomásában. A váratlan, vadnyugati jelenetezés az elképzelt jövőt fikciónál erősebb tények együttállásaként mutatja föl; gyermek és szülő eltávolodása az anyagi világban azonban éppen a lelki-szellemi kötődés szakíthatatlanságáról tesz tanúbizonyságot. Takács Zsuzsa kezén a halál-versek súlyos hagyománya átlényegül; az elmúlással néz szembe, de nem a haláltól fél, hanem a szeretetet félti a vers alanya:

*Mindenkinél jobban te hiányzol,
ha számbaveszem majd a veszteségeket.
A szivárványos, közelítő halálban
velem lesz az, aki végig szeretett,
de te, ki tudja, hol leszel?
Akit naponta elvesztettelek,
kalandfilmet nézel egy közeli moziban?
A tűzpárbajban a hős hőkölő lován
felemelkedik és lezuhan?
Ismerd föl kioltott arcában arcomat!
Elegem volt e szüntelen vonulásból
lőháton a fölégetett vidéken,
gyűlölöm a prérifarkas vonítását,
ezt az árnyékhangot minden éjszaka!
A megváltó golyó majd őt is csöndre inti,
egyetlen lövés a világot kioltja!
Mennyi mindent kéne mondanom neked!
Barátaiddal sétálsz? Most az egyszer
ne maradj tovább, gyere, amikorra
a jöttödöt ígérted!
Az ágyamnál gyülekező, türelmetlen
vendégek magukkal akarnak vinni,
és ezért azt hazudják, nem tudhatod,
hogyan megjelentek értem.*

A *Szerelmesem* versei elsősorban a férfi-nő kapcsolat bonyolultságát bontanák ki. A szerelemtől egyszerre meggyötört és átlelkedített beszélő egy helyütt érthető odaadással fordul a képzeleti világ vigaszához. Az absztrakció megszólítása filozofikus nyomatékot ad a versnek; az elemi életfunkciók fölemlítése a társra találást létszükségletnek tünteti föl; a sötétség, a bezártság és a rabság toposzának egymásba illesztése s az irodalmi önreflexió összekapcsolása egy posztromantikusan tragizált játékfelfogással depresszív, de a reményt nem nélkülöző modalitást eredményez: „Világíts nekem! Halálom órájáig / légy velem, képzelet! vezess / a többiek közé, mert

fázom, / ölelj magadhoz, lélegzetteddel / megitass, tarts szorosan, /
hogy szét ne essek! / Beszélek / hozzád mint ráncos rongybabához,
/ egyetlenem, figyelj rám! / Virrasztok egy ablaktalan szobában, /
leeresztve a sötétbe egy kötélén, / szám betapasztva, kezem meg-
kötözve / örökre túsul ejtve, verseket / mondok föl magamban és
történeteket / játszom, játssz velem!" (Kísérőlevél)

Az *Országom* lapjain is kitüntetett beszéd tárgy a — megszenvedett valóságot átrendezni, de legalább átszellemíteni képes — képzelet. A felnőtt életbe *megérkező* alany az időszembesítés gesztusával élve beletörődő érettséggel fogalmazza meg léthelyzetét, szikár beszédmodorban vall esély és esélytelenség viszonyának összetettségéről: „Sosem lesz hát, ami nem volt. (...) Marad a képzelgés.” (*Életrajz*) Az *Üdvözlét, győztesek!* — a ciklus egyik kimagasló darabjaként — bizonytalanságban tartja az olvasót. A jelentéstani homály, mint annyi más szövegben, ezúttal is jellegadó tulajdonság. A „magasabb torony” szakrális metaforáját a „védőruha” profán tudományossága, a megemelt dikciót („a használhatót és használhatatlant / kettéinti bennünk kutató ujjatok”) a tapogatózó beszéd („képernyő-féleségre”) ellenpontoszza abban a versben, amely eldönthetetlenné teszi, az emberi utókor emlékezete vagy égi lények jelenvalósága elevenedik-e meg egyetlen hosszú, sejtelmes mondatot alkotó soraiban:

*Kik leszálltok majd egy magasabb toronyból,
hozzánk, végleg engedelmesekhez léptek,
a mérgezésről félve, védőruhában
kik fölénk hajoltok, s mi fekszünk,
szemetek metsző hidege előtt a földön,
a használhatót és használhatatlant
kettéinti bennünk kutató ujjatok,
kivetítettek minket egy képernyő-féleségre,
járni és beszélni kényszeríttek,
a valótlanágban nektek újra élünk,
fénycsóvák közé szorítva vonulunk,
számot és nevet írtok papírjainkra,
de mi a szökésben olyan nagyok vagyunk,
kedvez nekünk az ismerős vidék,
a megszokás, hogy mi sem változott,
tapasszátok fületeket a földre,
a kerítésen kívül járunk,
hamis nyomot hagytunk nektek, győztesek,
kezdjétek új kísérletet, előlről mindent.*

Jellemzően gyászversek sorakoznak a *Halottam* című részben. A halott apát elbúcsúztató költemények fontos jellemzője, hogy a búcsú a közelítés szándékait viszi színre: a lírai gyászmunkának lényegi része az elsíratott szülő megszólítása és faggatása — akárha maga a halál volna így megszólítható, s az értelmező emlékezés révén az önismeret

válhatnak rétegzettebbé, árnyaltosabbá és *elviselhetőbbé*. A veszteség alig bírható súlyára, a holtakkal fönntartható viszony biztató bonyolalmasságára vall rá — megindító érzelmi teltséggel —, hogy az „álom titkos nyelvén” is hamis beszédre igyekvők egyike éppenséggel a vers, a versek beszélője: „...magányos vagy és sérülékeny, / halálotat nem tudod kiheverni. / Rettenetes lehet így élned most már, / hogy nem vagy itt. / Hogy akiket a magadénak mondasz, / te, védtelen és hallgatást fogadó halott, / a bármilyen szűk marokkal mért haladéékért, / hogy boldognak hiessék nappal magukat, / követelőznek, vádolnak és rád vallanak, / az álom titkos nyelvén is / hazudva, ravaszi éjszakájukon.” (*Haladéék éjszakája*)

Az utolsó verscsoport (*Figyelő szem*) összegzésnek hat. Az itt olvasható versek alanya a halállal szembenézve sorolja elő élete tényeit és szereplőit; saját életét a születés és halál közé zárt szubjektum helyzetéből, az időnek, a szenvedélynek és a szenvedésnek kiszolgáltatott kreatúra létállapotából *veszi szemügyre*. A titokzatos látogatónak (a halott apának? a rejtőzködő Istennek? vagy a kettőből József Attila-i mintára vizionált egynek, egyetlennek?) tett csendes szemrehányás az ontológiai árvaság sorsképletére ad új variációt: „Hát eljöttél értem? Mostantól velem vagy? / Nézd végig árvaságom helyeit! / A bárt, ahol festett arccal ültem, / megjátszott mosollyal, míg intett valaki. / Az újrakezdés reggelén / fenyőkre néző, rezzenetlen ablakok. / Egyetlen foltot, egy repedést kerestem, / ahol maradhatok. (...) Hogyan teszed most jóvá, aki vagy, / hogy árvaságom helye volt a Föld.” (*A sötétség utasa*) Hasonló hangot üt meg, de tömörebb anyagot formáz a *Még fölkel lassan* című vers. Itt a személyiség osztottságát grammatikusan is színre vivő önmegszólítás látszólag távolítaná a tragikus léttapasztalatot, ám a záró sor alanyi reménysége a szebb jövő iránti vágy mély személyességét rögzíti:

*Még nem dőlt el semmi, gondoltam,
még a földről lassan fölkelek,
a levegőre kivergődöm.
„Ne maradj, ne nézz körül itt!”
— kiáltok neked, hősmennek, aki
fölkelsz a földről a vércsikos előszobában.
Ha kimégy a többiek közé
még mindent újrakezdhettek.*

A megszólítás alakzata súlyosítja el a kötetet záró verset is. Jellemző módon anélkül, hogy a megszólított kilétét pontosítaná. Akár a halott apához (ez a kézenfekvőbb és *éteribb* olvasat), akár a valamikori társhoz szólnak: a *Veled vesz hát vissza* sorai a jövőről („Ezentúl”) beszélve voltaképp a múlt hibáit, hiátusait róják föl — a rezignált panasz szolamát a „kristályerdő árnyékvadjai” és az „üveg éleken” kegyetlen szépségű tropológiájába vezetve. Ám mintha a számon kérteknél („Mért nem időben szóltál”) fontosabb volna a késve ugyan, de

mégiscsak léttörvényként fölismert igazság, az „*egyetlen szerelem minden*” gyönyörű, metafizikus szentenciája:

*Ezentúl bárhol találkozhatom veled,
s ha feltörő könnyemtől alig is látlak,
homályos körvonal, te látsz jól,
közelítesz hozzám, vonzásodat érzem,
az örvénylő mozgás elkap.
Veled vesz hát vissza a szerelem?
A bátor, vörös, őszi levelekkel
tudatod, hogy velem vagy,
hogy hírnökeid voltak mind a férfiak,
akiknek meztelen mellén feküdtem.
Gyötrődtem miattuk, téged reméltelek
a szüntelen szobákban.
A lányaim hajlékony testét viselő
lányok piros labdája forgott.
Mért nem időben szóltál,
hogy egyetlen szerelem minden.
A kristályerdő árnyékvadjai
enyhülést találtak volna,
de így fönnakadva, fölnyársalódva
verődtek az üveg éleken.*

A *Szerelmes ének* anyai pszichét tárgyazó, magasztosan keserű föl-
ütésétől („Rólad álmodom ahelyett, hogy boldog / veritékben fénylő
férfiakról álmodnék”) ide jut el, ezt mutatja föl végül a kötet, a pálya
addigi szakaszának méltó és beszédes foglalata. „S közben marad a
gondolatok kezdettől eredeti, szenvedélyes és kanyargó láncolata,
maga a bonyolítás a mélyben, Takács Zsuzsa költészetének talán ez a
legnagyobb erénye, melyet nyelvének metaforikus hajlékonysága
és ereje állít elénk. Hangjának a ziháló szemrehányástól a fejveszett és
csöndes kétségbeesésig, az ujjongástól az emlékein tűnődő örömig
sok színe van; költészetét bizonyos (nem emberi) magasságig emeli a
költő (erős!) törékenységének tudata, de ez a törékenység azért any-
nyira sosem fenyegető, hogy ne hagyná őt föltűnően jól beszélni.”⁷

⁷Vasadi Péter: i. m. 92.

Illés.

*a folyosó végén állt a nyitott ajtóban
kiszűrődő fényben. a gallérját gombolta,
míg én a másik irányból jöttem, hogy végre
megnézzem, de elkészült és az ajtót váratlanul
becsukta. a sötétben végig gondoltam minden
lépést, percre pontosan megterveztem, mi lesz,
s miért. ha magamhoz ölelem, s a bőrébe simítom,
hogy úgy legyen. ha tudnám. de csak türelem,
csukva hagyom az ajtót, az ablaküveg kövek. legyen
ok elég, kívánni, míg nyílik vagy törik, nélküle.*

könnyebb a tevének.

*nagyon régen. már a legkisebb testvér sem
emlékszik rá. mikor. arra gondoltak, legyen
valamijük. amivel törődhetnek. talán egy állat
vagy több. hogy megosszák velük a helyet.
az időt. de legyenek kicsik és csendesek.
tiszták és ne nagyon mozogjanak. mert jobb
az óvatosság. hiszen ezentúl velük együtt
és tőlük függően lesz. mégis sokszor
elfelejtettek enni adni nekik. vizük fogyott.
s a nappaliból, hogy helyükön könyvek
álljanak, kiköltöztették őket az előszobába.
az egyre algasabb üveg mögött hamarosan.
alig látszottak a halak. tudták. és mégis
észrevétlenül megtanulták. nem nézni oda.
mélyet lélegezni. és gyorsan elmellőzni.
majd legközelebb. nagyon régen. talán már
nem is emlékeznek. mikor, azt mondják,
tevék jártak a tűfokán. akkor rontották el.
napról-napra észrevétlenül. egyre óvatosabban.
hogy legyen kicsi, csendes, tiszta és mozdulatlan.
hogy ne lássák. ha nézik. és ne értsék. ha hallják.
hogy maradjon minden változatlan.*

Töredék

Rilke emlékére

1.

Adott a Tér,
Mit új vonzások
Tagolnak egyre: de bent
Épül a templom, zárt szoborpark,
Mit más sose láthat. Lángra
Így kap a láthatatlan: titkos
Útjait körbejárja, s mi
Tágas benső, kívül.
Krétasziklák zuhannak tengerbe.
Régi kertek romjai
Meredeznek kifelé a tájból.

2.

Itt minden a Halált dicséri!
Ha este ágyba fekszünk, őt hívjuk részegen.
Mint a diót, csontjainkat összeszedi.
Ó, mennyi
Létet adsz, mi terjeszkedve
Fonja körbe érett hálót
Az örök éjnek.
Szeresd őt, ki tested éjjelén
Hűséges Szerető!

3.

Ismerted őket?
Kik elhagyatva méléztak
Síri kamrák fölött: a régi szeretők.
Sorsuk idegen kertekbe
Száműzte őket.
És mégis: tudásuk
Legjavát másoknak tartogatják.
Akár a borostyán, ölelik
Ódon falait a képzeletnek.

4.

Ismerted a költőket?
Mint a gyermek, olyanok.
Megragadtak az időn túliségben.
Onnan jönnek ők,
Hol az anyag
Teste tünedezve

*Bolyong formátlan.
Hozzájuk tapad a holdkő. Hófehér
Arcukat szoborrá formálja.*

BASA VIKTOR

van még zaj

*van még zaj
a bimbók hasadásán túl is*

*várom, hogy pontosan
megértselek*

*épül az idő
a virágzás óramű lesz*

*az ész járása
vers — a többi*

esetleges

lakik valahol

*álom folyik a porcelánon
mesék dőlnek a szürke csöndből
elérhetetlen álmok ömölnek*

szívet úsztat a délután

*kisimul előre az idő felszíne
a jövő partjai közel jönnek*

fénylek én, de már nem én fénylek

tétova kérdéseid mégis dörömbölnek

*mindig mondtam, hogy nem mondok semmit
lakik valahol, ha nincs is lakása*

rókák barlangja, madarak fészke

üres a kívül — bennem a világa

A hullámok után a sima tó tükre

DANYI ZOLTÁN

1972-ben született. Tanulmányait az Újvidéki Egyetem és a Szegedi Egyetem bölcsészkarán végezte. Legutóbbi írását 2009. 7. számunkban közzétük.

Láttam; tisztán láttam, és nem értettem, vagy ha értettem, nem akartam elhinni, miközben mégis úgy tűnt, ennél semmi nem lehet hihetőbb;

láttam, ahogy a hússal teletömött lepényt átveszi a bal kezébe, a felszabadult jobb kezével kigombolja a nadrágját, lábait szétveti, és vastagon megcsillanó sugárban vizelni kezd, pontosan szemben velem, tőlem úgy öt lépésnyire, abban az elhagyatott alkonyatban, nem vett észre engem, szemben volt vele a süllyedő nap, én viszont élesen láttam, ahogy hosszan és bőségesen az árokba csorgat, közben tele szájjal rágja a ledarált, összegyúrt, szétlapított és megsüttött disznóhúst, láttam a félig megrágott húsdarabkákat az állán, ahogy hátraszólt annak a másiknak, aki mögötte állt, és aki szintén erősen tömködté magába a húsos lepényt, bal kezében pedig egy műanyag flakont lógatott, alján kevéske sörrel, egy kevés, erejét vesztett, lötytyedt sörrel, lötytyedt, akár egy rongyossá dohányozott tüdejű, kocsmai nő melle;

mindketten elnyűtt, koszos farmernadrágot, és valami sötétlilás, szilvakék, kimondhatatlanul ócska, ízlésnek emlékét sem őrző, a bágyadt őszhöz egyébként is túl meleg tollkabátot viseltek;

ez volt tehát, amit láttam ebben a szívszorító, elhagyott, világvégi alkonyatban, ez volt az utolsó kép, ahonnan nincs tovább, vagy nem, nem is az utolsó, már az utolsó utáni volt, túl az elviselhetőn, és mindegy volt, hogy vizelés után böffent-e, miközben az utolsó cseppeket kirázza, vagy csak ereszt egy kiadós, beleket könnyítő, rotyogós szelet;

nem akartam, de el kellett hinnem, ellenkeztem, de fel kellett fognom, hogy *ez van*, hogy tehát ez az, ami van;

ám mégse ez a jelenet volt, ami szíven ütött, hanem az elmúlt három óra, egészében, és az elmúlt három órát megelőző másik három, mert az első három és a második három olyan súlyos, olyan áthidalhatatlan és olyan mélybe taszító ellentétben állt egymással, hogy ez így egyszerre túl sok lett nekem, meg kellett állnom út közben, le kellett húzódnom rozoga Floridámmal az út szélére, és ezek szerint éppen ide, éppen ebbe a húsos lepényt zabáló, hугyos jelenetbe;

felszaggatott burkolatú, sárral telehordott úton haladtam, az úttest szélén keréknyomok feketéllettek a sárban, mély vájatok, melyekben fáradt olajtól foltos, iszapszínű lé szokott összegyűlni, és hiába nem akartam látni, ami mellett elhaladtam, mégis nézнем kellett a mindent átható, a mindenre kiterjedő, a ragályként elharapózó lecsúszottságot, amely szinte beteges magamutogatással tárta fel a feké-

lyeit: néztem az elkedvetlenítő utcákat azokban a sorsukra hagyott, elfeledett és minden határon túl lévő településekben, ahol az odvas házak előtt nem kertek illatoznak, nem fű, nem fa, nem bokor vagy akármi tehát, hanem a nyílt szennyvízcsatorna — akár az elmeháborodottak, gondoltam, akik a százszorosán elvakart, nedves sebeiket tolják az arra járók képébe, és közben idéetlenül vigyorognak;

a falakról leszakadt vakolat ott roskadt, ahova lehullott, a ferdén megakadt redőnyök alatt, mert nincsen, aki eltakarítsa, nincs, aki megjavítsa, és örökös félsötét honol így a lecsúszott redőnyű fejekben;

szíven ütött azért is, mert nem egy metálfényű, nem egy csillogó luxuskocsiból, nem egy Rolls-Royce puhán kipárnázott bőrüléseiről bámészkodtam kifelé az elsötétített ablakon, unatkozó turista-ként, aki egy távoli, magasról lesajnált ország tájai felett néz el egykedvűen, nem — a félig elkorhadt alvázú Floridából magamat és magunkat, a saját tájainkat láttam az elmúlt három órában, vagyis a miénket, csak éppen más szemmel, éppen ezért ütött annyira szíven, mindennek oka pedig a korábbi három óra volt, amikor is gyengéden, finoman és precízen, akárha virágporzók hegyén végzett műtéttel, kitisztították a szemem: gyengéd és precíz beavatkozással, mégis könnyörtelenül eltávolították róla a hályogot, legalábbis egy időre, mert elmúlik majd persze, és a szememre ismét köd ereszkedik, folytatódik minden úgy, ahogyan azelőtt ment, gondoltam, de persze abban a percben ez a legkevésbé sem vigasztalt;

már a szertartást követően, az egykori főváros mára teljesen kiszigerelt, kifosztott és lerongyolódott utcáira kilépve bolondmalomként forgatott meg a bizonytalanság érzete, hogy vajon van-e értelme mindannak, amit majd látnom kell most, és hogy akarom-e mindazt látni egyáltalán, ami jön ezután;

hiszen mindez már a levegő szagától is, ahogy kiléptem a házból, erősen kérdésessé vált;

színtelen köd és szitáló eső fogadott az utcán, és e kedvetlen fogadtatás miatt az utca is, az errefelé megszokott ócska időjárás is, és velük együtt az előttem álló út hazáig, már ekkor, ebben az utcára lépő legelső pillanatban kirekesztett magából, vagy helyesebben talán én voltam az, aki ezúttal, mindazok után, amit az elmúlt három órában átéltem, nem hagytam magam belesüllyedni ebbe a köd-szagú, nyirkos idegenségbe, az elmúlt három óra következtében ugyanis mindaz, ami ekkor az utcára lépve fogadott, idegenné, falssá, és bizonyos tekintetben *valótlanná* vált, egyszerűen nem tudtam többé elhinni, hogy ez lehet a valóság;

valakik vagy valamik szándékosan, percről percre, újra és újra tönkreteszik a valóságunkat, gondoltam, és így, ebben a megrontott alakjában már nem kellett, nem volt rá semmi szükségem;

mielőtt elhagytam volna a házat, ahol a teakészítés évezredes szertartásán részt vettem, még egyszer, utoljára, közelről megsejmeltem a helyet, amelyet a mester magának berendezett; mindössze két tatami nagyságú térrész volt ez a terem egyik sarkában, és ehhez adódott

még egy alacsony, egészen a falig tolt asztalka, amelyen csak egy ikebana, egy szelet rizses sütemény és egy teletöltött teáscsésze volt, ez a három azonban, a sárgásfehér, halvány virágosváza, a kerek süteményestál, és a teletöltött teáscsésze, külön-külön is és egymáshoz viszonyítva is, úgy volt elrendezve, olyan érzékenységgel és a mértani szabályokon túl levő olyan arányossággal, hogy ebben az elrendezésben és ebben az arányosságban egy utánozhatatlan ritmus, egy megismételhetetlen összhang nyilvánult meg, vagyis egy olyan egység az aktuális évszakkal, az évszakkal járó hangulattal, és ezzel a mindenkor egyszeri, soha többé vissza nem térő pillanattal, amely összhangnak és egységnek köszönhetően elfogadhatóvá, sőt nemcsak elfogadhatóvá, de érthetővé és természetessé vált e pillanat tűnékenysége, egyszerűsége és visszahozhatatlansága is, és ez a természetesség kioltott minden további aggályt, kérdést vagy dilemmát azzal a felfoghatatlan egységgel kapcsolatban, amely ebben a törékeny pillanatban a váza, a süteményestál és a teáscsésze elrendezésében megnyilvánult számomra, és amely egység tulajdonképpen az élettelen, az úgynevezett „anyagi” világ iránti mélységes tiszteletet sugározta, szelíden és megadóan;

az ikebana például, a néhány száz virág, és a melléjük tűzött vékony gallyak: az egész mintha semmi nem lenne, miközben ezeket a semmi kis virágokat és ezeket a semmi kis gallyakat úgy állították bele ebbe a halványsárga vázába, hogy az csupán egy érintésnyire van a tökéletestől, miközben ez az érintésnyi távolság a tökéletestől ugyancsak a lehető legérzékenyebb megfelelések részét képezi, nélküle ugyanis biztosra vehetően romba dőlne az egység, és megsemmisülne az összhang, amelyet sugároz;

vagy az ikebana mellett a süteményestál, a háromszög alakúra hajtogatott hófehér szalvétával, és a puha, hófehér szalvétán a rizses sütemény karcsú szeletei;

a csésze, amelyben a sűrű, élénk zöld, méregerős teát a szellemeknek felajánlották, ez a csésze maga a nyugalom, a megtestesült csend — a mozdulatok pedig, amelyekkel a teakészítő mester a csészét megtörölgette, mielőtt a fátyolosan, könnyedén gőzölgő főzetet beletöltötte, ezek a mozdulatok ugyanebből a megnyugvásból és elcsendesedésből születtek, és belőle eredtek;

figyeltem az összes mozdulatot;

a teakészítő mester hosszú, csaknem zavarba ejtően hosszú, vékony fapálcikát használt, ezzel emelte ki a bronzbarna dobozból a porrá őrölt teát, egy csészébe rakta, kevés forró vizet töltött hozzá, bambuszkefével felhabosította, a habos keveréket forró vízzel felöntötte, és közben mindvégig ugyanazok a hibátlan, hajlékony mozdulatok, ugyanazok a végtelen békéből születő, lekerékített mozdulatok, nemcsak a kéz, nemcsak a kar, nemcsak a könyék: az egész törzs, az egész test kifinomult mozgása — a szertartás alatt végig sarokülésben ült, és ebből a sarokülésből egy pillanatra sem mozdult el, mégis úgy tűnt, hogy amit látok, nem a teapor kieme-

lése a dobozból, nem a forró víz hozzáadása a porhoz, és nem a keverék felhabosítása, nem afféle gyakorlatias mozdulatok tehát, nem, hanem *tánc*, vagy még inkább: a táncnak egy egészen a lényegéig lecsupaszított, leheletkönnyű esszenciája;

ez volt az, amitől lepergett a por a szememről, és erre a rövid, sajnos csak átmeneti időre megláttam a szépet, a szépség végletekig lecsupaszított, legmélyebb lényegét;

és ez a lényegéig lecsupaszított, minden feleslegestől megszabadult szépség mindenben, a süteményes tál szalvétájától kezdve az alacsony asztal eligazításán keresztül egész a teakészítő mester egyetlenegyszer sem mosolygó, mégis megsemmisítően bájos segédjének a kimonójáig, ennek a gyengéd tónusú kimonónak a szilvaágakkal, porcelánhalvány szirmokba nyíló szilvaágakkal díszített selymességéig egyszerűen: mindenben érzékeltette, mutatta és megvalósította önmagát;

előbb azonban, mindezek előtt még, a csészék gondos eltörlése, a teapor pontos kimérése, a főzet fokozatos habosítása előtt, a mester néhány mondatos magyarázattal, rövid bevezetővel szolgált a szabályokat, a teakészítés évezredes hagyományát illetően, és először arra gondoltam, ez a rövid bevezető szintén a ráhangolódást kívánja elősegíteni, a pillanatba és a helyzetbe való belesimulást;

miközben azonban beszélt, és beszélt, és csak mondta nyugodtan, halkan, gyengéd, mégis megingathatatlan hanggal, egyre világosabbá vált számomra, ha másból nem, a tolmács előbb magabiztos, majd elbizonytalanodó, végül egyre többször elakadó szavaiból, hogy nem, korántsem holmi egyszerű bevezetésről van szó ezúttal — és a következő percben villámütésként hasított belém a gondolat, hogy nem is ráhangolódásról, hanem éppenséggel a legfontosabb összefüggések leheletfinom pókfonalairól van szó, vagyis hogy itt és most nem más, mint a *lényeg* mondatik ki éppen, többől metszett, egyszerű, szabatos mondatokban;

nem csodálkoztam tehát, cseppet sem lepődtem meg, amikor a szürke zakós tolmácsunk kezdett elakadozni a fordításban, érthető módon ezeket a lényegre kifutó mondatokat egyre kevésbé volt képes követni, nem tudta megragadni a leheletfinom összefüggéseket, és zavarában egyre hosszabb szüneteket tartott, majd áthidaló megoldásokkal próbálkozott, hogy sietve folytassa tovább, de izzadó homlokáról leolvashattam, hogy nem, nem fog menni ez sem, és végül fel is adta a hiábavaló küszködést, csak ült szótlanul, maga elé nézve, és ez volt a legjobb, amit tehetett, mert talán ő is megérezte, hogy nem lehet máshogy, csakis így, nem lehet másként mondani a lényegét, csakis egy olyan nyelven, amely szavakból áll ugyan, de nem fordítható szavakkal, és amelyből így egyikünk sem ért egyetlen szót sem, mivel éppen ez kell ahhoz, hogy a hanglejtést, a hangsúlyt, a mester hangjának lüktetését mélyen, a testünkben, a szívünkben, a zsigereinkben *érezzük át*, ami pedig mondhatatlanul több, mint akár a legpontosabb, legszakszerűbb vagy akár a legszakavatottabb tolmácsolás;

csak ültem és csak hallgattam, és közben olyan erők mozdultak meg bennem, amelyek létezéséről azelőtt nem is tudtam, amelyekről azonban már most, ebben a legelső pillanatban világossá vált, hogy létfontosságúak a számomra, és hogy nélkülük, ezek nélkül a szelíd, mégis kikökökmenthetetlen erők nélkül semmilyen kiutat, semmiféle kivezető irányt nem találhatok abból a felfordulásból, ahonnan jövök, és ahova sajnos, bármennyire nem akarnám, vissza kell majd térnem.

SULYOK VINCE

Rohanunk végzetünkbe

*Mintha valami erős örvény
szívna magába, hörpölné szüntelenül
kimért időmet, olyan esztelen
sebességgel fogynak napjaim
— és szinte nesztelen.
Nincs mód arra, hogy megállítsam,
ezt a szédítő rohanást,
vagy akárcsak lefékezzem kicsit.
S itt kapaszkodtok mindannyian ti is
az élet kegyetlen körhintáján,
kicsivel előttem, vagy egy kicsit mögöttem:
majdnem mindegy, mert egyfele tartunk,
hisz végül mindünket magába szippant
rettenetes tüdejével az Idő.
Ellene mit se tehetünk: saját védelmünkre
sincs kellő erőnk, se kellő fegyverünk.
Hadba kelni a láthatatlan, a leküzdhetetlen
végzet ellen
nem tudunk és nem merünk.
Számunkra itt annyi marad mindössze,
hogy nézzük, amíg csak nézni tudjuk,
ezt a halálunkat ígérő rohanást.*

Giczy János festményei fölé

Azt a világot fested egyre még,
amelyik már rég nem is létezik,
azok arcát idézed fel,
akiké már rég porrá omolt
a temetőkert sírhalmaiban.
Elnézem képeiden hosszan
ezeket a nem-szép arcokat,
ezeket a gyönyörű arcokat,
az élet, a sors által összegyűrteket,
a hajsza s munka által megviselteket,
ahogy elnyűttségükben is tündökölnek.
Vajon ilyen szépek leszünk-e mi is
majd halálunkban?
Képeidről és képeid mögül
minha szüleim földszínűvé, csontszínűvé
vált arca nézne vissza rám,
mintha példáznák, hogy egy napon
mindünk arcát fehérre meszeli majd a halál.
Míg festményeid arról szólnak,
hogy ami neked fáj, valamiképpen
az fáj nekem is, festményeid
öreg, ódon templomai,
szárnyasoltárai,
zsupptetős, „kontyos” házai,
szentképarcú öregjei
idézik, tükrözik az én múltamat is,
mutatják, hol van a hazád,
s mutatják,
hol keressem
én is a hazám,
a hajdan-voltat, de mára elvesztett.
Festményeiden talán?

Himnusz

Tudod-e miről beszélnek,
 mit súgnak neked
 a rád vetült hunyorgó
 égi fények,
 nézd hogyan váltja
 sebesen fölötted
 a végtelen világ
 káprázó képeit,
 biztató hírt neked
 küldenek,
 alleluja,
 fent a kék, lent a zöld
 ural mindent,
 fent a királyi szék,
 megítéli a Föld kerekét,
 lent az élet szüli
 milliószor önmagát,
 hogy az érző lélek
 megteremhessen benned,
 hallgasd ahogy liktet
 a növekvő magban
 az új élet,
 figyelj a suttogó fák
 jámbor szavára,
 forró lég csókoljon
 mosolyt a szádra,
 mint tétova szerető
 tenyerét,
 érezd bőrödön
 a simogató szelet,
 nézd hogy hasítja
 a sólyom az eget,
 szárnyaljon vele
 képzeleted,
 áradó vágyad
 mező illatával
 olvadjon össze,
 fusson a csiklandó
 érzés szét testedben,
 feleljen igent
 szaladó ütemére
 szíved,
 üzenj a felhőknek,

hulljanak halvány bőrödre,
 mint szerelmes szavak,
 a boldog esőcseppek,
 gondod úgy csendesüljön,
 mint mikor
 egy messzi jó rokontól
 megérkezik
 a megnyugtató levél,
 vonjon derűt arcodra
 a távoli kis templom
 harangzúgása...
 aludj el kedvesem,
 merülj el az álmokban,
 hol
 árulás nem játszik
 fogócskát veled,
 s kúszó növényként
 nem
 lopózik ravaszság
 köréd,
 hol
 a fényesség zápora
 a cselszövés sötétjét
 lemossa,
 s a gyenge is
 szól,
 ha a veszély
 furulyája felsikolt,
 hol
 a szabadság sörényébe
 kapaszkodva
 hazára lelsz,
 merülj el az álmokban,
 szelíd békülésre!
 nyújtsa kezét a holnap,
 virradj szeretetre!

Benvin Sebastian Madassery atyával

BODNÁR DÁNIEL

India a világ egyik legsokszínűbb országa, ahol kevesek mérhetetlen gazdagságban élnek, míg a népesség többsége mélyszegénységben, nyomorúságos körülmények között tengeti mindennapjait. A szubkontinensnyi területű ország egymilliárd 17 millió lakosából a keresztények száma 24–25 millióra tehető, közülük 16 milliónyian katolikusok, a többiek protestánsok, vagy a kis-egyházak hívei. P. Benvin Sebastian Madassery (1974) indiai pap, verbita szerzetes a dél-indiai Kerala államban született. 2003 óta él Magyarországon, jelenleg a Pápai Missziós Művek magyarországi nemzeti igazgatója. Az indiai keresztényüldözések okairól, háttéréről beszélgettünk vele.

Fel tudja idézni azt a pillanatot, amikor először érezte: Jézus Krisztus szólítja Önt, hogy legyen a szolgája?

Hagyományos katolikus családban nevelkedtem, én voltam a szüleim harmadik gyereke. A hit számunkra természetes volt, a szüleink belénk nevelték, hogy a keresztény hit az életünk alapja, e nélkül az ember üres doboz csupán. A családom a kereszténységet Szent Tamástól eredezteti. Krisztus után 52-ben Tamás apostol indiai földre érkezett, hogy hirdesse az Evangéliumot, ő lett India apostola. India lakosságának mindössze két és fél százaléka keresztény, s közülük legtöbben — 8–9 millió hívő — az én szülőföldemen, Kerala államban élnek. Kezdetben a törzsi vezetők és családjaik keresztelkedtek meg, akiknek leszármazottai „Tamás-keresztényeknek” nevezik magukat, közéjük tartozik az én családom is. Később szír közvetítéssel is jöttek keresztények, már korán kialakult a malabár-malankár rítus. Ennek hívei — így az én családom is — a római katolikus egyházhoz tartoznak, természetesen elfogadják a pápa primátusát. A 16. század közepén Xavéri Szent Ferenc érkezett Indiába, missziós útra, s nagyon sok embert megkeresztelt. Visszatérve a kérdésre: szüleimtől szigorú nevelést kaptam, de erre szükség is volt, mivel nem voltam éppen mintagyerek, a sport, a verekedés és a játék állt az akkori életem középpontjában. Az indiai társadalmat meghatározza a patriarkális szemlélet, a férfiaktól elvárják, hogy erőt mutassanak fel, s ez már a kamaszkorban is így van. Tizenöt éves voltam, amikor 1989 karácsonyán — biztos, hogy az időpont nem véletlen! — verekedés közben eltört a jobb kezem. Hosszabb időre kórházba kerültem, s ez alatt az idő alatt egy számomra nagyon fontos kérdés merült fel bennem: miért vagyok a világon? Sok olyan dolgot csináltam addig, amit nem szabadott volna. Ha továbbra is ezt az utat folytatom, akkor nem lesz sok értelme az életemnek. Sokáig nem kaptam választ erre a kérdésre, de egyszer csak erős érzés kerített a hatalmába: azért vagyok a vilá-

gon, hogy az életemmel szebbé tegyem, amennyire az adottságaimból, körülményeimből ez lehetséges. Ne tegye tönkre a teremtmény a Teremtő gyönyörűen megteremtett világát. A következő kérdés az volt: de hogyan tehetném szebbé a világot? Egészen kiskoromtól kezdve alapvetően fontos volt számomra az igazság, mindig kiálltam mellette, nagyon sok összetűzésem ebből fakadt. Hittem a saját igazságomban, ennek hajlandó voltam ökölrel is érvényt szerezni, s nem érdekelt, hogy másnak is lehet igazsága, nem csak nekem. Kezembe vettem a Bibliát, s a korábbi felszínes lapozgatás után most nagyon alaposan elkezdtem tanulmányozni. S egyszer csak rádöbrentem, hogy mindennek az alapja Jézus sokat idézett mondása: „Én vagyok az út, az igazság és az élet.” A második kérdésemre a válasz tehát Krisztus. Szolgálnom kell az igazságot, vagyis Krisztust. Ennek pedig az volt a számomra legteljesebb módja, ha elmegyek papnak. Ezt elmondtam a szüleimnek és a barátaimnak is, de mindenki csak nevetett rajtam, nem tudták elképzelni, hogy teljesen Istennek szenteljem az életemet, számukra én csak egy „bandatag” voltam, akiből soha nem lesz komoly ember. Olyan volt ez egy kicsit, mint amikor Nátánél megjegyezte Jézusról: „Jöhet valami jó Názáretből?” Ám a vágyam a papságra egyre jobban erősödött, senki sem tudta megakadályozni, hogy hosszú, három éves várakozás után, 1992-ben átlépjem a keralai küsszeminárium küszöbét. Előttem állt az unokatestvérem példája, aki verbita szerzetes volt, jelenleg Hollandiában szolgálja az Urat. Sokkal tartozom Istennek és az embertársaimnak. Szent Pállal mondhatom: „Isten kegyelméből vagyok az, ami vagyok”, és csupán az Ő kegyelme tart meg engem a misszionáriusi hivatásomban.

Hogyan emlékszik vissza a gyermek- és az ifjúkorára, milyen volt a keresztények helyzete akkor Indiában?

A Kerala államban élő keresztények helyzete speciális, hiszen mint említettem, itt él az indiai keresztények többsége. Tudjuk, hogy Xavéri Szent Ferencsel együtt jött a „római-barokk” kultúra is, melynek központja Goa városa, de Keralát „Kis Vatikán”-nak is nevezik. Nagyon mélyen gyökerezik bennünk a katolikus hit. Gyermek- és ifjúkoromban békésen élt egymás mellett Keralában a hindu, a keresztény és a muzulmán, nem emlékszem, hogy bármikor is nagyobb összetűzések lettek volna a három vallás követői között. India más részein természetesen egészen más a helyzet. Sajnos egyébként ma már Kerala államba is behatolt a hindu fundamentalizmus, bár egyelőre még csak elvétve fejt ki romboló hatását.

Az utóbbi egy-másfél esztendőben különösen a kelet-indiai Orissza államból érkeztek aggasztó hírek a keresztények üldözéséről, itt a Krisztus-hívőket számos

Ennek előzményei egészen 1999 januárjáig nyúlnak vissza. Akkor egy ausztrál misszionáriust, Graham Stainest és két fiát halálra égette a feltűzött tömeg, amelyet egy Dara Szing nevű hindu fanatikus vezetett. Azóta errefelé a keresztények elleni támadások szinte mindennaposak. 2007 karácsonyának vigíliáján egy hindu fundamentalista szervezet vezetője, Szvámi Laxmananda Szaraszvati és társai sok templomot leromboltak, sok keresztényt bántalmaztak és otthonaikból elűdöztek. E pusztítás iszonyú emléke ma is elevenen él a

támadás érte a hindu fundamentalisták részéről, melyek során felgyújtottak 20 ezer házat, 300 falu több mint 100 lakosa vesztette életét, és 50 ezerre tehető a menekültek száma...

papok, szerzetesnők és a nép emlékezetében. A támadás célja az volt, hogy a kuttak-bubanesvari érsekség Kandamal nevű kerületéből végérvényesen elüldözzék a keresztényeket. Négy nap alatt száz templomot és kápolnát, öt kolostort, öt plébániaépületet, kollégiumokat, iskolákat és száznál is több keresztény tulajdonban lévő üzletet, köztük gyógyszertárakat romboltak le. 2008. augusztus 23-án pedig, amikor a hinduk Krisna születésnapjának megünneplésére készültek, merénylet áldozata lett a keresztényellenességéről hírhedtté vált Szvámi Laxmananda Szaraszvati és négy társa. A kormány tudott a tervezett merényletről, és értesítette a hindu vezetőt a veszélyre. Egy maoista szervezet magára vállalta az akciót, ennek ellenére a hinduk a keresztényeket gyanúsították vallási vezetőjük meggyilkolásának kitervelésével, hiába állította a kormány az ellenkezőjét. A fölheccelt tömeg robbantásos merényletek sorát követte el keresztény intézmények ellen, melynek során elpusztult Buvanesvar Főegyházmegye pasztorális központja is. Egy itt dolgozó papot és apácát megverték, levetkőztettek és meztelenül mutogatták őket. Négy másik papot szintén bántalmaztak, az egyik súlyos égési sérüléseket szenvedett. Újabb templomokat, kolostorokat, kórházakat és járműveket gyújtottak fel. Sok szerzetesnő a fenyegetések elől a szomszédos államba menekült. Egy fiatal apácát, aki egy szociális intézményben dolgozott, csoportosan megerőszakoltak, mielőtt az épületet lerombolták volna. A csőcselék megtámadta Teréz anya nővéreinek rendházát és kórházát is, amelyet egyszer már leromboltak, és amelyet két hónappal korábban építettek újra, sőt, a betegek is megverték. P. Edward Sequeira, az Isteni Ige Társasága tagja egyike volt a súlyos sérülteknek. Mikor Orisszában a missziós állomásukhoz tartozó árvaházat megtámadták, egy húszéves civil kisegítő nővér, Rajni, szembeszállt a tömeggel. A csőcselék P. Sequeirát és Rajnit két külön szobába zárta, és megparancsolták a gyerekeknek, hogy hagyják el az árvaházat. Ezután a két foglyot leöntötték benzinnel, és rájuk gyújtották az árvaházat. Egy Kamalini Naik nevű asszony férjét úgy kényszerítették, hogy térjen át a hindu vallásra, hogy megfenyegették: megölik az édesanyját. Ezért a férfi lemondott hitéről. Ezután odahívták feleségét, aki áldott állapotban volt, a hetedik hónapban. Ő kiállt Krisztus mellett, erre a fanatikusok darabokra vágták az asszonyt és másfél éves kisfiát, férje és más keresztények szeme láttára. Egy Prakas Digal nevű falusi ember elmesélte, hogy felgyújtották a templomukat, felégették a konyhóikat, elégették az összes ruháikat. Megkínózták, majd magukra hagyták őket. Hónapokig éltek a dzsungelben. Nagyon sok pap, nővér és világi nővér sorsa ez, akik a szegények legszegényebbeiktől szolgálják egy elvileg demokratikus országban, ahol állítólag vallásszabadság van. A legfrissebb hírek szerint pedig Orissza államban május 31-én három keresztény család házat gyújtották fel hindu szélsőségesek. A merénylet akkor történt, amikor visszavonták a kormány által kirendelt katonai alakulatokat, amelyek hónapokig állomásoztak a térségben, hogy megakadályoz-

zák a keresztények elleni pogromokat. Bezárták a menekülttáborokat is, és felszólították a keresztényeket, hogy térjenek vissza lakhelyükre. A hindu szélsőségesek akcióikkal vélhetőleg éppen ezt igyekeznek megakadályozni, félelemben tartva a keresztény lakosságot.

A Vatikán lapja, a L'Osservatore Romano idei, február 15-ei száma szerint a hindu szélsőségesek mindig arra hivatkoznak, hogy a keresztény misszionáriusok iskolai oktatásban részesítik az indiai társadalom számkivetettjeit, a dalitokat, akik az érinthetetlenek egyik csoportját alkotják, és hogy erőszakkal térítenek a szegény hinduk között...

Igen, s meggyilkolt vezetőjük, az imént említett Szvámi Laxmananda Szaraszvati korábban így indokolta erőszakos akciójukat: „Az egész országnak az lenne a jó, ha mindenki visszatérne a hindu hitre.” Ezzel szemben a keresztény misszionáriusok határozottan állítják, hogy az ő hivatásuk a szegények és rászorulóak szolgálata. Céljuk pedig nem a térítés, hanem a tanúságtétel a krisztusi szeretetről. Egyébként már Teréz anyát és nővéreit is azzal vádolták a hindu szélsőségesek, hogy valódi céljuk a térítés. A keresztények elleni fellépésnek azonban egyértelműen politikai és nem vallási okai vannak. Az indiai társadalom vezetése egy maroknyi ember kezében van. Ezek többségükben okos, ravasz személyek, akik kihasználják, hogy Indiában rengeteg az írni, olvasni nem tudó ember. Ők pedig könnyen megvehetőek egy kis pénzzel, élelemmel, alkohollal, különösen a választások idején. A cél egyértelmű: a hatalom megtartása. Ezzel szemben mind világosabbá válik, hogy ahol katolikus misszionáriusok dolgoznak, ott fontos társadalmi és gazdasági változások történnek. Az emberek anyagiilag gyarapodnak, öntudatosabban képviselik saját érdekeiket, iskolázottabbak. Ennek pedig nem örül mindenki, ugyanis csökken a tanulatlan és olcsó munkaerő az ültetvényeken, a kizsákmányolás hagyományos formáinak a lehetőségei szűkülnek. A katolikus misszionáriusok felvilágosítják az embereket, hogy mennyire kihasználják őket a politikusok. Például egy embernek van 50 hektár földje, de rabszolgaként dolgoztatják őt, éhbérért. A misszionáriusok azonban azt mondják: ez nincs így jól, nektek jogotok van a tisztességes megélhetéshez, mert emberek vagytok, mindnyájan Isten gyermekei, Krisztus mindenkiért jött el közénk, válogatás nélkül, értetek is. Ennélfogva titeket is megillet az emberi méltóság joga. Ha dolgoztok, azért tisztességes bér jár, a munkaadóitok nem bánhatnak veletek rabszolgaként. Ez az, ami nem tetszik egyes politikusoknak, mindez sérti az ő gazdasági érdekeiket, ezért felhasználják a hindu vallást hatalmi céljaik elérése érdekében, fő ellenségként kikiáltva a keresztény misszionáriusokat. Itt egyértelmű, hogy kétféle értékrend ütközik: az egyik a csak haszonelvűségben gondolkodó, amellyel élesen szemben áll egy másik, a krisztusi szeretet mindenkire kiterjedő tanítása. Egyébként mi, verbiták, nagyon erősek vagyunk Indiában, négy provinciánk van és egy régiónk, nyolc püspökünk. Tisztában vagyunk azzal, hogy nem szabad erőszakosan keresztelni, tiszteltben tartjuk India törvényeit. Velünk ellentétben azonban sok szekta létezik Indiában, amelyek számára valóban az a legfontosabb, hogy minél több embert megkereszteljenek, s erről jelentést küldjenek a központjukba. Módszerük hasonló a hindu fundamentalistákéhoz, ők is pénzzel, élelemmel próbálják Krisztus hitére téríteni az embereket. Ezt kihasználják

a hindu fundamentalisták, mondván, hogy íme, ilyenek a keresztények, erőszakosak, visszaélnék az indiai vallásszabadsággal, pedig az erőszakos térítés csak a szektákra jellemző. Ez súlyos probléma.

Mekkora a befolyásuk a hindu fundamentalistáknak?

A hindu fundamentalisták száma nem sok, de rengeteg emberre tudnak hatni. Ugyanakkor egyre többen vannak azok is, akik elismerik, hogy a hinduizmus mellett joga van a létezéshez a keresztény hit és a muzulmán vallás követőinek is. De ne feledjük, hogy a hinduizmus India legnagyobb vallása, hatalmas tömeg, mintegy 750 millió ember vallja. Ezért nem valószínű, hogy a hinduisták befolyása csökkenne a jövőben.

Az idei választásokon a keresztényellenes Bharatiya Dzsana Párt mégis alulmaradt a toleránsabb Kongresszus Párttal szemben.

Ennek óriási jelentősége van, s igazolja azt, amit az imént mondtam, hogy ha nem is gyorsan, de egyre többen felismerik: a hindu fundamentalisták erőszakra épülő politikája élesen szemben áll India, és tágabb értelemben az egész emberiség érdekeivel is. Ezért nyerhetett a keresztények és a muzulmánok jogait elismerő, a vallásszabadságot tiszteletben tartó párt.

Kicsit térjünk vissza a dalitokra, az indiai társadalom számkivetettjeire. Az, hogy a hindu fundamentalistákat felháborítja, hogy a keresztények felkarolják őket, mennyire fakad a hinduisták reinkarnációt hirdető hitéből — tehát, hogy az előző életükben elkövetett bűneikért kell bűnhődniük —, illetve az indiai kasztrendszerből?

Ez elsősorban a kasztrendszerrel függ össze. A dalitok 165 millióan vannak, a társadalom legsóbb rétegét alkotják, de most nagyon fontos történelmi pillanathoz érkeztünk, az indiai parlament új elnöke ugyanis Meira Kumar asszony lett, aki a dalitok közül származik. Ha a fundamentalisták lennének hatalmon, ez nem fordulhatott volna elő, ők ugyanis a társadalom leggazdagabb rétegeiből származnak. A Kongresszus Párt azonban a társadalmi, gazdasági igazságtalanságok, egyenlőtlenségek csökkentésére törekszik, s ennek része, hogy felemelje a szegénységből, a kilátástalanságból a dalitokat is. Ez volt az egyik alapvető célja Mahatma Gandhinak is, akinek eszméjéhez, politikájához a Kongresszus Párt igyekszik hű maradni. Ezzel mi, keresztények, a krisztusi tanítás szellemében természetesen tökéletesen egyetértünk, hiszen Isten előtt minden ember egyenlő. Az Indiába érkező misszionáriusaink mindig különös gonddal viselték a szívükön a dalitok sorsát, megmutatva nekik Krisztust, aki mindenkit elfogad, válogatás nélkül. Ez pedig növelte a dalitok méltóságát, s érthetően sokan követték közülük Krisztust. Mi, keresztény misszionáriusok, napjainkban is kiemelten foglalkozunk az indiai társadalom kitaszítottjaival. Így például a dalitok mellett a leprásokkal, több lepratelepünk is van. Számunkra természetes, hogy a mindennapokban is követjük a krisztusi irgalmat, hiszen Krisztus is gyógyított, törődött az akkori társadalom számkivetettjeivel, szociális munkát is végzett. A hindu fundamentalisták nagy része a kasztrendszer feltétlen híve, ezért lenézik, letaszítják a dalitokat és az érintetleneket. Ez számunkra teljességgel elfogadhatatlan.

Említette a független India megteremtőjének, Mahatma Gan-

Indiában van külön Gandhi-filozófia, amit tanítanak különböző helyeken. Én a szemináriumban is tanultam Gandhi-filozófiát. Nagyon

*dhinak a nevét. Ő mindig a krisztusi béke-
kességet hirdette, a társadalmi igazságtalanságok jelentős csök-
kentésére törekedett. Az elmondottak alap-
ján azonban hatalmas ellen-
erők működnek közre, hogy az ő szel-
lemisége és lelkisége ne érvényesüljön szé-
les körben a mai Indiában.*

fontos tudni, hogy Gandhi alacsony, nem pedig magas kasztból származott. Vallotta, hogy Isten az igazság, és a filozófia lényege ez. Gandhira rendkívüli módon hatott Krisztus tanítása, különösen a Hegyi beszéd. Komolyan gondolkodott azon, hogy áttér a keresztény hitre. Erre csak azért nem szánta rá magát, mert bár nagyon szerette Krisztust, a keresztényeket nem, ugyanis kedvezőtlen tapasztalatai voltak velük kapcsolatban. Többnyire olyan keresztényekkel találkozott, akik csak külsőségekben követték Krisztust, de lélekben nem. Gandhi nem volt keresztény, viszont krisztusi módon élt, ezért számunkra is példa lehet, akitől tanulhatunk. Sok mindent tanulhatunk a tőlünk eltérően gondolkodó emberektől, de egyet mindig szem előtt kell tartanunk: követnünk csak Krisztust szabad. Ezért a mi „Tamás-keresztény”-ségünk is azt jelenti, hogy nem az apostolt követjük, hanem Krisztust. Visszatérve Gandhira: a hindu fundamentalisták többsége nem tartja tiszteletben Gandhi tanítását, hiszen azt mondják, fenn kell tartani a kasztrendszer, s csak a hindu vallásnak van létjogosultsága Indiában. Gandhi ezzel szemben a kereszténységgel harmonizálva azt hirdette, hogy mindnyájan Isten gyermekei vagyunk, a teremtett világ egy hatalmas ház, amelyben mindenkinek megvan a maga helye, a maga küldetése. Isten gyermekeiként pedig szeretetben, békében kell élnünk. Ez volt az ő álma. Aki tanulja Gandhi filozófiáját, azt nagyon nehéz becsapni. Ellenben a tanulatlan, iskolázatlan rétegek hatalmas tömege könnyen manipulálható. Márpedig a tanulás lehetőségé-
g nem sokaknak adatik meg. A veszélye sajnos fennáll annak, hogy egyszer a fundamentalisták átveszik a hatalmat, irányításuk alá vonják az oktatást, és megtiltják minden, az ő véleményüktől eltérő nézet tanítását. Ez pedig nagyon megnehezítené a másvallásúak, más kultúrát hirdetők életét. Az sem zárható ki, hogy az iszlám vallásban részben kialakult terrorizmushoz hasonlóan, a hinduisták körében is megjelenik a terrorizmus. Indiában már most is sok helyen az ő kezükben van az oktatás, s ezekben az iskolákban csak a hindu vallást tanítják, olyan szellemben, amely kizárja a másvallásúak iránti empátiát, toleranciát. A módszeres agymosás következtében pedig a gyerekeknek lehetőségük sem lesz arra, hogy elfogadják mások véleményét, számukra csak az a világ fog létezni, amelyet megismertetnek velük, ezért bármire, a legszörnyűbb dolgokra is felhasználhatják őket a hindu fundamentalisták a céljaik elérése érdekében. Még egyszer mondom: nem vallási, hanem egyértelműen hatalmi, politikai játszmáról van szó, az egyeduralkodó megszerzéséről. Arra is nagyon oda kell figyelni, hogy a fundamentalisták átvették a keresztény misszionáriusok módszereit. Krisztus követőire kezdettől fogva jellemző volt, hogy kimentek az emberek közé, hirdetni az Evangéliumot. A hinduistákra sokáig nem volt ez jellemző, ma viszont már ők is ezzel a módszerrel élnek, és a személyes kapcsolatok révén a korábbiaknál sokkal hatékonyabban érintik meg az emberek lelkét. A hindu ideológia egyik ága például az, ami Magyarországon is létezik, a Haré Krisna. Mint hindu misszionáriusok, viszik az ő hitüket más orszá-

gokba, más kultúrákba. Erre nagyon oda kell figyelni. Önmagában nincs ebben semmi rossz. Ha valaki hisz egy vallásban, akkor szolgáljon annak előírásai szerint. Soha nem szabad azonban erőszakot alkalmazni egy vallás nevében, márpedig a hindu fundamentalisták ezt teszik.

Hogyan sikerült elérni, hogy bár Indiában csak a népesség két és fél százaléka keresztény, az oktatásban betöltött szerepük ennél jóval nagyobb?

Köszönjük az angoloknak, akik ezt ránk hagyták. Ezt pedig mi tovább fejlesztettük. Hasonlóan magas az arány, harminc százalékos a szociális tevékenységünket illetően is. Számomra csoda, hogy egy ilyen hatalmas országban, mint India, a maroknyi keresztény népesség kiemelten fontos szerepet tölt be az oktatásban és szociális téren. Mindenképpen meg kell említenem, hogy míg az indiaiak mindössze néhány lepratelepet tartanak fenn, mi rengeteget. Krisztus mondja, hogy gyümölcsseiről ismerszik meg a fa. S itt van egy nagyon lényeges különbség a hindu fundamentalisták és a kereszténység között. Ők a hatalmat akarják mindenáron, mi viszont szolgálni szeretnénk, a krisztusi irgalom és szeretet jegyében. Legyen szó leprásról, HIV-vírusos betegről, számkivetett dalitról. S a világból mindig ez a két dolog hiányzott, de legalábbis nem terjedt el soha széles körben. A szeretet és az irgalom.

Őn gyakran hivatkozik Jézus figyelmeztetésére: „Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de a lelket meg nem ölhetik. Inkább attól féljete, aki a lelket is, meg a testet is el tudja pusztítani a gyehennában” (Mt 10,28).

Ennek története van. Miután elvégeztem a noviciátust, egy év gyakorlatra kerültem egy Sonkatch nevű városba, ez Indore és Bhopál között fekvő hely Madhyapredesh államban, mely Közép-Indiában fekszik. Ez egy verbita plébánia, ahol egy gyerekotthon is volt. Itt nem élt sok keresztény, a hívő gyülekezet mindössze néhány családból állt, talán tíz-tizenöt emberből összesen. A város többségét a hindu fundamentalisták alkották. A feladatom az volt, hogy vigyázzak a bennszülöttek nyolcvan, az intézményünkben lakó gyerekeire. Gyakran előfordult ugyanis, hogy az ő otthonaikban nem volt mit enniük, mi viszont biztosítottuk nekik az állandó étkezést, s azt, hogy iskolába járhattak. A kollégiummal szemben egy nyomornegyed volt, ami sajnos Indiában nem ritka. Az itteniek illegálisan költöztek be ide, a törvények szerint ugyanis az út szélén nem szabad élni. Ők azonban nem törődtek ezzel, ha a város polgármestere kizavarta őket, másnap visszasomfordáltak. Nagyon csúnyán, ordenáre módon káromkodtak, gyakori volt a verekedés is köztük, s mindez károsan befolyásolta a gyerekeink lelki fejlődését. A már előttem ott szolgáló plébános atya többször hívta a rendőrséget, ezért a viszony ellenséges volt közöttünk. Egyszer a plébános atya elment lelkigyakorlatra, s én egyedül maradtam a gyerekekkel. Szombati nap volt, már esteledett. A gyerekek fociztak, s egyikük átrúgta a labdát a nyomornegyedre. Kérték, hogy adják vissza nekik, de az ottaniak nem voltak erre hajlandók. Ezért én mentem át, hogy visszakérjem tőlük. Egy idősebb asszony válaszolt, de borzasztóan dühösen, ellenségesen, hogy ők semmiféle labdát nem láttak, hagyjam békén őket. Én azonban erősködtem, hogy igenis átrepült a labda, a gyerekek nem hazudnak. Az asszony egyre

dühösebb lett, csúnya szavakkal illetett, és a szememre vetette, hogy nekik enniük sincs mit, én meg itt egy ócska labdát keresek rajtuk. Én is megmakacsoltam azonban magam, közöltem vele, hogy amíg nem adják vissza a labdát, addig itt maradok. Akkor az asszony bement az egyik viskóba, majd hamarosan visszatért, de már nem egyedül, hanem többedmagával, nőikkel, férfiakkal vegyesen, karddal és késsel felfegyverkezve. Szidtak, fenyegettek, hogy most majd meglátjuk, ragaszkodom-e még a labdához?! Igen veszélyes helyzet volt, mert a nyomornegyedben az emberek könnyen indulatba jönnek, s olyankor előbb cselekednek, ösztönből, mint gondolkoznak. Mitévő legyek? Elfussak? Ezt nem tartottam méltónak magamhoz. Akkor inkább meghalok, de amit mondtam, azt megmondtam. „Legyen a ti beszédetek igen-igen, vagy nem-nem. A többi az ördögtől jön” ... A nyolc fős csoport közben egyre közelebb került hozzám. S akkor eszembe jutott a mondat: ti megölhetitek ugyan a testemet, a lelke- met nem tudjátok megölni! Nem halkan mondtam ezt, hanem kiabáltam, hangosan, indulatosan, s ráadásul az ő nyelvükön. A karddal, késsel fenyegetve felém tartó csoport megtorpant, mozdulatlaná merevedett. Csak a szemük villogott felém haragosan, de látszott rajtuk a megdöbbenés. Néhány másodpercig álltak velem szemben, majd kihullt a kezükből a kard és a kés, megfordultak és visszamentek a kunyhóikba. A labdát persze nem adták vissza, de nem ez volt a lényeg. Akkor Istenhez fohászkodtam: Uram, honnan jött nekem ez a mondat? Tudtam, hogy benne van a Szentírásban, de korábban még soha nem idéztem, nem volt a tudatomban. Hogy történt ez? Akkor döbbsentem rá véglegesen arra, hogy Krisztus ma is él, és örökké élni fog, az Igéjén keresztül, s valóban igaz az, amit mondott: veletek lesztek mindennap, az idők végezetéig. Azok az emberek a nyomor- negyedből nem ismerték Krisztust, talán nem is hallottak róla, s mégis elmentek, nem bántottak engem, engedelmeskedtek Krisztusnak. Nagy megvilágosodás volt ez nekem, s eszembe jutott János evangé- liuma: „Kezdetben volt az Ige, az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő volt kezdetben Istennél. Minden általa lett, és nála nélkül semmi sem lett, ami lett.” Minden emberben létezik tehát valami Krisztusból. Ezért igaz az, amit mondott: „Senki nem juthat el az Atyához, csak ál- talam.” Ha nincs ez az élményem, lehet, hogy most nem vagyok itt. Ez az eset annyira mélyen belém vésődött, hogy azóta senkitől nem félek. A szeretetben nincs félelem, én pedig tiszta szeretettel tudok fordulni Istenhez. Ő pedig maga a szeretet. A hitünket meg kell val- lanunk, legyenek bármilyenek a következmények. Ahogy Szent Pál is mondta: „hirdetnem kell az Evangéliumot, akár kedvező az idő, akár kedvezőtlen”. Jézus pedig arra figyelmeztetett: „Aki megvall engem az Atyánál, azt én is megvallom. Aki pedig megtagad, azt én is megtagadom.” Az üldözés bármikor és bárhol elérheti az embert, s az indiai keresztények helyzete jelenleg nagyon nehéz, helyenként tragikus. Ám valóban igaz, hogy a gonosz csak az ember testét ölheti meg, a lelkét azonban nem.

A szeretetről, darabosan

ASZALÓS JÁNOS

1931-ben született Szegeden. Matematikus. Legutóbbi írását 2008. 8. számában közzöltük.

A szeretetről sokan, sokat, jól beszéltek és írtak. A szerzők többféle irányból közelítve, többféle módon látják és láttatják a szeretet lényegét: úgy, mint erényt, mint társadalomszervező és minősítő erőt, mint kulturális jelenséget, mint az emberi boldogság mérőműszerét, mint a személyiség fejlődésének motorját, mint a pszichológia kedvelt, ám kissé megfoghatatlan témáját, mint teológiai vizsgálódás tárgyát, spirituális szempontból mint az isteni Szeretet visszfényét, és mint egzisztenciális, személyiségfilozófiai szempontból értelmezett lét-állapotot stb. Ezek között gyökeresen különböző értelmi, érzelmi, akarati — filozófiai, teológiai, antropológiai, esztétikai — egyéni és közösségi — egzisztenciális és morális — gyakorlati és elméleti értelmezés dimenzióinak van helye. Mi ezt a szerteágazó értelmezésnyalábot szeretnénk most ritkítani, ám anélkül, hogy elfelejtenénk vagy lebecsülnénk a lenyesett ágakat. Tudatában vagyunk annak is, hogy a szeretet fogalma a közbeszédben súlyosan degradálódott, s mesze esik attól, ahogyan mi most idézni szeretnénk.

Alapvető kérdésünket (*Mi a szeretet?*) most az egzisztenciális és a spirituális dimenziók metszetében szeretnénk értelmezni: van-e valami lényegalkotó és közös minden szeretet-jelenség magjában, s vajon mi az, ami ebben súlyával az egzisztenciális és a spirituális (életadó) jelleget hordozza? — A választott dimenzióinkban természetesen igen sok, fontos gondolatanyag homályban marad, vagy fel sem merül.

A „választ” most nem logikus okfejtéssel, hanem inkább kisebb gondolat-csomagok és aforizmákhoz hasonló mondatok sorozatával közelítjük — szinte vázaltszerűen írva, a félreértés, a képes és paradox beszéd mód veszélyeit is vállalva, pontos összegzést sem ígérve. A kérdés és a várható válasz ugyanis túl fekszik azon a határon, ami az értelemmel felfoghatót, rendszerezhető, illetve az egzisztenciális tapasztalással azonosíthatót egymástól elválasztja.

(A megközelítés dimenzióinak megfelelően, ebben az írásban a bibliai hivatkozások és a teológiai idézetek nem kiindulópontként, hanem összegzésként szolgálnak.)

Kiinduló megállapításunk lehangolónak tűnhet: *az egzisztenciális tapasztalatainkban megjelenő szeretet meghatározhatatlan*. Csak körülírni lehet. Egy-egy tetre, eseményre rámutathatunk ugyan: íme, ilyen a szeretet. De mintha levegőt markolnánk. Mert a szeretet nem he-

lyezhető el a katalogizált erkölcsi erények jó–rossz tengelyén. A szeretet több és más, mint amit akárhány csodálatos szeretet-cselekedet megtestesíthet. Nem azonos mély érzelmi hullámok jelenlétével, az önfeladás, önfelejtés és átadás extázisával vagy elszenvedésével, s azok egyszeri vagy időben elhúzódó aktsaival sem. Pszichológiai kutatások is csak a felszínét közelítik meg, jelenlétét jelezhetik és mibenlétére utalhatnak. — Pál apostol sem próbálkozott a szeretet pontos meghatározásával. Az első Korinthusi levél 13. fejezetében is csak annak külső ruháját írja le. A szeretet ruhája a jótett, s annak motivációja: az alapvetően pozitív odafordulás mások (és a más-ság) felé. — Mi sem vállalkozunk nagyobbra, s beérjük a sokak személyes tapasztalatából kiinduló, de mégis sajátos útkeresésünk leírásával. Kerülő úton indulunk el. Mert — úgy hisszük — ez az egyetlen egyenes út. *Istent kérdezzük: számára mi a „szeretet”?*

A „Szeretet” Isten „lényegének” azonosító neve — amennyire ezt az emberi értelem megközelítheti. Mert „Az Isten szeretet” (1Jn 4,16), létmódja pedig a Szentháromság: a „Másikért-való-Lét” relációinak Egysége.

A Szeretet lényegi formája a kenózis („önkiüresítés”). Ez Isten lényegéből fakad, és nem(csak) a teremtéssel és a megtestesüléssel együtt járó, esetleges történés. Simone Weil ezt így fogalmazza meg: „[Isten] ...elme a lehető legmesszebbre, önmagától végtelen távolságra.”¹

François Varillon² nyomán egy döntő lépéssel továbbmegyünk: *Isten csak Szeretet*. Mindenhatósága a Szeretet mindenhatósága; végtelensége a Szeretet végtelensége; igazságossága a Szeretet igazságossága; szépsége a Szeretet szépsége; egysége a Szeretet egysége... A teremtés is a Szeretet tette. Ő teremtette a világot. Szeretettből teremtett mindent. A szeretetért teremtett. Csak szeretetet teremtett. — *Minden teremtmény* (életlen és élő, növényi, állati és emberi) *ezt az istenarcot hordozza*, mindegyik a saját létmódjának megfelelő szinten és formában. *Más szóval: minden teremtmény szeretet-lényegű, és Isten szeretetének megnyilvánulása, dicsősége.* (Szent Ireneus: „Isten dicsősége az élő ember”, de mi ezt a teremtés minden („akármikori”) elemére vonatkoztatjuk.)

Ha Isten a Szeretet, és az ember Isten képmására teremtetett (Ter 1,27), akkor *az ember a (teremtett) szeretet*. Annyira ember, amennyire a szeretet kiteljesedik benne. Haláláig csak növekedésben vagy csökkenésben lévő „előember”. Nemeshegyi Pétert idézve: „...a legnagyobb érték, az *egyetlen abszolút érték* és egyetlen valóság, mely igazi életként örökre megmarad, nem más, mint az *egymás iránti önzetlen szeretet*”.³ S ha a Szeretet isteni létmódját a Másikért-való-Lét-ként azonosítottuk, akkor a teremtett szeretetre is hasonló áll: a *szeretet „lényege” a „másért-való-lét” állapota*.

Itt azonban egy pillanatra meg kell állnunk.

Igen sok (talán a legtöbb) természet-szabta emberi jelenség úgy tesz erről a létállapotról tanúságot, hogy ezeket tudatosan nem is

¹Simone Weil: *Zeugniss für das Gute*. München, 1990, 18.

²François Varillon: *A hit öröme az élet öröme*. (Ford. Kaposiné Eckhardt Ilona.) Márton Áron Kiadó, Budapest, 1998, 24. (A könyv egésze is erről szól!)

³Nemeshegyi Péter: *Szeretet az Isten*. Teológiai zsebkönyvek/2, Agapé, Szeged, 1994, 81.

kapcsolja a másért-való-lét feladatához (például utódnemzés, gyereknevelés, tanítás, alkotás, gyógyítás, szórakoztatás). Még az önszeretethez társítható eseményeknek, tetteknek és törekvéseknek is van transzcendens vonatkozása. Olyan léthelyzetek is gyakoriak, (például a szépség, az alkotás, a természetszeretet, a szerelem igézetének pillanataiban), amikor a felfokozott csodálat, a gyönyörűség magas foka elragad önmagunktól: már csak a csodálat csodálkozik, már csak a gyönyörűség gyönyörködik. A szeretet ölt itt is testet, bár más formában, de hasonló minta szerint: aki a szeretetet birtokolja, az elvesztette önmagát, mert már a szeretet birtokolja őt. Megfelejtkezik magáról. A szeretetben való lét tehát nincs föltétlenül éber és reflexív tudatállapothoz kötve; az ember — természete szerint — még „álmában is szeret”.

A „szeretet” szóval ezentúl azt a szerető embert, illetve annak meghatározó léthelyzetét jelöljük, akiben ez az isteni arcvonás már kifejlődött és uralkodóvá vált. Ez az emberi létnek formát adó, lényegét meghatározó állapota. Ezt azonban nem statikus (beteljesült) állapotnak, hanem dinamikus, fejlődő (esetleg visszafejlődő) állapotnak tekintjük.

A Teremtőről, a Bíróról, a Gondviselőről, az Igazságosról, a Jóról, az Egyről, a végtelenül Hatalmasról nincs és nem is lehet adekvát képünk vagy fogalmunk. Ezek a fogalmak, földi tapasztalatokból kiindulva, egyfajta végtelenbe ívelő extrapolációval kívánják a Megtapasztalhatatlant megjelölni. A földi tapasztalatok alapján azonban senki sem kerülhet Isten arcának közelébe. *A szeretet azonban nem extra-, hanem intrapoláció; Isten belső „öntapasztalatának” lenyomata az emberben. Nemcsak „valami”, hanem — sokkal inkább — Valaki. Isten élő ikonja bensőnkben: „...aki kitart a szeretetben, az Istenben marad, s Isten is benne marad” (1Jn 4,16).*

A teremtés szétválasztja a Teremtőt a teremtetől. A Szeretet egyesíti őket.

A Szeretet függővé teszi magát a szeretettől (Peguy): „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda” (Jn 3,16) — a Végtelent a végesért cserébe. Ennek ellenkezője is igaz: a szeretet Isten előtt meztelen és tehetetlen. Mert „a szeretet nem abban áll, hogy mi szeretjük Istent, hanem hogy ő szeret minket, és elküldte a Fiát bűnünkért engesztelésül” (1Jn 4,10).

Nehezen és csak furcsán lehet beszélni a Szeretet és a szeretet közötti kapcsolatról. Állandóan bújócskáznak egymással. Egymáson átűnve egymásba alakulnak, majd szétválhatnak. Nem tudni, melyik az úr, melyik a szolgál. Mert „Isten nem vetélytársa az embernek” — írja Karl Rahner.⁴ Sőt, az ember nem tud eléggé meghajolni a Szeretet előtt úgy, hogy ő még jobban meg ne hajolna előtte.

Isten mindenkit másként szeret. Másként a tékozló fiút, másként annak bátyját. Másként ma és másként holnap. — Jézus is másként szerette Pétert, mint Jánost, Máriát, s mint Mártát. És másként (jaj!)

⁴Karl Rahner:
Hít, Szeretet, Remény.
(Ford. Dévény István.)
Egyházforum, Luzern —
Budapest, 1991, 207.

saját édesanyját. Isten mindenkit másként, annak saját személyiségéhez, kultúrájához, helyzetéhez illeszkedően szeret.

A szeretet a körhöz hasonlítható. Egyetlen középpontja van, mely azonban (geometriai értelemben) nem része a körnek, és láthatatlan. Ám nélküle a kör pontjai szétesnének. A szeretet középpontját Istennek nevezzük. Csakhogy — s innen már sántít a hasonlat — ez a középpont, nem részként ugyan, de „benne van” a szeretetben (1Jn 4,4).

A sokmilliárdnyi — akár élő, akár megholt — ember középpontjai egybeesnek. A közös középpontban minden középpont egyenlő méltósággal rendelkezik. Istennivel.

Minden (nem emberi) létezőnek is ugyanitt van a középpontja.

A szeretet egy három tételben írt, de egyszerre hangzó zeneműhöz hasonlítható: „teljesen a másoké” — ezen keresztül „teljesen Istené” —, s ezáltal „teljesen önmagáé”. Ez a zene nemcsak teremtett létálapotok folyama, hanem egy pillanatban egybeolvad a teremtetlen Szeretet örökké hangzó zenéjének egy-egy taktusával. Ezen a ponton a szeretet elképzelhetetlen, de valós közelségbe kerülhet a Szeretethez. Erről a pontról nem lehet eldönteni, hogy isteni-e, vagy csak emberi. Talán mindkettő.

Ez a szeretet nem a misztikusok kiváltsága. Minden emberben, ha potenciálisan is, jelen van. Tauler János így ír erről: „A legnemesebb és legfenségebb dolog, amiről csak beszélni lehet, a szeretet; (...) Isten nem nagy értelmet kér, nem is mély gondolatokat, vagy pedig jámborság nagy cselekedeteit. (...) Ha valaki a szeretetnek ebbe az áramába kerül, ne gondoljon bűneire, sem pedig az alázatára, sem semmi másra, csak arra, hogy a szeretet műveinek eleget tegyen.”⁵

A szeretet művészi alkotás: benne mindig minden új, megismételhetetlen. Csak térden állva közelíthető, semmihez sem hasonlítható. Minden szeretet egyetlen és nélkülözhetetlen. Nagyobb, mint a teremtett világegyetem. Mert aki szeret, abban minden elfér, ami ki-sebb Istennél.

A szeretet az észrevétlen elmúlás művészete.

Semmi sem oly idegen a szeretettől, mint a haszon, a jutalom. Semmi sincs tőle távolabb, mint valamiféle csereüzlet: „ezt adom, azt kapom cserébe”. Ahol szeretet lakik, ott szégyen jutalmat várni vagy fizet-séget kérni. „...adatok kölcsön és semmi viszonzást ne várjatok” (Lk 6,35). Képtelen a birtoklásra, erszénye pedig üres.

A szeretet nem érdem, és nem érdemszerző. Számára még ez a szó is utálatos. — Az üdvösség nem érdemeink jutalmaként, hanem beteljesü-lésként vár mindenkit, akiben a szeretetnek legalább a csírája megtalálható.

Ahol szeretet lakik — ott a kötelesség csak szerény szolgáló. Ám elmaradhatatlan.

⁵Walter Nigg: *A misztika három csillaga*. (Ford. Midling Andrea.) Kairosz Kiadó, Budapest, 168–169.

Amikor a törvény elérte a teljességet (Róm 13,10), megszűnik törvény lenni. Kötelező jellege feleslegessé válik, mert teljesítése már természetessé lesz, a szeretet „természete” szerint.

A törvény a szeretet „csontváza”. Vétkes volt, aki azelőtt ellenkezett vele, s büntetést érdemelt — ezután már önmagát büntető öngyilkosságnak számít.

A „szeretet parancsa” kifejezés (abban az értelemben, hogy „szereetni kötelező”) — önellentmondó. Amikor valaki így ad parancsot a „szeretet cselekedeteinek” végzésére, biztos lehet, hogy éppen a szeretet fog hiányozni abból. (A biblikus szóhasználat ennek csak látszólag mond ellen. Jézus „új parancsa” több, mint az erkölcsi kötelezettségek újabb rubrikája: *mindent átfogó kérdés felénk!* Ahogy akarata is többet jelez: *Isten legforróbb vágyát!*)

Minél egyetemesebb egy (emberi) érték, annál többet veszít szigorúságából és kötelező erejéből (Karl Jaspers). A szeretet pedig a legegységesebb a teremtet értékek között. Csak a tökéletes szabadság élhet méltón vele.

Minden személyes és intézményi parancs, szabály, előírás (az egyháziakat is beleértve) a szeretet fennhatósága alá tartozik. Ha kibújnak alóla, érvényüket veszítik.

„Semmiféle kinyilatkoztatott igazság (...) nem mondhat mást, mint a szegény Szeretet dicsőségét. (...) Csak a szeretet hitelre méltó”⁶ (H. U. von Balthasar).

A szeretet alapvető törvénye, hogy — aktuálisan vagy csak potenciálisan — egyre magasabb szintű szerveződés és egyre mélyebbre merülő önkiüresítés (kenózis) periodikus lüktetésében él. Ezek az ütemek időnként egymást váltva, máskor egymással párhuzamosan, egy időben hangzanak fel.

A szerveződés az egyre-több-lét folyamának duzzasztása. Ennek két fázisa van: az *önmegvalósítás* (*constructivum sui*, szeresd önmagadat): egyéniség kialakítása, saját értékek felfedezése és kidolgozása az ember-lét számtalan területén, amelyek nélkül nincs reális alapzata a szeretet további ütemeinek — majd a *szétáradás* (*diffusivum sui*), azaz a szeretet megsokszorozása másokban, azért, hogy másokban újjáéledjen: „szeresd felebarátodat, mint önmagadat”. Hiszen — egy ősi rabbinikus mondás szerint — a felebarátod: te vagy! „A szeretetnek valaki más felé kell feszülnie, hogy szeretet lehessen” — írja Nagy Szent Gergely. Ez visszahat a kezdeményező szeretetre is: mások gazdagodásával önmagát is gazdagíthatja: „szeresd önmagadat, mint felebarátodat”. — Ahhoz azonban, hogy ez a magatartás ne csak önmaga körül forogjon, — saját természetes képességeinek maximálásával — fel kell építenie egy áldozati oltárt, a következő ütem előkészítéseként.

A másik ütem, az *önkiüresítés* hasonló erejű, ám gyakran bűjtatott és megtagadott jellegzetességeket hordoz. Ennek egyik formája az

⁶Hans Urs von Balthasar:
Válogatás a műveiből.
(Ford. Szabó Ferenc és
Kerényi Gábor.) Mai írók
és gondolkodók/3,
Róma, 1989, 103.

⁷Victor E. Frankl —
Pinchas Lapide: *Istenke-
resés és értelemkeresés.*
(Ford. Szemere János.)
Jel Kiadó, Budapest,
2007, 20.

⁸Jelenits István: *Élet és
Evangelium.* Vigilia Kiadó,
Budapest, 1994, 27.

önátadás: hely és életlehetőség biztosítása mások számára önma-
gunk életterében, feltételek nélkül. *Étellé válni mások szájában.*
„Az, aki képes kibújni a bőréből, hogy mást vagy másokat szeres-
sen — egészen az önmegtagadásig —, az saját lényéhez a leghűsé-
gesebb” — mondja Victor E. Frankl a Pinchas Lapide-vel folytatott
párbeszédben.⁷

Ebben az ütemben a szeretet-folyam akkor növekszik, ha nemcsak
átadja, hanem fel is áldozza önmagát másért, másokért; ám csökken,
ha egy percet is elveszteget ennek lehetőségeiből. A kiteljesedés
„egyetlen lehetséges mértéke a totalitás”⁸ (Jelenits István). Ereje a
gyöngeségében rejlik. Ám ez az áldozat nem önpusztító, és nem fel-
tétlenül gyötrelmes; néha — vagy inkább gyakran — akár természe-
tes boldogság forrása is lehet!

A fentieket összegezve, a szeretet fejlődési íve négy pilléren nyug-
szik: szeresd önmagadat (ez a „gyermeki” szeretet-állapot) — szeresd
felebarátodat, mint önmagadat (ez a kibontakozó, küzdő állapot)
— szeresd önmagadat, mint felebarátodat (érett, kiegyensúlyozott ál-
lapot) — szeresd felebarátodat (a célirányba forduló szeretet állapota).
— Isten szeretete mindezek fölött és mindezekben keresendő és nem
egy ötödik pillér az első négy után, vagy azok előtt!

A „tisztá szeretet” azt az állapotot jelzi, melyben az önszeretet önma-
gukban önépítő és értékes aktusai (táplálkozni, pihenni, dolgozni
stb.) az észszerűség határain belül következetesen, végleges szándék-
kal alárendelődnek mások érdekeinek: „Senki sem szeret jobban, mint
az, aki életét adja barátaiért” (Jn 15,13). — S ha ez így van, akkor az
is igaz, hogy az ember legalapvetőbb természete szerint a saját (ter-
mészetes) halálára készülő lény. Ezzel ad esélyt és helyet a követke-
ző generációnak. Halálának célja azonban nem a pusztá megsem-
misülés, hanem a kiteljesedés: mások léthez-juttatása, gazdagítása
és helyt-adás, otthon-készítés azok számára.

A szeretet tetteiből táplálkozó lelkiség e földi életben nem válhat
tökéletesen tisztává. De megközelítheti azt, mint két párhuzamos
egymást a perspektíva messzeségében. Találkozni csak a végtelen-
ben fognak; a tisztá szeretet a földi életben még extrapoláció. Csak
halálunk útján válhat teljesen tisztává. Ott azonban a szeretet „tet-
tei” egészen más ruhát öltenek, és intenzitásuk, hatékonyságuk ha-
tártalanul növekszik. Ott nem szűnünk meg tevékenykedni, s egyre
elevenebben élni. Mert akkor válik eggyé az emberi szeretet az érte
életét adó Isten mindig-tevékeny szeretetével.

A tisztá szeretet egyre gyorsuló mozgás. Mert tisztasága a rajta
nyugvó Szeretet pillantása és folytonos megtestesülése. Mindig
lehet tisztább, egyre közelebb Hozzá. — Ezt a mozgást nem a jötet-
tek szaporítása, nem a végletekig fokozott aszkézis, hanem Isten
„tisztá örömének” fel-felvillanó fénye lendítheti egyre feljebb.

A FÉNY PÁSZMA. Avagy az állandóság változatai Nádor Tibornál

(a hallgatás ösvényén / félkész ég alatt) Nagy csend van. Teremtés előtti, szokták mondani az ilyen típusú nyomasztó, súlyos csendekre, ám már egyértelműen a teremtés után vagyunk. Nagy csend van tehát a képeken, teremtés utáni. Az embert körülvevő világ, a természet és az ember legszorosabban vett környezete hallgat a képeken. Ez a némaság sötét, ez a némaság süt. Ember utáni világ, emlékképek a jelenünkből a jövő számára. Mintha a múlt szobamozijába ülnénk be, nézzük a régi filmet, rólunk szól, pontosabban a környezetünkről, nem arról, milyenek voltunk, hanem mit éreztünk és gondoltunk egykor.

Mindig is gyanítottam, a tájkép és az enteriőr világában ugyanazt a dolgot fogja meg. Nádor Tibor képei előtt állva ez jól látható evidencia. (Elhallgatást parancsoló evidencia.) Bátorításért belelapozok az elhallgatások kiváló költőjének kötetébe: „Oly sok mindent nem lehet se leírni, se elhallgatni!”

Akkor jó, nyugszom meg. Szeretném elmondani, amit érzek, gondolok Nádor Tibor képei kapcsán, de nem megy. Lapozgatom csak Tomas Tranströmer *Félkész ég* című kötetét tovább: „Félig kitárt ajtó valahány ember, / a térre nyílik, amely mindannyiunké.”

Közös emlékeinkről, a kollektív tudattalánról beszél a pszichológus költő, miként valószínűleg Nádor Tibor képei is erről hallgatnak. Olyan emlékképek idéződnek meg vásznain, amelyekre mindannyian emlékszünk, mai, kaotikus világunkból kiemelt, meditációra alkalmas objektumok. A festő figyelme, majd eszközei emelik a mindennapok világából a pillanatot, az álló idő művészi magasságába ezeket az állandóan visszatérő motívumokat. Legyenek bár szobabelsők vagy tájrészletek.

Akárhogy közelítsünk is, az ember csupán félkész teremtmény beteljesítendő feladat nélkül. Ám az alkotás során válhat befejezetté. A művészet, az önmegvalósítás segítségével, az önalakítás küzdelmével megközelítheti a teljességet, legalábbis elindulhat a teljesség felé. Csakis e folytonos szabadságra törekvés által van esélye az embernek, hogy a teremtő alkotótársává váljon...

(*valami örök / külső vagy belső tájkép?*) Köz-helyszerű adat, hogy a mai ember több képet lát egy nap alatt, mint a 19. század embere egész életében. Ennek ellenére vannak művészek, akik a mai tendenciákkal szemben radikálisan (makacsul) ugyanazokat a témákat festik, rajzolják meg újra és újra. Valószínűleg hisznek abban, amit Kemény Katalin is hangsúlyozott a lakása ablakából állandóan ugyanazt a tájat festő Veszelszky Béla kapcsán, miszerint *a remekmű attól remekmű, hogy megunhatatlan*. Veszelszky mindenkor hangsúlyozta, kizárólag a valóságot festi, és hogy minden esetvonás óriási felelősségvállalás az emberi világ mellett. Hasonlóképpen lát és gondolkozhat Hollán Sándor, Váli Dezső, Krajcsovics Éva, Vojnich Erzsébet, Kovács Péter, Molnár Péter is. Nádor Tibor világlátása nagyon is rokon ezekkel az alkotókkal, ő sem folyton új és új témákkal, és azok kompozícióival akar elkápráztatni bennünket, nézőket, hanem állandó témái (helyei) finom, folytonos változási lehetőségeit festi meg. Valami örök megmutatása ez, ami mindig is jelen volt a művészetben, amikor a külső világ (valóság) kiemelt részleteinek újbóli ábrázolása során megvilágosodik előttünk, ez a kívül belül van.

Nehéz kérdés manapság a festészet kapcsán, hol is a határ a külső (konkrét) és a belső (elvont) ábrázolása között. Weöres Sándor mesteréhez írott levelében érvényesnek tűnő válaszlehetőséget kínál. „Csak egyet hiányolok benne [a *Forradalom a művészetben* című könyvben]: bármelyik művészetet tisztán spirituális szempontból nézed, nem pedig 'mesterségbeli' szempontból. A képeken azt vizsgálod, hogy általuk milyenfajta lelki momentumot sugároznak; s alig beszélsz önmagukban-véve színekről és formákról és vonalakról. Pedig úgy sejtem, hogy az a lelki elem, mely szín, forma, vonal által megnyilvánul: másodlagos ahhoz képest, amit az a szín, forma, vonal önmagában-véve jelent. A kép igazi valósága nem az, ami 'benne rejlik', hanem az, ami 'ő maga'.”

Nádor Tibor képeiről nehéz beszélni. Elmondani, hogy az általa teremtett, rendkívül egységes színforma-vonal mit is jelent önmagában véve. Nem a táj egy adott, kiszakított és visszatükrözött valóságszeletét. (Noha azt is...) Színkezelése és technikai megoldásai egy festői látásmódot jelenítenek meg. Amit szavakkal csak körülírni tudok. És még ehhez is Saint-Exupérytól kell segítséget kérnem.

Az író és pilótát kényszerleszállása után, valahol Argentínában, befogadja és vendégül látja egy

háaspár. Exupéry így jellemzi a házukat: „Mind-en elragadóan megrongált volt itt, hasonlóan az öreg, moha benőtte fákhoz, amelyeket az idő meg-megrepszett, hasonlóan az öreg padokhoz, amelyeken tíz nemzedék szerelmesei is üldögéltek. Kopott, szüette faburkolatok, ajtószárnyak, biccenő székek. De ha nem is újtottak itt fel semmit, annál buzgóbban takarítottak, minden tiszta, viasztól fénylő, ragyogó. A szalon különös intenzitású arca olyan volt, mint egy megráncosodott, idős hölgyé. Repedezett falak, beszakadó mennyezet, mindent megcsodáltam, s mindennekefelett a parkettet: itt töredezett, ott inog, akár egy hajóhíd, de az egész síkosra kefélt, csillogó. Különös ház, semmi hanyagság, semmi nemtörődömség érzését sem keltette, inkább rendkívüli tiszteletet ébresztett. Kétségtelen, ahány év, annyi adott hozzá valamit varázsához, arculatának szövevényéhez, barátságos atmoszférájának hevéhez.” (Ahogy Exupéry figyelme vándorol a tárgyakon, ugyanúgy mászkál a fénypászma Nádor Tibor vásznain, melyek mögött akár hasonló élményeket/érzéseket is sejthetünk...)

„A kép igazi valósága nem az, ami 'benne rejlik', hanem az, ami 'ő maga'.” Írja Weöres Sándor Hamvas Bélának. Az úgynevezett „üzenet” tehát nem egy didaktikusan megfogalmazott-megfestett eszme vagy gondolat, maga a megvalósítás válik tulajdonképpen üzenetté. Mintha Wittgenstein agyonidézett tézisének aktualizálnánk: *amiről nem lehet beszélni, csak arról érdemes.* (Maurice Blanchot ezt úgy mondja: „az írás ott kezdődik, ahol már nincs semmi írnivaló”.) Ami első pillanatban lényegtelennek, érdektelennek, unalmasnak tűnik (egy szobabelső, egy körfolyosó, egy táj részlete), azon keresztül lehet elmesélni, mi történik, zajlik valójában bennünk. A mai kép igazi valósága tehát az, ami ő maga, de az is, ami azon keresztül óhatatlanul benne rejlik.

Menekülő felhők árnyéka a szántóföldeken, sűrű pára vibrál a hajnali mező fölött. A lovasok pedig „sűrű trappban” éppen eltűntek „a csatakos virradatban”. Nyomuk se marad, csak a magára hagyott táj árva részlete fürdik fényben és árnyékban.

(az otthoni szürke / a hely keresése és megtalálása) „A természetbe belevetítik az emberi érzésvilág egész gazdagságát, a természet vidám, melankolikus, sivár, ujjongó, játékos, vigasztaló, Érosszal telített, haragvó.” Írja kissé bosszankodva Szerb Antal 1940-ben, *Természet vagy táj* című esszéjében. Mivel szerinte egyáltalán nem mindegy, és a maga részéről kategorikusan elutasítja a természet fogalmához tapadó romantikus pante-

izmust. „Ma már nem akarunk feloldódni a természetben — írja —, nem akarjuk átélni a benne rejlő titokzatos Istenit, egészen más ambíciónk van: meg akarjuk érteni a tájat. (...) A 'természet-hez' az ember a szívével fordult, a 'tájhoz' a szemével és a lelki szemével, a lényeglátó intuícióval.” Hümmöghetünk az idézetben, hogy igaza van-e Szerb Antalnak vagy sem, ám az biztos, Nádor Tibor még visszább lép. 21. század elején ábrázolt tájainak már csak vastagon felkent, expresszív részlete tükrözi szemléletmódját. Ez biztos. Ám e fénytel telített látásmód következtében legsötétebb tónusú tájrészletei is fölizzanak. Vásznaiképköltemények. A panteisztikus, sötétfényű ragyogás megtestesülései. A fénybe merített tárgyak folytonos eltűntetési gyakorlatai.

Mi kell ahhoz, hogy valaki mai világunkban ilyen módon merje feloldani féltve őrzött és dédelgetett egóját a megfestett térben? A szürke legváltozatosabb árnyalataiban. (Erő, bátorság, hit...?) Nádor Tibor minden bizonytalansággal az őt inspiráló (többnyire nőgrádi) táj részleteibe, műterme bizonyos fényviszonyaiba vagy lakásának ezerszer látott körfolyosójába. Csak a szerelmes ember lehet képes így ránézni, és ilyen szinten megjeleníteni szeretete tárgyát. Ez az azonosulás (eggyé válás) a legmagasabb szintű esztétikai törekvés. Kiválasztani azt a néhány fontos motívumot, és ahhoz hűségessé lenni...

(p / s) Végezetül, sétáljunk be valamelyik képnek terébe, egészen a festék rétegek és visszakaparássok közé, egyenesen egy lankás táj részletébe, és tűnjünk el magunk is. Hagyjuk magára a magányos, kopasz fácskát vagy az éppen eldőlni készülő villanyoszlopokat. Otthonra lelhetünk e köztes világban, nem kell hát látványosan foglalkoznunk az énünkkel...

Útavalóként pedig hadd idézzem A. T. Yashikót, aki egyik kedvenc Nádor-képe kapcsán mindössze egy haikuszerűséget tudott kipréselni, majd örökre eltűnt az egyik festmény sötét dombja mögött.

a kép sarkában
csupán egyetlen fa áll
ennyi s ez minden

JÁSZ ATTILA

(Elhangzott Győrben, a városi könyvtár galériájában, 2009. április 7-én)

ISZLÁM-KERESZTÉNY PÁRBESZÉD Bagdad, anno Domini 781

Amikor a muzulmán hódítók Szíria, Irak és Perzsia földjére léptek, virágzó keresztény kultúrával találkoztak. A hellenista műveltség egykori szellemi fellegvárai a hellenizálódott keresztény műveltségnek és tudománynak is központjaivá lettek. Csak a fontosabbakat említjük: Antiochia, Caesarea, ar-Ruhá (az ókori Edessza, ma: Urfa), Niszbisz, Harrán és a perzsa Gondésápúr. Az iraki és perzsiai területek keresztényeinek többsége nesztorianus volt. Önálló nemzeti egyházszervezetet építettek ki, élén a saját katolikosszal, később pedig a teljesen független patriarchával.

Az ommajjáda kalifátus bukása után az abbászida uralkodók székhelye Bagdad lett. A bagdadi kalifák mértéktartó tiszteletet mutattak az iszlám által megfűrt monoteista vallások hívei és vezetői iránt. Ezt birodalom-építő érdekből tették. Miután a patriarchátus székhelye is Bagdadba költözött, gyakran megfordult a nesztorianusok nagy egyházszervező patriarchája, I. Timótheosz a harmadik abbászida kalifa, Al-Mahdi udvarában. A kalifa társaságában politikai, filozófiai és irodalmi témák mellett megvitatottak vallási kérdéseket is. Ezek a megbeszélések nagyrészt tudatosan alakított és mindkét fél részéről alaposan átgondolt vallásfilozófiai disputák voltak, melyekről irodalmi formába öntött — esetünkben a keresztény fél nézeteit részletesen kifejtő — összefoglalás is készült.

A vallások közötti párbeszéd, a dialógus körünk divatos ténykedésévé vált. Ezek a megbeszélések azonban gyakran nem mennek túl az óvatos tapogatózásokon, udvarias és üres formulák ismételtetésén, amelyekkel a tényleges és lényeges kérdéseket megkerüljük.

Az I. Timótheosz és Al-Mahdi párbeszédét azért is érdemes áttanulmányoznunk, mert láthatjuk belőle, hogy a vita egykoron komoly vallási tartalmak körül forgott és hitvallás jellege volt. Tartalmi felépítése és előadási formája a katekizmusra emlékeztet. Anélkül, hogy közeledtek volna az álláspontok, s talán mindkét fél saját vallásának hitében megerősödvé zárta le a maga részéről a vitát, annyi mindenesetre nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy miközben a másik érveit tudatosítjuk, mélyebben és alaposabban megismerjük saját keresztény hitünknek igazságát.

A következő fordítás R. Caspar több kéziratot egybevető kritikai arab szöveggondozása (Islamochristiana 3, 1977, 125–152.) alapján készült.

NÉMETH PÁL

Vallási párbeszéd, amely al-Mahdi abbászida kalifa és I. Timótheosz nesztorianus keresztényen katolikosz között zajlott

A Teremtő, Élő és Beszélő Isten nevében¹

Azoknak kérdéseknek és feleleteknek a rövid összefoglalása, melyekről Timótheosz² katolikosz³ beszélt al-Mahdinak,⁴ a hívők fejedelmének⁵ társaságában különböző alkalmakkor.

— Így szólt al-Mahdi: Egy olyan ember, akinek akkora tudása van, mint neked, nem mondhatja ezt: Az Isten női személyt vett maga mellé, avagy fiút nemzett vele.

— Ezt feleltem: Ki merészelne ekkora káromlást szólni Isten ellen, mint ez?

— Így szólt: Akkor mit hiszel Krisztusról?

— Ezt feleltem: Ő Isten Igéje, aki a miénkhez hasonló emberi testben jelent meg a mi megváltásunkra.

— Így szólt: Akkor miért mondd, hogy Ő az Isten Fia?

— Ezt feleltem: Erről tesz bizonyosságot az Evangélium, a Törvény és a Próféták. Ez azonban nem testi fiúságot jelent, hanem öröktől fogva való csodálatos isteni születést, melynek módja értelemmel fel nem fogható. Mert az Isten lényét nem tudjuk felfogni, így annak módját sem, hogyan lehet róla tulajdonságokat állítani. Mi egyszerűen csak hiszünk benne aszerint, amint azt az ő kétségtelen igazságot tartalmazó könyveiben⁶ találjuk. Ha hasonlattal kívánunk élni, olyan ez, mint a szó megszületése a lélekből és a fény kiáradása a Napból.

Második kérdéskör

— Így szólt: De nem állítjátok-e, hogy Ő Mária-tól született?

— Ezt feleltem: Tekintettel arra, hogy Ő az Ige, az Atyától öröktől fogva született, időtől-korszaktól függetlenül, emberi mivoltára nézve azonban konkrét és meghatározott időben Szűz Mária-tól született nemi érintkezés, és szüzességének elvesztése nélkül.

— Így szólt: Az, hogy teherbe esett nemi érintkezés nélkül, meg van írva és közismert,⁷ de miképpen szülehetett úgy, hogy közben megmaradt a szüzessége?

— Erre ezt feleltük: A természetünk rendje szerint nem esik teherbe az asszony nemi érintkezés nélkül, sem nem szül úgy, hogy közben megmarad a szüzessége, de az Isten hatalmas felől tekintve mindkét dolog könnyűnek látszik, mert amint lehetővé tette, hogy nemi érintkezés

nélkül teherbe essen, lehetővé teszi azt is, hogy úgy szüljön, hogy közben megmarad a szüzsége. A Szentírásból vesszük a példát: Éva úgy jött ki Ádám oldalából, hogy az nem hasadt meg, a természetből vett példa szerint a napkorongból származik a fénysugár s az mégsem hasadt meg.

Harmadik kérdéskör

— Így szólt: De hogyan születhet az örökkévaló időbeli szüléssel?

— Ezt feleltem: Nem örökkévaló lényege⁸ szerint, hanem emberi lényege szerint született Máriától.⁹

— Így szólt: Eszerint akkor Ő kettő.

— Ezt feleltem: Azzal, hogy hisszük és valljuk, hogy egy, nem pedig kettő, nem arra tekintünk, hogy a két lényeg kettő, mert hiszen ez a kettő egy Krisztus, egy Fiú (miképpen az ember egy)¹⁰ felépítésében, megjelenésében, személyében; azonban mégis kettő, mivel lelki része rejtett és szellemi, testi része pedig külső és anyagi. Ugyanígy Isten Igéje emberi mivoltával egy személy anélkül, hogy a két lényeg elkülönülne vagy összevegyülne.

Negyedik kérdéskör

— Így szólt: Nem mondta-e a Krisztus, hogy „én elmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez”?¹¹ Ha Atyja volt neki, nem lehetett az Istene is, és viszont, mivel ez ellentmondás.

— Ezt feleltem: Ő az ő Atyja az Ige lényege szerint, és tőle született nem az időben. Mint ahogy az ember lelki, nem pedig testi lényegénél fogva értelmes élőlény. Ezért az élet és az értelem a lélek számára nem két lényegiség, mert a testnek nincs két lényegisége, hanem csak az által, hogy összetartozik a lélekkel. Ugyanígy az Isten lényegénél fogva Atya az Ige számára és azáltal, hogy az Ige Máriából vett emberi testtel egyesült, Atya az említett emberi lény számára és ő (Isten, lényegénél és egyesülésénél fogva az említett emberi lény számára) név az Ige számára, de a kettő egy Krisztus. Ezért mondotta, hogy az Isten az ő Atyja és Istene. És ezt azért mondta, hogy istenségének és emberségének igazságát megmutassa.

Ötödik kérdéskör

— Így szólt: Hogyan nemzett Ő, aki áttetsző lélek, a nemzéshez szükséges testrészek és szervek nélkül?

— Ezt feleltem: Úgy, ahogy elkészül valami a gyártásához szükséges részek és eszközök nélkül. Mert világosan látjuk, hogy a Nap megszüli a fénysugárt a szüléshez szükséges szervek nélkül. Összefoglalva: A lelki lény nemzése lelki, mint ahogy a testi lény nemzése testi.

Hatodik kérdéskör

— Így szólt: Hiszel az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben?

— Ezt feleltem: Igen.

— Így szólt: Három Istenben?

— Ezt feleltem: Ezek az elnevezések nálunk az egy Isten személyeit jelölik. Mint ahogy a hívők fejedelme, az ő beszéde és lelke egy, nem pedig három kalifa, hisz nem válik tőled külön a beszéded és a lelked. Ugyanígy az Isten az Ő Igéjével és Lelkével egy Isten, nem pedig három, mert nem válhat külön tőle az ő Igéje és Lelke. Ugyanígy a Nap a maga sugaraival és melegével egyetlen Nap, nem pedig három.

Hetedik kérdéskör

Amint az Isten örökkévaló, ugyanúgy örökkévaló az ő Igéje és Lelke. És ha külön válna Istentől az ő Igéje és Lelke, akkor nem lehetne többé Élő és Beszélő Isten. És ha ő nem volna a beszélő értelemnek és az életnek forrása, akkor nem ajándékozhatta volna meg ezzel az anyalokat és az embereket. Így szólt Dávid próféta: „Isten Beszéde által teremtetett az ég, és az ő szájának Lelke által annak minden seregei”¹² és „Isten Igéjét magasztalom”.¹³ Ezt mondta Ézsaiás: „Isten Igéje megáll örökké.”¹⁴ Az Evangéliumban pedig ezt találjuk: „Az Isten Ige, nem múlik el soha, minden általa lett és az élet őbenne volt”,¹⁵ tehát a Lélek. Így szólt Krisztus a tanítványaihoz: „Tegyétek tanítványokká a népeket és kereszteljétek meg őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében.”¹⁶ (Mert nem vethető össze a szolgál azzal, akit szolgálnak, és az Isten sem azzal, akit istennek vallanak)

Nyolcadik kérdéskör

Mert mind az Értelemnek, mind az Igének, mind a Léleknek megvan a saját tulajdonsága, mégsem válnak külön egymástól az isteni lényeg tekintetében. Az Ige az Értelemből születik és a Lélek belőle árad ki, mint ahogy a világosság a Naptól származik, és a melegség belőle árad ki. Ugyanúgy, mint ahogy az alma illata nem az alma egy bizonyos helyéről árad, íze pedig egy másik helyéről, hanem a teljes almából árad a teljes illata és származik a teljes íze, anélkül, hogy külön válna az íze és az illata, vagy ez a kettő külön válna az almától. Jóllehet az íze nem azonos az illatával, és ez a kettő nem azonos az almával, hanem ez a három egymáshoz tartozik az elkülönülésben és elkülönül egymástól az összetartozásban. Ugyanígy az Atya, a Fiú és a Lélek három isteni személy, egy lényeg, amelynek három szükségszerű tulajdonsága van. Egy Isten, akinek három belső nyilvánvaló tulajdonsága van.

— Így szólt: Ha nincs elkülönítés közöttük, akkor azzal, hogy a Fiú emberi testtel egyesült, emberi testtel egyesült az Atya és a Lélek is.

— Ezt feleltem: Miként a szó egyesül a beszéddel, az írással, a papírral, amelyre fel van írva, az értelemmel és a lélekkel viszont nem, jóllehet nem is különül el tőlük, ugyanígy az Isten Igéje egyesült az emberi mivolttal, az Atya és a Lélek viszont nem, jóllehet nem is különül el tőlük. Ezért senki sem mondhatja: Hallottam valakinek az értelmét vagy a lelkét, hanem csak azt mondhatja, hogy hallottam a szavát. Ismeretes, hogy a szó az értelemről és a lélektől elválaszthatatlan.

Kilencedik kérdéskör

— Így szólt: Ha Krisztus, aki a fő és vezető számodra, körülmetéltetett, te miért nem vagy körülmetélve?

— Ezt feleltem: Krisztust nyolc napos korában körülmetélték a Mózes törvénye szerint. A körülmetélés a Mózes törvényének kezdete. Azután harminc éves korában megkeresztelkedett. A keresztség viszont az ő törvényének a kezdete. A keresztséggel érvénytelenítette a körülmetélést.

Tizedik kérdéskör

— Így szólt: Ha érvénytelenítette Mózes törvényét, akkor ellene volt neki.

— Ezt feleltem: Amint a Nap fénye, mihelyt megjelenik, érvénytelenné teszi a csillagok fényét, noha nincs közöttük ellentét; és a kemény eledel érvénytelenné teszi a szoptatást, jóllehet a szopós gyermek eledele nem lehet korábbi elmentése önmagának. Ugyanígy érvénytelenítette Krisztus a Törát az Evangéliummal, még sincs ellentét a kettő között.

Tizenegyedik kérdéskör

— Így szólt: Ha Krisztus kezdettől fogva egészen mennybemeneteléig a Jeruzsálemi Templom irányában borult le imádkozás közben, akkor te miért kelet felé borulsz le, amikor imádkozol?

— Ezt feleltem: A leborulás követelménye eredetileg az, hogy az imádkozó földre borulva hódol az Isten előtt a menny királyságában. A menny királyságának földi mása a Paradicsom, a Paradicsom pedig Keleten van. Továbbá Krisztus teljessé tette a törvényt érettségünkkel, hogy Keresztelő János által való megkeresztelkedése óta életbe léptette az ő törvényét. Midőn cselekedett és tanította tanítványait az ő törvényére és megparancsolta nekik, hogy tanítsanak meg minket mindezekre, meg is tanították az összes hívőket az imádságot Kelet felé.

Emellett szól még az is, hogy amikor az emberek először borultak földre Isten előtt, az kelet felé történt, mivel Ádám a Paradicsomban bo-

rult le Isten előtt (a Paradicsom pedig Keleten van), és követték ebben az ő leszármazottai annyira, hogy szokássá lett. És mi már Kelet felé imádkozunk keresvén ősi hazánkat, amelyből a bűn miatt kiűztünk, mióta eljött Krisztus és megváltott minket a bűntől. Mert ő azért „jött, hogy visszatérítse az eltévedtet”¹⁷ — amint monddta. Aztán midőn megváltott minket a bűn sötétségéből, a világosság irányába fordította arcunkat, ez pedig Kelet.

Tizenkettedik kérdéskör

— Így szólt: Ha Krisztus imádkozott és földre borult, akkor nem lehet Isten.

— Ezt feleltem: Emberi mivoltában imádkozott és borult le, hogy megtanítson minket annak cselekvésére, amire szóban megtanított. Ez nem azért volt, mintha szüksége lett volna imádságra, hisz ő emberként nem vétkezett, Istenként pedig nincs szüksége imádságra, sem arra, hogy leboruljon valamely véték vagy szükség miatt.

Tizenharmadik kérdéskör

— Így szólt: Miért mondtad, hogy a Krisztus anyától született férfi nélkül, és hogy csodákat tett, és hogy megfeszítettetett, meghalt, és hogy feltámadt és felment a mennyekbe, és hogy eljón ítélni élőket és holtakat?

— Ezt feleltem: Azért, mert erről tesznek tanúbizonyságot a Próféták és az Evangélium. (Ézsaiás ezt mondja: „Íme a szűz teherbe esik és fiút szül.”¹⁸ És így kellett lennie. És ő az, aki örökkévaló lény szerint Atyjától született anya nélkül, most az időben emberi mivolta szerint anyjától született apa nélkül, hogy tanúskodjék a második, nyilvánvaló születése az első, elrejtett születéséről. Aztán így szólt a próféta: „Immánuelnek fogják hívni.” Ennek értelmezése: Velünk az Isten. A csodáiról pedig ezt mondta a próféta: „Ez az ő Istenük, eljön és megszabadítja őket. Akkor a vakok szemei megnyílnak, a süketek fülei hallanak, és ugrándozik a sánta, mint a szarvas és megoldódik a néma nyelve.”¹⁹

Fájdalmairól és haláláról ezt mondja a próféta: „Megöletik majd vétkeink miatt és megaláztatik bűneinkért.”²⁰ A feltámadásáról pedig ezt mondta Dávid: „Nem hagyod, hogy a te igazad rothadást lásson.”²¹ Fölmeneteléről meg ezt mondta: „Fölment a magasságba és foglyot ejtett.”²² És „Fölment az Úr dicsőségben”.²³ Ítéletre jöveteléről ezt mondta Dániel: „Láttam (az ég felhőjén) ember fiához hasonlót az öregkorúhoz jönni, és adott neki hatalmat és tekintélyt, hogy minden nép imádjá őt és hódoljon neki. Hatalma örökké tartó hatalom és országa változhatatlan.”²⁴ Ő teljesítette be. És minderről tanúbizonyságot tesz az Evangélium is.

— Erre így szólt: Akkor miért nem fogadtad el a Próféták és az Evangélium tanúbizonyságát Mohamedről?

— Ezt feleltem: Nem találtam náluk róla egyetlen tanúbizonyságot sem; sem a nevééről, sem a cselekedeteiről.

Akkor sötét tekintetet vetett rám és megkérdezte: Nem-e?

— Ezt feleltem: Egyáltalán nem! Mert ha találtam volna, akkor nem hagytam volna el, ami nagyra tesz ezen a világon, és amiért jutalmat kapok majd a túlvilágon.

Tizennegyedik kérdéskör

— Így szólt: És kicsoda a Paraklétosz?²⁵

— Ezt feleltem: Ő a Szentlélek. Az Evangélium tanúbizonysága szerint ő az igazság Lelke, aki az Atyától származik. Megigérte Krisztus, hogy el fogja küldeni tanítványaihoz, miután elment az Atyához. A Paraklétosz tehát az Atyától származik, és a mennyből jön el, és a Krisztus küldi őt, Mohamed pedig Ádámtól származik, nem a mennyből jön, és nem a Krisztus küldi őt. A Paraklétosz Krisztus tanítványaival és Krisztus tanítványaiban van, amint az Evangéliumban ígéri, Mohamed viszont nem ilyen. Ő a Krisztus törvényére tanította a tanítványokat, akik erre megtanították az embereket, Mohamed azonban ettől különbözőt tanított. A Paraklétosz tehát az Isten Lelke, Mohamed pedig nem az Isten Lelke.

Tizenötödik kérdéskör

— (Így szólt: Amit a zsidók cselekedtek azzal, hogy nem fogadták el Krisztust, ugyanazt tették a keresztyének azzal, hogy nem fogadták el Mohamedet.)

— Ezt feleltem: A zsidók azonban nem törölték ki könyveikből a próféták Krisztusra vonatkozó biznyságtételeit, és mivel azok megmaradtak náluk, ezért feddést és büntetést kapnak, mi viszont minthogy nem találunk Mohamedre vonatkozó tanúságtételt, elutasítottuk.

— Így szólt: Mert megsemmisítették. Megvolt nálatok a reá vonatkozó számos biznyságtétel, de kitörölték és megváltoztatták őket.

— Ezt feleltem: Hol van az Evangélium, és hol vannak a próféciák, amelyek alapján megállapítható a változtatás? És miféle világi hatalmat vagy túlvilági jutalmat lehetett volna megszerezni a megváltoztatásukkal? De mi szükség lett volna a megváltoztatásukra, mikor egyszerűen azt mondhatnánk, hogy az a Mohamed, akiről az Evangélium tanúbizonyságot tesz, nem ez a Mohamed, hanem ezután fog még eljönni, és akkor hinni fogunk benne. Mint ahogy a zsidók is azt mondták: Az (igazi) Krisztus nem ez, hanem majd később fog eljönni és akkor majd hinni fogunk

benne. Az Isten azonban tudja, hogy igazat szölok és titkon tanúja lelkiismeretemnek: Ha találtam volna az Evangéliumban egyetlen tanúbizonyságot Mohamed küldetéséről, akkor áttértem volna az Evangéliumról a Koránra, mint ahogy áttértem a Tóráról az Evangéliumra.

Tizenhatodik kérdéskör

— Így szólt: Eszerint nem mondd az ő Könyvéről, hogy az az Istentől van?

— Ezt feleltem: Nem mondom sem ezt, sem az ellenkezőjét. De a hívők fejedelme tudja, hogy mindazt, ami az Isten ígéréből előfordul a Tórában, a Prófétáknál és az Evangéliumban, nem fogadták el az emberek első hallásra, hanem csak a csodákért, amiket Mózes, a Próféták, Krisztus és az apostolok tettek, és amelyekről tanúbizonyságot tesznek a könyveik, a Tóra, a Próféciák és az Evangélium. Ebben az utolsó könyvben viszont nincsenek említve csodák. Mert midőn az Isten azt akarta, hogy igazolja az Tóra vallását, akkor Mózes és az utána következő próféták által véghezvitt csodákkal igazolta. Amikor az Evangéliumot léptette a helyére, azokkal a kétségbevonhatatlan csodákkal igazolta, amelyeket Krisztus cselekedett, midőn emberi testben megjelent, és amiket az apostolok is véghezvittek az ő nevében. Csodák révén igazolódott tehát az, hogy az Evangélium Isten ígéje (mint ahogy Izrael fiainál is csodák által nyert bizonyítást az, hogy a Tóra Isten ígéje). Ezért lett volna szükség arra, hogy ez a Könyv is csodák által igazoltassék, akárcsak a Tóra és az Evangélium. Sőt még az Evangéliumot igazoló csodáknál is többre, mert mint ahogy az Evangélium igazságát bizonyító csodák számosabbak voltak, mint a Tórát igazoló csodák, hisz' a később szereplőnek több igazoló csodára van szüksége, mint a korábban szereplőnek (hogy ugyanazon bizonyító erővel bírjon), sőt (mivel azt érvényteleníti is), még nagyobb bizonyításra szorul, még több csoda által.

Ha szabad volna csodák nélkül elfogadni valami újat, akkor mindenféle könyv elfogadásra találna, bárki igényelné is ezt, és akkor a Tórát és az Evangéliumot kísérő csodák fölöslegesek és haszontalanok lennének. Ha nem lennének csodák, amelyek a Tóra mellett tanúskodnak, akkor nem kellene elfogadni. Ha Mózes és a Próféták nem tennének tanúbizonyságot Krisztus vallása mellett, és Krisztusnak és az ő apostolainak csodái sem tanúskodnának mellette, akkor nem kellene elfogadni. Hasonlóképpen, ha nem látjuk azt, hogy a Próféták és Krisztus biznyságot tesznek erről a Könyvről, és ez a Könyv nem nyer igazolást annak csodatételei által, aki hozta, nem tartjuk megengedhetőnek, hogy akár egy betűjét is olyanak fogadjuk el, mint ami Istentől származik.

Tizenhetedik kérdéskör

— Így szólt: És kicsoda a teve utasa?

— Ezt feleltem: Ézsaiás próféta azt mondta, hogy látott két utast, az egyikük számaron, a másik téven nyargalt.²⁶

— (Így szólt: De kicsoda a számarhátan utazó, és ki az, aki tevehátan nyargal?)

— Ezt feleltem: A számar utasa Dáriusz (a médek királyának, Ahasvérusnak a fia),²⁷ a teve utasa pedig a perzsa Kóres,²⁸ Eltám²⁸ (amely Dzsundajszábúr³⁰) királya, mivel a médek királya elpusztította Babilon királyságát, amely Nabukodonozoré volt, Kóres pedig eltörölte Dáriusz királyságát és megszerezte magának. Ezért mondja Ézsaiás már a mondottak kezdetén: „Jöjj fel, óh Dzsundajszábúr, óh médek hegyei (tevéi)”³¹ — azaz Kóres és a médek királya. Később ezt mondja: „Odajött hozzám valaki a lovasok közül és ezt mondta nekem a látomásban: Elesett Babilon!”³² Ezzel Babilon királyságának eltörlésére utal, meg arra, hogy az Perzsiára száll majd. A médek királyát számarhátan utazónak nevezték (mivel általában a médek háts állata a számar volt, Perzsa királyát pedig tevehátan utazónak nevezték, mert Karmán és Perzsa a tevét használta). A próféta itt jelképet alkalmaz, mint ahogy ez a prófétai beszédben szokásos, és a háts állatokkal az országaikra utal, az országokkal pedig a királyaikra, akik Babilon királyságát megdöntötték.

Ugyanígy mivel a médek királya gyenge volt, ezért a számarhoz hasonlította őt, Perzsa királya pedig erős és hatalmas volt, ezért hasonlította a tevéhez. Dániel ugyanígy a médek királyát a puhány, de masszív medvéhez hasonlítja, Perzsa királyát pedig a párduchoz.³³ És abban az álomban is, amelyet Nabukodonozor király látott, Perzsa és Dzsundajszábúr a keménysége miatt a rézhez hasonlatos.³⁴ És azzal folytatta a próféta, hogy megjövendölte Babilon végrömlését, és hogy királysága másra fog szállni. A médek királya és Perzsa királya volt az a két uralkodó, akik Babilont romhalmazzá tették. És ezután ötszáz év telt el Krisztus megjelenéséig, ezeregyszáz esztendő pedig Mohamed fellépéséig.

Továbbá a Tóra és az Evangélium arról tesznek bizonyosságot, hogy a kereszténység meg nem szűnő, folyvást ismétlődő, nyilvánvaló tanúságtétel, ezért nem mondhatjuk azt, hogy feloldódik egy másik vallásban. A Tórában olvassuk, hogy Jákób, amikor tudtára adja gyermekeinek, mi lesz az idők végén, ezt mondja fiának, Júdának, akitől Krisztus származik test szerint: „A próféta nem tűnik el belőle egészen addig, míg el nem jő az, akire a nemzetek vártak.”³⁵ Vagyis a Krisztus, akiben hisznek az összes nemzetek. És az ő eljövetelével eltűnt a próféta Júdából. Ez pedig arra utal, hogy Krisztus után

már nem jön több próféta. Ezt mondja Dániel: „hogy beteljesedjék a látomás és a Próféták, és eljőjön a Krisztus”.³⁶ Az Evangéliumban ezt mondja Krisztus: „A Törvény és a Próféták Jánosig voltak.”³⁷ Továbbá őva intett minket az ő eljövetele után érkező próféták és messiások elfogadásától.

Ugyanígy Krisztus nem hagyott semmi szükséges ismeretet, cselekedetet, ígéretet vagy intést anélkül, hogy ne említette volna, és emiatt őva intett bármi más elfogadásától azért, hogy el ne térítsen minket attól, ami szükséges. Az isteni irányítás megszokott rendje az, hogy alulról felfelé emel minket, a földiektől a mennyieik felé, nem pedig visszafelé vezet minket és levisz a mennyiektől a földiek felé, mint ahogy a Törvény és az Evangélium viszonyában látható.

Tizennyolcadik kérdéskör

— Így szólt: Miért borultok le a kereszt előtt?

— Ezt feleltem: Mert az volt az életnek okozója.

— Így szólt: Nem, hanem inkább halálnak volt az oka.

— Ezt feleltem: Igen! De a halál oka volt a feltámadásnak, a feltámadás pedig oka volt az életnek, és ebből az következik, hogy a kereszt az életnek volt az oka. Mert Isten az, aki egy fa segítségével a keserű vizet ihatóvá tette,³⁸ és elérte, hogy akik a keresztfára tűzött kígyóra néztek, megmenekültek a halálhozó kígyóktól.³⁹ Áron vesszejét termővé tette⁴⁰ és Mózes botját képessé arra, hogy csodákat műveljen vele, mint például a tenger szétválasztása,⁴¹ víz fakasztása a sziklából,⁴² Ő szerezte meg számunkra a keresztfáról, amely az élet fája, az élet gyümölcsét. S mivel a rajta elszenvedett vereség által lett teljessé a megváltás és jelent meg Krisztusnak az embervilág iránti szeretete, amint mondotta is: „Nincs nagyobb szeretet annál, mint hogy valaki önmagát adja szeretteiért”,⁴³ hódolnunk kell tehát előtte.

Tizenkilencedik kérdéskör

— Így szólt: Nálunk ez található: „Nem ölték meg őt és nem feszítették keresztre, hanem csak valakit összetévesztettek vele.”⁴⁴

— Ezt feleltem: Ez található nálatok a Jézusról szóló fejezetben: „azon a napon, mikor megszülettem... és azon a napon, mikor feltámadok”,⁴⁵ meg ez is: „Én most már elszólítalak, és magamhoz emellek téged.”⁴⁶

— Így szólt: Nem akkor halt meg, hanem csak később fog meghalni.

— Ezt feleltem: Ugyanígy akkor még nem is ment fel a mennybe és nem támadt életre (hanem csak későbbi időben fog mennybe menni és feltámadni). Nálatok azonban úgy van, hogy élve ment fel a mennybe, és nem az után, hogy meg-

halt és feltámadott, mint ahogy korábban szó volt róla. És hogyha mennybe ment, akkor korábban meghalt, és ha meghalt, akkor megfeszítettet, amint a prófeciákban találjuk.

Dávid ezt mondja Krisztus kereszthaláláról: „Átlyukasztották kezemet és lábamat, megrázkódatták minden csontomat, csak néztek rám és elosztották ruháimat maguk között, köntösökre pedig sorsot vetettek.”⁴⁷ Az Evangélium hírt ad arról, hogy ekképpen cselekedtek vele.⁴⁸ Ézsaiás ezt mondja: „Meg fogják ölni a mi vétkeinkért.”⁴⁹ Jeremiás⁵⁰ így szólt: „Testemet odaadtam a verésnek, arcomat nyújtottam a pofozásnak és nem fordítottam el orcámat a gyalázás és köpködés elől.”⁵¹ Erről tanúskodik az Evangélium.⁵² Dániel így kiált fel: „Meg fogják ölni a Krisztust!”⁵³

Huszdik kérdés

— Így szólt: Ez csupán hasonlatképpen szerepelt számukra.

— Ezt feleltem: De hogyan teheti hasonlóvá Isten az emberek számára a valótlan a valóhoz, hogy azt ennek higgyék? Még ha a sátán volna is ez, miképpen lehetett képes arra, hogy lerombolja Isten világkormányzását és annyira megtévessze a korábban élt prófétákat, hogy a valótlanról úgy jövendöljenek, mint ami valósággá lesz, a későbbben élt apostolokat pedig olyannyira, hogy a valótlanról azt hirdessék, hogy valóság volt. Ezen felül még volt hatalmuk is, amit az Evangélium tanúsága szerint Krisztustól arra kaptak ajándékként és csodajelként, hogy kiűzzék az ördögöket. Továbbá ha a keresztre feszítésről szabad azt mondani, hogy megtevésztés volt, akkor ugyanez mondható (a feltámadásról, a mennybemenetelről) és minden isteni csodajelről.

— Így szólt: A Krisztus azonban Istennél becsebbebb volt annál, mint hogy megengedte volna a zsidóknak, hogy keresztre feszítsék és megöljék.⁵⁴

— Ezt feleltem: De megölték a prófétákat! Hát ez azt jelentené, hogy az Isten semmibe vette őket? Sőt, a próféták nem a saját akaratukból ölettek meg, Krisztus viszont azt mondta, hogy „nekem van hatalmam arra, hogy letegyem az én életemet, vagy felvegyem, ezért senki nem veheti el tőlem”.⁵⁵ Ezzel tudunkra adja, hogy ő saját akaratából szolgáltatta ki önmagát a halálnak. Szavának igazságára utal, vagyis hogy ő nem kényszerből feszített meg és halt meg kereszten, amit nyilvánvalóvá tett az a tény is, hogy keresztre feszítésekor sötétség lett, földrengés történt, a sziklák meghasadtak, a sírokban lévő feltámadtak, és aztán a harmadik napon ő maga is feltámadt (a halálból), amint halálát megelőzően több alkalommal előre megmondta tanítványainak. (Noha a zsidók korábban már többször

is igyekeztek elfogni), de nem voltak képesek erre addig, míg ő nem akarta. Tehát nem erőtlén volt arra, hogy megmentse magát a zsidóktól, hanem csupán be akarta teljesíteni rendeltetésének titkát azért, hogy emberi mivoltában meghalt a halálra szánt emberekért.

Huszzonegyedik kérdés

— Így szólt: Akkor viszont nem lehet hibáztatni a zsidókat azért, hogy végrehajtották az ő akaratát.

— Ezt feleltem: Csakhogy ők azzal, amit cselekedtek nem az ő akaratát akarták teljesíteni, sem pedig az ő emberek javára irányuló célját nem akarták elérni, hanem csak ki akarták végezni s el akarták törölni az emlékezetét.

Huszonkettedik kérdés

— Így szólt: Csupán két dolog lehetséges. Vagy az ő akaratából feszítették keresztre és akkor az ő akaratát teljesült és így nem hibáztathatók, vagy pedig ellenére volt és így azok erősebbek voltak nála, akkor viszont nem lehet Isten.

— Ezt feleltem: Ennek mintájára ezt mondhatjuk. Csupán két dolog lehetséges. Isten midőn megteremtette a sátánt, vagy azt akarta, hogy sátán legyen belőle, és akkor a sátán helyesen cselekedett, mert teljesítette Teremtője akaratát és nem volt sem ellenszegülő, sem hibáztatható, sem átkozott. Vagy pedig azt akarta, hogy engedelmes és alázatos angyal legyen, de ő ellenszegülő sáttá lett, ellene állt az Isten akaratának s épp az ellenkezőjét akarta, így viszont erősebb az Istennél, aki már nem Isten többé. És ugyanez mondható Ádámról vagy bárkiről, aki attól fogva ellenszegült, vagy ellenszegülni készül Isten akaratának. Mint ahogyan ez nem fosztja meg Istent istenségétől és teszi szükségképpen erőtlenné, ugyanez mondható Krisztusról is.

De hasonló mondhatunk azokról is, akik háborúba vonulnak az Isten útján.⁵⁶ Ha nem egyezett akaratukkal, hogy megölessenek, akkor haláluk nem az ő akaratukból történt, tehát nincs semmi érdemük és nem vértanúk. Ha azonban megölésük akaratukkal egyező volt, akkor gyilkosukat nem szükséges megbüntetni, mert hiszen csak a vértanúk akaratát teljesítette. De hogyan kellene megbüntetni, amikor megölte a vértanúkat és ellensége volt a vallásuknak? Amint ezek nem menekülnek meg a büntetéstől még akkor sem, ha a megöltek akaratát teljesítették, mert hiszen nem az volt a céljuk, hogy teljesítsék akaratukat, vagyis a megölt vértanúk akaratát, hanem csak azok akaratát, akik káromlást szoltak. Ugyanez a helyzet a zsidók és Krisztus között. Mint korábban rámutattunk, ő akaratával elfogadta, hogy őt a zsidók akarják keresztre feszíteni és megölni.

Ha viszont megszabadította volna magát a keresztre feszítéstől, akkor nem kellett volna megfeszíttetnie, de ha nem feszítették volna keresztre, nem halt volna meg, és ha nem halt volna meg, fel sem támadt volna, és ha lelkileg fel nem támad az örök életre, akkor semmi reménye nem volna az emberiségnek a feltámadásra. És akkor nem lenne meg náluk mindaz a liturgiában titkon vagy nyilvánosan, cselekedetben vagy gondolatban, ami ma megvan azzal, hogy hisznek a feltámadásban, a jó jutalmában és a rossz büntetésében.

Hogy meggyökerezék az emberekben a feltámadás reménysege, Krisztus feltámadt emberi mivoltában a halálból, és ha nem feszítették volna meg, nem terjedt volna el halálának híre, és akkor nem terjedt volna el feltámadásának híre sem. És hogy ne gondolja senki, hogy az ő halála csak látomás volt, meg kellett feszíttetnie. Ha megszabadította volna magát a zsidóktól, nem feszíttetett volna meg, épp ezért nem mentette ki magát (a kezük közül). Ha felment volna a mennybe anélkül, hogy meghalt volna, akkor nem lett volna haszna belőle az embereknek, mint ahogy nem volt Énokh és Illés esetében sem. És amint hibáztatnunk kell József testvéreit, mert irigykedtek rá és eladták őt, még akkor is, ha ennek az lett a végkimenetele, hogy Egyiptom földjének birtokába jutott, és irányításával az ország népét megmentette a drágaságtól, testvéreit és édesatyját pedig megmentette az éhínségtől, hisz valójában el akarták törölni az emlékezetét, nem pedig híressé tenni. Szolgásgámba, hazája és atyja házában elhagyására akarták kényszeríteni, nem pedig azt akarták, hogy úrrá legyen. Mert ha tudták volna, hogy mi lesz a végkifejlet, semmi szín alatt el nem adták volna. Hasonlóképpen a zsidók és tanítómesterek, a sátán, hogyha tudták volna, hogy Krisztus fel fog támadni és imádni fogják őt minden nemzeten, aligha feszítették volna keresztre.

Továbbá ha egy király azt latolgatja, hogy leromboltatja palotáját azért, hogy újat, a réginél jobbat építtessen, de erről nem tud senki, és akkor eljön az ellenséged éjszaka és lerombolja azzal a szándékkal, hogy ártson neked, nem pedig azért, hogy megvalósítsa célkitűzésedet. Nem szolgálna-e rá a büntetésedre? Hasonlóképpen a Krisztus is, le akarta rombolni az ő templomát, amely az ő teste, hogy jobbat építsen annál, ami volt. Az ugyanis érzéki volt, és helyette lelkit épített fel. Ezért mondotta: „Bontsátok le ezt a templomot és három nap alatt felépítem,... ő azonban testének templomára gondolt.”⁵⁷ Amikor lerontották őt, ezt azért tették, hogy eltöröljék az emlékezetét, nem pedig azért, hogy nemes, lelki, mennyei alakban támadjon fel a harmadik napon, miután tökéletlen volt és földi. Amint mondja: Méltónak találták a büntetésre.⁵⁸

Huszonharmadik kérdéskör

— Így szólt: Kicsoda adta nektek az Evangéliumot?

— Ezt feleltem: a Krisztus.

— Így szólt: Mennybemenetele előtt, vagy pedig azután?

— Ezt feleltem: Mennybemenetele előtt, hiszen az Evangélium Krisztus tanításáról, szavairól és tetteiről szóló történeteket tartalmaz, abból az időből, amikor emberi test állapotában jelent meg, és ez mennybemenetele előtt volt.

— Így szólt: Hát nem Máté, Márk, Lukács és János írták?

— Ezt feleltem: De igen. Amikor leszállt rájuk a Szentlélek, megírták azt, aminek megírására a Lélek elvezette őket abból, amit Krisztus tanításából, beszédeiből és cselekedeteiből láttak és megtudtak.

— Így szólt: És miért van különbség közöttük?

— Ezt feleltem: Csak a kifejezésben, nem az értelemben. (Ez olyan, mint amikor többen megpróbálják ábrázolni) a teremtményeket, amelyek Isten alkotásai. Van olyan, aki az eget, és ami abban van, egészében ábrázolja, van, aki részletesen írja le, megint más csak egy részét jellemzi, és van olyan, aki az eget a földdel együtt mutatja be. Hasonlóképpen, ha az emberek a Napot jellemzik, egyik a magasságáról beszél, a másik a gyorsaságát jellemzi, megint másik a világosságát írja le, vagy a forróságát, kerekdedségét és nagyságát ecseteli. Ezért azt mondom, hogy ezek, akik megpróbálnak leírást adni, ha különbözőképpen teszik is ezt, mégsem mondanak ellent egymásnak, nem is állítják az ellenkezőjét, sem nem szöges ellentétei egymásnak, hanem mindnyájan igazat mondanak.

Huszonnegyedik kérdéskör

— Így szólt: Amiképpen Isten a Tóra után az Evangéliumot adta, ugyanúgy adta a Koránt az Evangélium után.

— Ezt feleltem: Isten a próféták szájával adott hírt a Tóráról az Evangéliumra való áttérésről. Ezt jelentette ki Jeremiás szája által: „El fognak jönni ezek a napok — így szól az Úr —, és új szövetséget kötök Izráel fiaival és Júda fiaival, nem olyan szövetséget, mint amelyet kötöttem atyáikkal azon a napon, midőn kézen fogtam, és kihoztam őket Egyiptom földjéről.”⁵⁹ És Jóél is bizonyosságot tesz arról, hogy mi volt az új szövetség megkötésének napján.⁶⁰ De az Evangéliumtól valami másra történő áttérésről semmit sem találunk Isten könyveiben.

Továbbá a csodákkal támogatottak könyveiből tudjuk, hogy az ősi törvény csak előképe volt az evangélium törvényének. Ezért nem ragaszkodunk az Evangélium után máshoz, mint az Isten királyságához.

Huszonötödik kérdéskör

Nem mondta-e Mózes, hogy „Isten támaszt nektek prófétát testvéreitek közül, hozzám hasonlót”?⁶¹ Ez pedig Mohamed, mivel ő Izmaél leszármazottja.

— Ezt feleltem: Semmi kétség nincs afelől, hogy a megszólítás Izrael fiainak szól és a „testvéreitek” kifejezésben a személyrag is rájuk vonatkozik. Izmaél azonban atyai nagybátyja volt Izrael ősatyának, nem pedig gyermeke Izrael fiainak leszármazottai közül. Egy másik helyen ezt mondja nekik: „testvéreitek közül való király”, de nem voltak nekik olyan királyaik, akik Izmaél fiai közül valók lettek volna.

És ti még azt is mondjátok, hogy Mohamed az ő népéhez arab nyelvvel küldetett. Csakhogy ez a prófécia azokról a prófétákról szól, kik Izrael fiaihoz küldettek testvéreik közül a Mózeséhez hasonló törvénnyel és csodajelekkel, mint ahogy Józsué ugyanazt parancsolta, amit Mózes is parancsolt és kettéválasztotta a Jordánt, amint Mózes kettéválasztotta a tengert, hasonlóan Sámuelhez, Dávidhoz egészen Dánielig. Tehát ez a kifejezése „hozzám hasonlót”, vagyis hasonló csodákkal támogatott valakit, aki ugyanazt parancsolja, amit én parancsoltam, ugyanazt tiltja meg, amit és is megtiltottam.

Huszonhatodik kérdéskör

— Így szólt: Hagyd ezt! Inkább beszélj nekem arról, aki hagyta meghalni az édesanyját; nem kell-e megbüntetni?

— Ezt feleltem: De igen.

— Így szólt: Pedig Krisztus hagyta meghalni az édesanyját.

— Ezt feleltem: Nem, hanem csak átvitte a földi világból, a megpróbáltatások helyéről a másik világba, a boldogság helyére. Ezért jót tett vele. Csakhogy az Isten is hagyta meghalni az ő szeretettjét, szentjét és barátját. Mert amikor megszületünk anyánk méhéből, és kijövünk onnan e széles világra, ez jobb nekünk, mint anyánk méhében tartózkodnunk, hasonlóképpen átköltözésünk ebből a világból a másikba jobb, mint ha ebben a világban maradnánk. Különösen érvényes ez olyanokra, mint Mária, a próféták és a szentek.

Huszonhetedik kérdéskör

— Így szólt: Hogyan is mondta Krisztus, hogy „Senki sem jó, csak az egyetlen Isten”?⁶²

— Ezt feleltem: Dávid igaz ember volt, vagy nem?

— Így szólt: Igen.

— Ezt feleltem: Akkor hogyan mondhatta: „Nincs igaz ember, nincs egy sem”?⁶³

— Így szólt: Nem gondolt saját magára azok között, akikről beszélt, hanem csak a bűnösökre gondolt.

— Ezt feleltem: Hasonlóképpen Krisztus sem gondolt önmagára azok között, akikről beszélt, hanem csak arra célzott, sok rossz van az emberek között. Ezért így szólt egy másik helyen: „Én vagyok a jó pásztor”,⁶⁴ „Én vagyok a világ világossága”,⁶⁵ „Nincs a sátnéből semmi se énbenem”,⁶⁶ „Kicsoda tesz szemrehányást nekem valami vétékért”?⁶⁷ Krisztus ezzel a mondatával csak megszólítja annak az embernek a lelkiismeretét, aki ezt mondta neki: „Jó Mester!”⁶⁸ — holt látnia kellett, hogy ő csak ember, nem pedig emberré lett Isten. Ezért utal Dávid mondatára: „Senki sem jó, csak az egyetlen Isten.”⁶⁹ Mintha csak ezt mondaná neki: Ha nálatok a próféta így beszél, akkor hogy’ szólíthat sz meg ilyen módon, mikor szerinted nem vagyok Isten?

Aztán meg korábban ezt is mondta: „A jó ember az ő jó kincséből hozza elő a jó erkölcsöt.”⁷⁰ Ezt is mondta: „A jó fa jó gyümölcsöt terem.”⁷¹ Milyen mondatokat mondhat, hogy némely ember jó, ő pedig nem lenne jó?

— Így szólt: Jó volt a magyarázatod. — Én pedig áldáskívánnal eltávoztam. (Ezzel lezárult a vita. Istené a hála mindörökké.)

Kiegészítés

A mi bölcsességgel teljes kegyes uralkodónk így szólt hozzám: Mit mondasz Mohamedről? Ezt válaszoltam: Mohamed minden értelmes lénytől dicséretet érdemel azért, mert a próféták és az Istent szeretők útját járta, mert amint a többi próféták Isten egyedülvalóságát tanították, Mohamed ugyanezt tanította. Tehát ő is a próféták útján haladt. Aztán mint ahogy az összes próféták eltávolították az embereket a gonosztságtól és a rossz cselekedetektől, és a jó erkölcshez, meg a jó cselekedethez vonták közel őket, ugyanúgy Mohamed is eltávolította nemzetének fiait a gonosztságtól és a jó erkölcs, meg a jócselekedet felé vonzotta őket. Tehát ismét csak a próféták útját követte.

Aztán az összes próféták megtiltották az emberek fiainak, hogy a sátnak előtt leboruljanak, és a bálványokat imádják, és az erős és hatalmas Isten imádatára és felsége előtti hódolatra sarkallták őket, ugyanígy tett Mohamed is, amikor megtiltotta honfitársainak a sátnak imádatát, a bálványok előtti hódolatot és arról győzte meg őket, hogy az egyetlen, magasságos Isten, akin kívül más isten nincs, megismerjék, és csak neki hódoljanak. Ebből is világos tehát, hogy Mohamed a próféták útját követte. És amint Mohamed Istentől, az ő igéjéről és lelkéről tanított, ugyanerről prófétáltak a próféták mindnyájan. Mohamed tehát a próféták útján haladt. És kicsoda az, aki

ne dicsérné, ne tisztelné, ne becsülné azt, aki az Istenért harcolt? Aki nemcsak szóval, hanem karddal is kimutatta féltő szeretetét a teremő és magasságos Isten iránt?

Mert miként Mózes, a mi prófétánk cselekedett Izrael fiaival, akik aranyból borjút készítettek és leborultak előtte, és karddal ölte meg és pusztította el mindazokat, akik a borjút imádták, ugyanígy tett Mohamed is, amikor kimutatta féltő szeretetét a magasságos és magasztos Teremő iránt, akit jobban szeretett és többre becsült, mint önmagát, családját és honfitársait.⁷² Azokat pedig, akik követték őt az Isten félelmében és tiszteletében, felmagasztalta, tisztelte, dicsérte, és Istentől is jót, dicsőséget és tisztességet ígért nekik ezen a világon és a túlvilágon a Paradicsomban. Ám harcolt azok ellen, akik imádták a bálványokat és hódoltak előttük, a Gye-henna tüze fájdalmas kínjával fenyegette őket, amelyben örökké fognak égni a képmutatók.

Amint Ábrahám, Isten barátja cselekedett, amikor elhagyta a bálványokat és rokonságát és Istent követte és neki hódolt, valamint az Isten egyedülvalóságára kezdte tanítani a nemzeteket, ugyanúgy cselekedett Mohamed is, midőn elhagyta a bálványok tiszteletét és azokat is, akik a rokonságából és az idegenek közül tovább hódoltak nekik, és egyedül csak azt tisztelte, aki egyedül igaz Isten és csak neki hódolt. Ezért az Isten is felettebb kegyes volt hozzá és lábai alá vetette a két erős birodalmat — üvöltésük hangja, mint az oroszláné vagy a mennydörgésé, mely az egész világra elhallatszik — vagyis a Perzsa Birodalmat és a Bizánci Birodalmat. Az első a teremtmények előtt hódol a Teremő helyett, a másik testi fájdalmat és halált tulajdonít annak, aki nem érez fájdalmat és nem hal meg soha. Kiterjesztette a magasságos Isten az ő királyságának hatalmát a hívők fejedelme és gyermekeinek keze által kelet-től nyugatig és északról dél. Ki ne dicsérné azt — óh, győzedelmes király! —, akit az Isten dicsér? Ki ne ékesítené a dicsőség és tisztelet koszorújával azt, akit az Isten felmagasztalt és ennyire becsült? Ez, vagy valami ehhez hasonló a véleményem Mohamedről nekem, és velem együtt mindazoknak, akik Istent szeretik, óh, dicsőséges király. Királyunk így szólt hozzám: Akkor viszont el kell fogadnod a Próféta ígétét. Ezt feleltem neki: Melyik ígétéről szólt a mi királyunk? Így szólt a király: Azt az ígétét, amelyet Istenről mondott, hogy ő egy, és nincsen más rajta kívül. Ezt válaszoltam neki: Az egy Istenben való hitet már korábban megtanultam — óh király! — a Tórából, a Prófétaíkból és az Evangéliumból. Ehhez ragaszkodom, és kész vagyok meghalni érte. Győzedelmes királyunk így szólt hozzám: Mint mondtad, te egy Istenben hiszel, és egy Istent vallasz, mégis

azt mondd, hogy ez az Isten háromság az egységben. Ezt feleltem neki: Ezt nem is tagadom, óh, király! De hittel vallom, hogy az egy Isten háromság, de nem háromság istenségére nézve, hanem csak személyeit, bölcsességét és lelkét tekintve, mert ő tényleg háromság az egységben, de mégsem egy személyeire nézve, hanem csak istenségére nézve, amint ezt korábban kifejtettük...

Németh Pál fordítása

¹Szentháromságos formula, amelyben a Teremő az Atyára, az Élő a Fiúra, a Beszélő pedig a Szentlélekre utal, „aki beszélt a törvényben és a prófétákban és az apostolokban és az evangéliumokban, leszállt a Jordán fölé és ígét hirdetett az apostoloknak”. (Denzinger-Hünermann 46, vö. Zsid 1,1). Van olyan kézirat, amelyik elhagyja a kezdő formulát, van olyan, amelyikben ettől eltérő szöveggel szerepel: „Az Egyszerű Atya, a Közbenjáró Fiú és a Vigasztaló Szentlélek nevében.”

²I. Timótheosz nesztóriánus katolikosz-pátriárcha (780–823) a mai Erbil nevű iraki várostól délnyugatra fekvő egykori Hazza nevű faluban született 727/728-ban, 769/770-től Béth Bagás püspöke, 780-ban vitatott választással emelték a katolikosz-pátriárchai székbe, 823 elején 94 éves korában halt meg Bagdadban.

³A „katolikosz” (arabul: dzsáthaliq, magyarul: általános püspök) cím eredetileg egy bizonyos terület nemzeti egyházának fő metropolitáját jelöli, aki Mezopotámia és Perzsia egész területének legfőbb pásztora, s jogköre alig kisebb a pátriarchénál. Miután a Markabában összehívott nemzeti zsinat (424) nesztóriánus püspökei kimondták egyházaik függetlenségét a bizánci és az antiochiai pátriarchától, a perzsa nemzeti egyház feje 486-ban felvette „az egész kelet katolikosza és pátriarchája” címet.

⁴Al-Mahdi ibn al-Manszúr abbászida kalifa (775–785).

⁵A „hívők fejedelme” elnevezés a kalifa egyik méltóságjelzője.

⁶A kánonban, vagyis a Szentírásban.

⁷A Korán is ismeri Jézus csodálatos fogantatását és szűztől való születését (Korán 3:47; 19:20; vö. Lk 1,34).

⁸Timótheosz itt a görög „úszia” szónak megfelelő arab kifejezést („dzsauhar”) használja hűségesen ragaszkodva Nesztoriosz kifejezőmódjához.

⁹Egyes kéziratok ehhez a mondatához a következő marginális magyarázatot fűzik: „Ha valami áttetsző-finom dolog kerül egy durva-sűrű edénybe, akkor a finom egyesül a sűrűvel anélkül, hogy különválna tőle vagy összekeveredne vele. Erre emlékeztet minket az Úr az ő ígétjével: »Kicsoda ment föl a mennybe, ha csak nem az, aki a mennyből szállt alá?» [Péld 30,4, vö. Ef 4,10]. Mint ismeretes, az Úr Jézus Krisztus teste a tiszta és szent szűz Máriából vétetett, amint erről tanúbizonyságot tesznek a Prófétaí és a Könyvek. Dávid próféta ezt mondja a Zsoltárokból: »Testet formáltál nekem» [vö. Zsolt 139 (138),13–16]. Bölcs Salamon meg

így szól »A bölcsesség leányzó, akinek háza van« [vö. Péld 7,4; 9,1]. Ézsaiás ezt mondja: »Imé a szűz teherbe esik és fiút szül majd, Immánuel lesz a neve, melynek magyarázata: a mi Istenünk velünk van« [Ézs (Iz) 7,14]. Az apostol arra hivatkozik, amit Dávid próféta mondott [Ef 4,10], a háromszáztizennyolc atya pedig azt vallja igazsággént [325-ben a niceai zsinaton], hogy Ő az Atyától született minden időknek előtte, és a mi üdvösségünkért alászállott a mennyből és megtestesült a Szentlélekből és Szűz Máriából. És önszántából fogadta el a fájdalmat értünk. Megfeszítettetett és feltámadott a halottak közül, fölment a mennyekbe, és az Ő isteni mivolta nem válik külön emberi mivoltától, ezért az Ő emberi mivolta isteni mivoltától el nem különítve, és azzal össze nem vegyítve ment mennybe.”

¹⁰A zárójelben szereplő hosszabb-rövidebb szövegrészek nem szerepelnek minden kéziratban.

¹¹Jn 20,17.

¹²Zsolt 33 (32),6.

¹³Zsolt 56 (55),5.

¹⁴Ézs (Iz) 40,8, vö. Zsolt 119 (118),89.

¹⁵Jn 1,1–4.

¹⁶Mt 28,19.

¹⁷Lk 19,10; vö. Ez 34,16.

¹⁸Ézs (Iz) 7,14.

¹⁹Ézs (Iz) 35,4–6.

²⁰Ézs (Iz) 53,5.

²¹Zsolt 16 (15),10.

²²Zsolt 68 (67),19.

²³Vö. Zsolt 113 (112),4; 1Tim 3,16.

²⁴Dán 7,13–14.

²⁵A Korán szavai szerint „Jézus, Mária fia” ezt mondta: „Izrael fiai! Engem Isten küldött tihozzátok, (...) hogy örömdetes hírt hozzak egy küldöttől, aki én utánam jön majd, s akinek fölmagasztalt (Ahmed) a neve” (Korán 61:6). Nem bizonyítható, de szellemes értelmezés szerint az Ahmed (Mohamed) eljövételéről szóló jövendölés a Jn 14,16 és 15,26-ban olvasható „Paraklétosz” (Vigasztaló, Pártfogó) ígéretében gyökereszik. A sémiták (zsidók, arámiak, arabok) a görög szavakat gyakran magánhangzók nélkül (defective) írták le az általuk használatos sémi mássalhangzós írással. Ezért a „Paraklétosz” mássalhangzóit (prkltsz) „Periklütosz” (fölkötött dicsért, fölmagasztalt) formában is olvashatták. Az Ahmed és Mohamed szavak jelentése azonos, ezért szinte kínálkozott a megígért Paraklétoszt Mohamed személyével azonosítani. A megígért Paraklétossal való azonosítás nem újkeletű, hisz a manikhaioz (Máni Hajjá, manichaeus) vallás alapítója, Mání „azt hirdette, hogy ő a Paraklétosz”. (Eusebiosz: *Egyháztörténet* VII. 31. Ökeresztény írók, IV. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 1983, 338–339.)

²⁶Ézs (Iz) 21,7.

²⁷Dán 9,1.

²⁸Kürosz, Cirus.

²⁹Elám.

³⁰Arabosan ejtve Dzsundajszábúr, vagy perzsa kiejtéssel Gondésápúr, híres ókori perzsa város Khúizisztán tartományban. I. Sápúr szászánida uralkodó (242–272) alapította. Edessza (mai törökországi Urfa) lehanyatlása és iskolájának császári parancsra történt bezárása (489) után a nesztoriánus keresztények ide menekültek. Szír neve Bél-Ábád volt, romjai a mai Sáhábád mellett találhatóak. A görög filozófia és tudományos munkákat a szír nesztoriánusok hozták magukkal és fordították arab nyelvre. A város I. Khosrou (531–579) uralkodása óta jelentős tudományos központ, ahol szír keresztények, irániak, zsidók, indiaiak egymással békében élve művelték a különböző tudományokat. Később közülük kerültek ki a bagdadi kalifák orvosai és az arab orvosok első tanítói.

³¹Ézs (Iz) 21,2.

³²Ézs (Iz) 21,9.

³³Dán 7,5–6.

³⁴Dán 2,32, 39.

³⁵1Móz (Ter) 49,10.

³⁶Dán 9,24–25.

³⁷Mt 11,13.

³⁸2Móz (Kiv) 15,25.

³⁹4Móz (Szám) 21,8–9.

⁴⁰4Móz (Szám) 17,23 (régi számozás szerint 17,8).

⁴¹2Móz (Kiv) 14,16, 21.

⁴²2Móz (Kiv) 17,6.

⁴³Jn 15,13.

⁴⁴Korán 4:157–158. A 2. századi gnosztikusok tagadták, hogy Jézus a kereszten valósággal meghalt. Az apokrif *János cselekedetei* szerint ilyeneket mond Jézus: „Aki a kereszten függ, az nem én vagyok... annak vélnek, aki nem vagyok (99. fejezet)... Semmit sem szenvedtem el abból, amit velem kapcsolatban mondani fognak... Halad azt, hogy szenvedtem, pedig nem szenvedtem... Hogy átszúrtak, pedig nem döftek belém, azt is hogy fára függesztettek, pedig nem függesztettek a fára. Hallani fogsz a belőlem kifolyó vérről, pedig nem folyt ki a vér belőlem. Egyszerűen: nem az én szenvedésem volt mindaz, amit amazok beszélnek rólam...” (101. fejezet). (Az *apostolok csodálatos cselekedetei*. Szerk. Adamik Tamás. Telosz Kiadó, Budapest, 1996, 18–19.) A gnosztikus Baszilikész szerint nem Jézus szenvedett, hanem Kürénéi Simon, akit arra kényszerítettek, hogy vigye az Ő keresztjét. Tévedésből őt feszítették meg Jézus helyett, mert összetévesztették vele. Jézus viszont Simon alakját öltve megmenekült. (Hans Leisegang: *Die Gnosis*. Kröner — Leipzig, 1924, 246.) Lásd még az 54. jegyzetet.

⁴⁵Korán 19:33.

⁴⁶Korán 3:55.

⁴⁷Zsolt 22 (21),15, 17–19.

⁴⁸Mt 27,35.

⁴⁹Ézs (Iz) 53,5.

⁵⁰Helyesen: Ézsaiás.

⁵¹Ézs (Iz) 50,6.

⁵²Mt 26,67; 27,30; Jn 19,1–3.

⁵³Dán 9,26.

⁵⁴Az úgynevezett *Barnabás evangéliuma*, amely igen kései hamisítvány, de a mai iszlámban a Korán igazsága mellett bizonyítékként szokták fölhozni, hosszadalmas történetben meséli el, hogyan mentette meg Isten Jézust a kereszthaláltól. Nikodémus felajánlotta Jézus és tanítványai számára búvóhelyül a Kidron patakon túl levő kertes házát, hogy ott rejtőzzenek el a főpapok haragja és gyilkos szándéka elől (208,12–15). Amikor Jézus hallotta a Júdással érkező katonák közeledtét, a kertből, ahol éppen imádkozott, bement a házba s a tizenegyet alva találta. Ekkor Isten — látva szolgájának szorult helyzetét — parancsot adott Gábrriel, Míkáel, Rafáel és Úriél angyaloknak, hogy ragadják ki Jézust a földi világból. Tüstént megérkeztek az angyalok, és kimentették Jézust a délre néző ablakon keresztül, s magukkal vitték a harmadik égbé, hogy ott a mennyei lények társaságában dicsőítse az Istent mindörökké (215. fejezet). Az Isten pedig a katonasággal érkező Júdást minden tekintetben hasonlóná tette Jézushoz annyira, hogy még az álomból felébredő tanítványok sem ismertek rá. A katonák a Jézushoz hasonló Júdást fogták el, a zsidó főpapok őt ítélték halálra, és a rómaiak őt feszítették keresztre (216. fejezet). (*Indzsíl Barnabá*. Ford. dr. Khalíl Sza'ada. Dár al-Basír, Kairó, 1992, 301–305.)

⁵⁵Jn 10,18.

⁵⁶Az úgynevezett „szent háborúról”, a dzsihádról van szó, amelyben ha a helyzet megkívánja, a hívőnek az életét is fel kell áldoznia. (Korán 2:154, 218; 3:142, 157, 169, 195; 4:95; 5:35, 54; 8:72, 74; 9:19–20, 47:4–6; 49:15 stb.)

⁵⁷Jn 2,19, 21.

⁵⁸Mk 14,64.

⁵⁹Jer 31,31–32.

⁶⁰Jóél 3 rész (régí számozás szerint: 2,28–32).

⁶¹5Móz (MTörv) 18,15.

⁶²Mt 19,17.

⁶³Zsolt 53 (52),4.

⁶⁴Jn 10,11.

⁶⁵Jn 8,12.

⁶⁶Jn 8,49.

⁶⁷Jn 8,46.

⁶⁸Mt 19,16.

⁶⁹Mt 19,17, vö. Zsolt 53 (52),4.

⁷⁰Mt 12,35.

⁷¹Mt 7,17.

⁷²Vö. 56. jegyzet. Meglepő azonban, hogy Timótheosz a dzsihád intézményét pozitívan ítéli meg, mint az Isten iránti odaadó szeretet bizonyítékát, és szerinte ebben Mózes volt Mohamed példaképe s mintegy előfutára.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

<i>Thomas Merton: Párbeszéd a Csönddel. Imák és rajzok</i>	2.900,-
<i>Teréz Anya: Jöjj, légy a világosságom!</i>	3.200,-
<i>Rupert Berger: Lelkipásztori liturgikus lexikon</i>	4.300,-
<i>Halmi Tamás: Versnyelvtanok. Elemző esszék kortárs versekről</i>	1.900,-
<i>J. B. Metz: Memoria passionis</i>	2.700,-
<i>Rónay Tamás: Forgószél a Vatikánban. XXIII. János életútja</i>	2.700,-
<i>Igazságosabb és testvériesebb világot! Tíz év távlatából</i>	1.200,-
<i>John Powell: Egészen ember, egészen élő</i>	1.800,-
<i>Joseph Ratzinger: Bevezetés a keresztény hit világába</i>	2.700,-
<i>Innen és túl. Versek az Isten-kereső emberről</i>	2.900,-
<i>Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona</i>	3.600,-
<i>Th. Schneider: A dogmatika kézikönyve 1.</i>	2.600,-
<i>Th. Schneider: A dogmatika kézikönyve 2.</i>	2.600,-
<i>Avery Dulles: A kinyilatkoztatás modelljei</i>	2.500,-
<i>Lukács László: Csináld magad</i>	1.150,-
<i>Terri Apter: A magabiztos gyermek</i>	1.600,-
<i>E. Kübler-Ross – D. Kessler: Élet-leckék</i>	2.200,-

A kiadványok megvásárolhatók vagy megrendelhetők a Vigilia Kiadóhivatalban:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444; E-mail: vigilia@vigilia.hu

„A TIZENKETTŐ KÖZÜL AZ EGYIK”
Apokrif — A tizenkét legszebb magyar vers 2.

„A tizenkét legszebb magyar vers” című konferenciasorozat második állomása volt a Szombathelyen, Bozsokon és Velemben 2008. április 18–19-én rendezett Pilinszky János *Apokrif*jéről szóló tanácskozás, melynek előadásai még ugyanebben az évben az elemzett vers címét viselő kötetben jelentek meg. Ehelyütt talán szükségtelen azt demonstrálni, hogy a Pilinszky-életmű és azon belül is az *Apokrif* kanonikus pozíciója, hatás- és értelmezéstörténeti termékenysége mennyire indokolja a költemény bekerülését a „tizenkét legszebb magyar vers” közé.

Érdekes lehet azonban azt megfontolni, hogy mindez egy olyan mű és életmű esetében történik, melynek szemléletmódját, nyelvhasználatát mélyen meghatározza a keresztény világlátás és a biblikus szöveghagyományhoz való viszony. Pilinszky lírája, s különösen az *Apokrif* tehát olyan befogadókat is képes megszólítani, akik egyébként nem érdekeltek a versek vallásos kérdésirányának mint személyes problémának az olvasás során történő átsajátításában. Ebből a szempontból tehát pontosan szemlélteti a vershez való lehetséges viszonyulások sokféleségét Juhász Andrea megállapítása: „Az olvasó (...) a művel, művekkel szembesülve azokat saját világgépével, ismereteivel veti egybe: így az intentionálisan keresztény eszmét kifejező költemények a hitélmény poétikai kifejezésekként is olvashatók, de olvashatók a költői nyelv sajátos jelképeiként, költői képrendszereként is, miközben elsődlegesen megfosztjuk őket a keresztény hit élményeitől.” (129.) A Fűzfa Balázs által szerkesztett tanulmánykötet is felmutatja a befogadásnak ezt a potenciális sokféleségét. S ez a sokféleség a tanulmányok gazdag tematikájában is kifejezésre jut: az olvasó saját hitélményének a versben kifejeződő vallási tapasztalattal való szembesítésétől kezdve az *Apokrif* irodalomtörténeti olvasatán s a versnek a különböző nyelvekre történő fordításából leszűrhető értelmezői konklúziókon át a jelenleg alakuló Pilinszky-kultuszig számos írást olvashatunk a kötetben.

✱

Ha elsőként az irodalomtudomány szempontjából tesszük mérlegre a kötetet, akkor már a tanulmányokat jegyző kutatók névsorát átfutva is megállapítható, hogy a konferenciára meghívott előadók között a jól ismert irodalomtörténészek

mellett számos fiatal értelmezőt is találunk, s ez már eleve garantálja a megközelítésmódok és a műelemzések során felhasznált irodalomtudományi eszközkészlet sokszínűségét. Az azonban első pillantásra szintén feltűnhet a Pilinszky-recepcióban valamelyest is tájékozott olvasó számára, hogy a konferenciakötet szerzői közül épp azok a nevek hiányoznak (például Szávai Dorottya, Kulcsár-Szabó Zoltán, Schein Gábor vagy Tolcsvai Nagy Gábor), akik az utóbbi időben a legtöbbet hivatkozott tanulmányokat publikálták az *Apokrif*ről és a Pilinszky-életműről. Ezt továbbgondolva tanulságos lehet az is, hogy miközben Pilinszky életműve az 1945 utáni irodalom egyik legfontosabb szövegkorpusza, addig a kötet nyitó tanulmányát író Jelenits Istvánon, s itt az *Apokrif*-elemzések bibliográfiáját publikáló Hafner Zoltánon kívül kifejezetten a Pilinszky-kutatással foglalkozó irodalomtudós a mai magyar irodalomtörténészek között nincs.

Mindezek tükrében, ismerve a Pilinszky-életmű hatástörténeti összefüggéseit, nem meglepő tehát, hogy a verset elemzők között két neves József Attila-kutatót találunk, akik a költőelőd életművének olvasása során szerzett tapasztalataikat hasznosítják az *Apokrif* elemzése közben. Tverdota György a verset ciklusként olvasva teszi fel a kérdést, hogy — szemben a szerzőtől származó hármas tagolással — vajon hány versből is áll Pilinszky műve. A vers figyelmes olvasása során számba véve az ismétlődő elemek teremtette szövegkohéziót és a versidő összetettségét Tverdota öt darabra tagolja az *Apokrif*et. Bókay Antal a szintén József Attila-életművön próbára tett tárgyas líra és a versben konstituálódó személyesség pszichoanalitikus alapozású elméletei felől olvassa újra verset. Horváth Kornélia tanulmánya szintén ebből a hatástörténeti kontextusból kiindulva közelíti meg az *Apokrif*et. A vers értelmezéstörténetében már eddig is többféleképpen magyarázott kommunikációs problematikát az öröklött költői konvenció, s ezen belül elsősorban a József Attila-i nyelvhasználat leépítéseként és egy mediális váltással létrejövő új nyelv megalkotódásaként érti. Horváth Kornélia dolgozatának hangsúly a vers eddig kevesebb értelmezői figyelmet kapott harmadik részére esik. Interpretációjának egyik, elgondolkodtató, esetleg vitára készítő megállapítását érdemes ehelyütt is idézni: „Ez a kép, melyet a »kő«, a »halott redő«, az »ezer rovátka«, a »törmelék«, a »rán-cok« és az »árok« trópusai rajzolnak ki, a papíron vízszintes és függőleges vonalak (rovátkák) sokaságában megmutatkozó, írásban rögzített szöveg

rajzaként válik értelmezhetővé, ami a *lépték* metaforája által jelölt hangzósság poétikai témája helyébe egy mediális váltással az írásképp vizuális manifesztációját állítja” (102–103.). Lényegében hasonló eredményre jut a jel és a jelenlét poétikai megalkotódásának kérdését taglaló tanulmányában Szitár Katalin is. A vers értelmezéstörténete szempontjából hasonlóan termékeny hozzászólásokat olvashatunk Jelenits Istvántól, aki Pilinszky korai, kötetben nem közölt *Viszontlátás* című versét olvassa úgy, mint a később keletkezett *Apokrif* „vázlatát”. Faragó Kornélia az *Apokrif* egyik központi problematikáját, a versben megképződő én-te viszonyt értelmezi, míg Szűcs Teri Balassa Péter elemzéséből kiindulva és a riceouri hermeneutikára alapozva tesz kísérletet a tanúság viszonyainak verbális megragadására. Fűzfa Balázs pedig a költemény utolsó két sorának értelmezése révén jelöli ki az *Apokrif* poétikatörténeti helyét a „posztmodern előtti utolsó pillanatban”.

✱

A kötetben publikált tanulmányok öt nagyfejezetre tagolódnak. Az elsőben az *Apokrif* egy-egy központi motívumát, jelentéskonstituáló elemét értelmező dolgozatokat olvashatunk. A *Vers* című egységben találhatók a fent említett elemzések (Jelenits István tanulmányát leszámítva), amelyek különböző irodalomelméleti háttérrel közelítenek a vershez. Az *Apokrif*ről szóló irodalomtörténeti diskurzusba ezek a tanulmányok tudnak, véleményem szerint, a legérvényesebb módon bekapcsolódni. A Pilinszky-recepció szempontjából nem érdektelenek azonban a további nagyfejezetek sem. A harmadik csoportba például olyan írások kerültek, melyek vagy más életművekkel olvassák együtt a Pilinszky-életművet (Láng Gáspár Dsidra, Nagy Endre pedig Kertész Imre felől közelít Pilinszkyhez), vagy az *Apokrif* idegen nyelvű fordításairól s a külföldi Pilinszky-recepcióról szólnak (Alfons Jestl a német, Bókay Antal az angol, Bányai János a szerb fordítást ismerteti, míg Antonio Donato Sciacovelli Pilinszky olasz befogadástörténetéről értekezik). A negyedik, *Később* címet viselő rész a Pilinszky-életmű hatástörténetét kívánja demonstrálni irodalmi elemzések (Bokányi Péter Orbán Ottó Pilinszky-képét vizsgálja, Bányai János Balla D. Károly *Pilinszky-projektumát* mutatja be), szépirodalmi alkotások (Lőcsei Péter, Bondár Zoltán írásai) és a költő filmes kísérleteinek és kapcsolatainak bemutatása (Morsányi Bernadett) révén. Az utolsó nagyfejezet olyan írásokat tartalmaz, melyek a konferencia helyszínénél is szolgáló régió Pilinszky emlékhelyeinek, relikviáinak az ismertetéséről szólnak, ezekben

kap helyet a regionálisan formálódó kultusz bemutatása is.

A fentebbi összefoglalás is azt mutatja tehát, hogy a kötetet jól átgondolt koncepció szerint komponálta meg az alkotószerkesztő, Fűzfa Balázs. A könyv értékét növeli a gazdag képi illusztráció és az a DVD-melléklet, mely számos érdekes filmet (például azt a riportfilmet, mely a konferencia első napján Jordán Tamás vezetésével s több mint ezer szombathelyi diák részvételével megszólaltatott *Apokrif* előadást mutatja be), s a szombathelyi egyetemisták által szerkesztett audiovizuális anyagot tartalmaz.

✱

A kötet vitathatatlan értékének és jelentőségének elismerése mellett azonban osztom azt az alig leplezett (ön)kritikát is, melynek az *Utószóban* Tverdota György hangot ad: „A szöveg, amelynek szerzője már rég távozott az élők sorából, bizony ki volt szolgáltatva az előadók kénye-kedvének, akik rá hivatkozva kiélhették hiúságunkat, szétszedhettük, s másképpen összerakhattunk, röntgenképet készíthettünk róla, megszámlálhattuk tagjait, származási sorba állíthattuk, rokonokat fedezhettünk fel számára, firtathattuk jelentését, s kedvünkre rongálhattuk és koptathattuk” (286.). A jól szerkesztett, átgondolt koncepció szerint építkező, gazdagon illusztrált kötet sajnos több gyenge, a naiv olvasmányélmény szintjét alig meghaladó szöveget is tartalmaz, melyek felvétele a színvonalas tanulmányok mellé megkérdőjelezhető. A könyv utolsó dolgozata, mely — tegyük hozzá — a maga nemében igen alapos és érdekes munka, a burgenlandi magyartanításról szól, Pilinszky neve még csak elő sem fordul benne. De érdemes lett volna megfontolni azt is, hogy a DVD-mellékletben szabad-e közzétenni olyan *Apokrif*-előadást, melyben a szavaló szövegtevesztésekkel adja elő a verset.

Mindezek — noha talán elkerülhetők lettek volna — velejáró nehézségei a konferenciakötetek szerkesztésének, s végül is fontosabb ennél kiemelni azt, hogy a könyv számtalan tanulmánya értékes szempontokkal és eredményekkel gazdagítja az *Apokrif* értelmezéstörténetét, s a könyv egésze fontos állomását jelenti a legújabb Pilinszky-recepciónak. Az irodalomtudomány művelői és a művelt nagyközönség tehát érdeklődéssel várhatja a konferenciasorozat újabb tanácskozásait, s az ott elhangzott előadások kötetbe szerkesztett kiadását. (*Apokrif*. Szerk. Fűzfa Balázs. *Savaria University Press*, Szombathely, 2008. „A tizenkét legszebb magyar vers 2.”)

SZÉNÁSI ZOLTÁN

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

AZ UTOLSÓ FOGADÁS

Néhány éve nem került kezembe olyan megrendítő, szép könyv, mint Czigány György *Zárfogadása*. Ihletője jóvátehetetlen, tragikus esemény: felesége halála. De a gyász könnyeibe befoglalja életét, amelynek egy részét a kultúra iránt vonzalmat tanúsítók jól ismerik. A rádiónál eltöltött éveket, a „Hangverseny délidőben” adásait, a hangverseny-közvetítéseket, amikor a Zeneakadémia üléséről felpillantva őt láttuk az orgonaulésen, az írókkal, művészekkel legkedvesebb lemezeikről folytatott beszélgetéseket, majd a televízióban sugárzott remek riportokat, amelyeknek vissza-visszatérő résztvevője volt Nemes Nagy Ágnes és Ottlik Géza, a versesköteteket és rendszeresen írt *Tíz mondatait*. Talán az a jellemzés illik rá a legjobban, hogy „sugárzó egyéniség”, aki újra meg újra megmerítkezik a kultúrában, amely életét adja és sebezhetetlenné tette, még akkor is, amikor méltatlanul bántak el vele. A halállal, a szívének legkedvesebb társ elvesztésének sebző valóságával szemben azonban ő is védtelen. Talán gyógyszerként beszéli el olykor bravúros időkezeléssel a leglényegesebb eseményeit tarka életének, ám az eseményeket többnyire átstínezi veszteségének fájdalmas tudata. Ismételten megjelenik tudatában az elveszített kedves arcvonása, s mi is látni véljük Maklárty Zoltán kórusának szélén a feketehajú kislányt, aki azonnal megdobogtatta szívét.

Az időkezelés remeklését említettem. Teljesen elhihető, ahogy egybejátszatja emlékeit, csapongó gondolatait és a nyomukban feltáruló tényeket. Időkezelése a modern regények szemléletére emlékeztet, asszociációinak vonzó változatossága is korunk prózájára jellemző. Példamutató előadásmódja is, ahogy megjeleníti adásainak szereplőit. Ahogy például életre kelti Koromzay Dénest, a világhírű Magyar vonósnégyes tagját. Ahogy megjeleníti festőbarátait és riportalanyait, s ahogy a szívéhez legközelebb álló zeneművekről beszél... Noha tehetné, soha nem a bennfentes gög-jével beszél, mindig a szépségre nyitott ember szomjas érdeklődésével kérdez, elemez, jellemez. Mintha könyvekből, versekből és hangokból szőtt védfal óvná, ha emlékezései nyomán saját világába követjük, megfedekezünk a világban terjedő gonoszságról és embertelenségről, egyéniségének harmóniája elfeledteti a rosszat, s meggyőződésünk képe teszi, hogy legnehezebb óráinkban is biztonságosan kapaszkodhatunk egy erős kézbe, s meghallhatjuk az ígért szavait.

A lelki egyensúly kiküzdésének megragadó példáját adják az Erika elvesztését, majd „megtalálását” ábrázoló részek, amelyek az isteni rendeléssel való szembesülés pillanatai. „A halálnak mi csak a földön zajló részét látjuk — írja. — A lényeges része olyan lehet, mint egy hófehér menyegző, ünnep, csillogás, zene, öröm!?” A halálhoz nagyon erős hit kell, nem földi gondolatok, itt már a természetfölötti munkálkodik. Ez segít meghalni.

Ki eshet távolabbra / mint Isten önmagától? / Vele vagy, övé bárhol. / Visz vígan, ölbe kapva. / Kezében egy szál barka. / Elvérzel. Így virágozol.

Hiszek, tehát vagyok. A lét öre a szeretet, mely kezdetben volt és minden általa lett. A szeretet meg is marad, az én személyes szeretetem is, vagyis én magam. Szerintem. Te segíts, Szentlélek, hogy földi életem utolsó percében is tudjam, hova megyek.” Ezek az elmélkedő-imádságos részek másik, teljesebb dimenzióba röptetik a szerző gondolatait, amelyekről bensőséges verses vallomásokat is olvashatunk. Tömör, kifejező sorokat a veszteségről és az abban megtalált bizonyosságról.

Azt olvashatjuk a könyvben: jó néhány művésszel készített interjúja megtalálható a rádió és a televízió archívumában. Nem ártana újra megmutatni és közzétenni őket. A szellemiségük, a megszólító és a megszólítottakból sugárzó emberség egyre inkább hiányzik életünkől és a médiumokból. Fokozódó azonosulással, a rátalálás örömeivel olvastam a Mándy Ivánnal folytatott győri beszélgetést a Széchenyi téren lévő gyógyszertárban, ahol mandulaszórpel itatták őket, s a háttér is illett az íróhoz, hiszen a berendezési tárgyak mintha bármikor megszólalhattak volna, ami Mándy elbeszéléseinek ismeretében egyáltalán nem lett volna meglepő.

És a többi helyszínen... Mándy jelenlététől átlekesült a Gerbaud épp úgy, mint Zebegegyben Szőnyi István kertje. És előkerültek az író zsebéből a legendás cetlik. Ha véletlenül nem talált papírlapot a zsebében, akkor sem jött zavarba. Üldögtünk az Andrássy úti eszpresszóban, a szörnyszerű sárga lében úszó kuglófot kanalazta. Néha rámosolygott valamelyik tálcával egyensúlyozó csinos lányra, akik Ivánkáknak nevezték a náluk évtizedekkel idősebb író. A szomszéd asztalnál egy kopaszodó úr és felkészült felesége (?) között hirtelen magasra csaptak az indulatok. „Föláldoztam érte az életemet!” — kiáltott a hölgy és dühösen rázta a fejét. Fülbevalói minden fejrészénél lelkesen hintáztak. „Van papírod?” — az írón lázas izgalom vett erőt. Nem volt. „Sebaj!” — mondta, s a papírszalvétára jegyezte a szagga-

tott párbeszéd mondatait. Amit az egyik interjúban mondott, igaz volt: mindig az életet írta. Figyelt. Tele volt részvétellel, s együttérzését kicsit könnyes mosollyal leplezte. Ha nagyon figyelmesen olvassuk elbeszéléseit, „a pálya szélére” szorítva megírta kora természetrajzát. „Kismester” — így jellemezte az egyik valóban jelentős irodalomtudós. Nem ő volt kicsi, hanem a kor, amelyet ábrázolt. „Kik a figurái? — kérdi Czigány György. — Borika, a merev, kivasalt arcú felszolgálólány. Vera és Szabolcs, illúziótlan első szerelmek hősei, kíméletlen fiatalok, tehetetlen szülők. Anya, aki magányában esetlenül vágyik lánya fiatalságára, akinek mintha homokot szórtak volna a ráncai közé. A magányos öregasszony, akit módszeresen pofonnal üldöz a társbérleje. A cipőpertliárus, a száraz, lesikált arcú jegyző... Arcok, amelyeken átgyalogoltak. Szétesett arcok. Elszürkült tekintetek. Felcsúszott vállak, elakadt, merev mondatok...” Pár szóban tökéletes jellemzése Mándy világának. Az irodalomtörténetbe illenék. De Mándy sem szerepel ebben az irodalomtörténetben. Valószínűleg hiába keresték. A Teleki téren bókászott a bódék között, a téren egyérintőző fiúkat szemlélte, vagy a Fradi-pályán álldogált s a nézőket figyelte. Nem volt ideje az irodalomtörténet számára, ahogy Tersánszkyknak sem...

Miközben nagy írók sokaságával készített műsorokat, saját ízlését sem rejtette véka alá. Azok álltak igazán közel hozzá, akik évekig hallgatásra kényszerültek: a harmadik nemzedék írói, az újhódások, s a náluk pár évvel fiatalabbak, akiken úgyszintén átgázolt a Rákosi-rendszer (Fodor András, Lator László...). Karakterisztikus vonulat, mely erős szálakkal kötődött a világirodalomhoz, a színvonalat tartotta a legfontosabbnak, de nem hiányzott belőle a játékosásra való hajlandóság sem. Czigány György alighanem az olümposzi istenek mosolyával hallgatta Lator László történetét. Lator egy ízben levelet kapott. Kockás papírra írt költemény lapult a borítékban. Kanalas Béla aláírásával. Az ismeretlen költő hetven éven felülinek mondta magát, jelezte, hogy két éve ír, a *Campanella* című költemény azonban érett lírikusra vallott. A címzett — nem ok nélkül — a tréfára, ugratásra mindig kész Kormos Istvánra gyanakodott, de Kormos nem vállalta a szerzőséget. Akkor Jékely! De ő sem! A rejtély rejtély maradt mindaddig, mígnem egy év múlva Weöres Sándor álmatagon meg nem kérdezte Latortól: ír-e még verseket Kanalas Béla?

A *Zárfogadás* hangulatára ez a történet is jellemző. A nehéz éveken is átsegítette az embereket a vidámság, a lelkük mélyén megőrzött derű. Soha annyi „bor mot”, élc, humoros bemondás, mint akkoriban. A kabaré fénykora is azokra az évekre esett. S aligha véletlen, hogy manapság a

tréfásnak mondott jelenetek láttán, hallatán arcizunk sem rezdül, s a mókásnak szánt jelenetek írói durvaságokkal, ízléstelenséggel, szemérmertelenséggel próbálnak hatást kelteni. Amilyen a közhangulat, olyan a humora... Ezek a történetek oldják a gyászt, perlekednek az elmúlással, a már említett ráhagyatkozás, belenyugvás jelei.

Mint említettem, a megszólaltatottak nagy többsége teljesen otthon volt a világirodalomban, szó sem volt arról, hogy akit megbecsülnek francia vagy német kortársai, azt nemzetárulónak, idegenek kitarthatójának nevezik szorgos jellemváltoztatók. Illyés Gyula olyan természetesen beszél Éluardról, mint közeli ismerőséről, akivel naponta összefut az utcasarkon. Ez a természetesség, jogos öntudat magától értetődő volt, nem gyanakvást keltett, hanem arról győzte meg az olvasókat, hogy egy nemzet lírikusainál sem alábbvalóak a mieink, s műveik által a mi kultúránk is gazdagodik. Bezárkózás helyett minden értékre való készséges megnyílás — erre tanítanak Czigány György beszélgetőtársai, s erre maga a kérdező is. „Akármit szólni: hazugság ezentúl” — írja Czigány *Véglegesen* című versében, s emlékei, élete, hűsége arra példa, hogyan lehet és kell hazugság és elfogultságok nélkül élni. (*Szent István Társulat*, Budapest, 2009)

RÓNAY LÁSZLÓ

SZILÁGYI ISTVÁN: BOLYGÓ TÜZEK

Szilágyi István széles népszerűségét regényei (*Kő hull apadó kútba*, *Agancsbozót*, *Hollóidő*) alapozták meg. Hogy a kolozsvári író novellistaként indult: a kritikai befogadás sem bolygatta túlságos igyekezettel. Ezért is rangos eseménye a válogatáskötet megjelenése: a tizenegy novella és elbeszélés több mint negyven év kispikái munkásságát összegzi, s a regényeket is új összefüggések közé helyezi. Föltűnő ugyanis az a tematikus és motívus rendszeresség, amely nemcsak a most közölt írásokat kapcsolja egymáshoz, de — a szereplők és helyszínek azonosága révén — az író kis- és nagyepikai alkotásai között is átjárókat nyit.

A realizisztikus ábrázolásmódot Szilágyi István művészete több vonatkozásban újította meg: a lélektani elmélyültség, a történelmi tárgyválasztás, a metafora-elvű történetépítés, a jelképies narratívák, a balladai vonások jegyében. Mint a regényekben, a novellákban is az atmoszférateremtő mitikusság oldja föl a szabatos cselekményvezetés körüli újabb kori dilemmákat. Az árvaság, az otthontalanság, a bizonytalanság és az idegenség élménye e szövegekben is közép-

ponti léttapasztatatok. Közvetítésükre pedig sokszínű nyelv és esztétika szegődik: a szleng kifejezésektől a tájnyelvi archaizmusokig, az abszurdba hajló iróniától a tragikumot hordozó pátoszig húzódnak e prózavilág határai.

A nyitó mű (*Kísérlet*) a groteszk örkényi változatát írja tovább tárgyiasan kegyetlen parabolává, de találunk a könyvben prózában előadott balladai történetet (*Mesterek balladája*) s historiai mélységekbe ágyazott példázatot (*Bolygó tüzek*) is. A felnőtté válás mentális és szociális defektusokat érlelő folyamata (*Jajdon gyermekei*), az otthonkereső vadság célirányos tévelygése (*Jámbor vadak*), a háború roncsolta életek lelki-szellemi megváltatlansága (*Foggal és bütyökkel*): megannyi pontos vonalakkal fölrajzolt látélet a mindenkori létezés nyomorúságáról, kiszolgáltatottságáról, esettségéről.

„Valahol a félbemaradt teremtés peremén döglött kagyló a táj” — szól a *Tájkép tutajjal* fölütése (149.). A tájleíró metafora egyetemes érvényt hordoz. A völgyet vízzel elárasztó iparosítás a hegyre űzte a falvak lakóit; a völgyi élet több évszázados rendjéből kiszakadván már csak a pusztulás és pusztítás mintáit őrzi a hegylakói életvitel. Szenvtelen lakonizmus jelenti ki: „Időnként meg szoktuk ölni egymást.” (152.) A közösként vállalható értékrend hiánya, az egyén és környezete közti viszony megbomlott volta, az érzelmi és szellemi kiüresedettségek áldozati létbe burkolja Szilágyi hőseit. Tragédiájuk éppen abból származik, hogy már ennek az áldozatnak sincs értelme, értéke. Kövér Szajki Mátyás, az idős ácsmester a *Mesterek balladája*-ban még a régi idők tudását és erkölcsét képviseli. Szertartásos önfeladása talán megkésett, hiábavaló gesztus. De mert jelképes sugalmú és megrendítő szépségű: például szolgálhat, hitet táplálhat.

A sci-fi-kiadványokat idéző borító (Árkossy István munkája) szokatlan erővel vonja magára a tekintetet. Ennek köszönhetően talán olyan olvasók is kezükbe veszik a kötetet, akik eddig nem ismerték Szilágyi István nevét. S akik ezután a regényíróval is majd szorosabb ismeretseget kívánnak kötni. (*Magvető*, Budapest, 2009)

HALMAI TAMÁS

BODA EDIT: DAL SZÜLETÉSRE ÉS HALÁLRA

Boda Edit, a fiatal erdélyi költő legújabb kötetének borítóján olyan képet látni, amely akár az egész kötet jelképe is lehetne: fehér alapon egy szál sárga rózsza, öt bimbóval. Közülük három elhervadt, egy éppen hervadóban, s csak egyetlenegy van, amiben még ott duzzad az élet ereje —

bár sejteni sem lehet, honnan kap elég éltető nedvet majd ahhoz, hogy kinyílják. Keserű szépség hatását kelti ez a virág, s valóban, a kötetben a legborzongatóbb sorokat olvasni arról, hogy a pusztulás, a halál arcával való szembenézéskor milyen bánatot válthat ki az emberből az ismeretlen. „*Oly idegen, nem ismerem, / a bölcstől, ami ring velem, / kétoldalt víz és végtelen, / duzzad az éjjel szüntelen*” (*Ott-honra letem, úgy lehet*).

A kötet anyaga is öt egységre tagolódik: van egy kötetnyitó és egy záró vers (*A bűnbánó Teremtő imája*, illetve az *Ott-honra letem, úgy lehet* címűek) és három versciklus (*Titkolt csodák*; *Az Apokalipszis torkában*; *Fúj — nem tudom, hová, mi végből* címmel). Úgy tűnik, hogy e költeményekben a számok nagyobb súllyal bírnak, mint általában véve a kortárs költészetben — pontosabban egyetlen számnak van nagyobb súlya: a titokzatos, misztikus, örök Egynek, mely metafizikai magasságokba emeli e versek távlatait. A kötet nyitó versében is megjelenik az Egy, mint az egyetlen élő, a védett, az ép, az erő és titok, ami fölött nem győzhet a halál: „*Bocsáss meg, nagy esőt csináltam, / kegyelem, a háromfejű élet / két fejét levágtam, / az utolsót elrejtettem, / nem engedem át a halálnak*” (*A bűnbánó Teremtő imája*). Azonban az sem merül feladásba itt, hogy emberként, születésünktől fogva, annak az egyetlen, kérlelhetetlen, kegyetlen Kéz érintésének a nyomát viseljük, amelyet a költő oly éles megvilágításban állít elénk, ahogyan utoljára talán csak az ősi sámánok tehettek: „*Idéhoztak, földbe ültettek, / anyám vérével megöntözték, / rúgkapáltam én, fogatlan állat, / sírni nem tudtam, magamra hánytam. // (...) Gonosz fű nő a dombokon, / a kert alatt, a háztetőn, / bennem szaladgál száz halál — / egy közülük igazi*” (*Kikötőben*).

A Paradicsomból kiűzetett ember a legmélyebb értelemben véve tragikus sorsú lény, s ettől csak önáltatás vagy felszínesség révén lehet eltekintünk. Azt hiszem, ha van tanítása ennek a kötetnek, akkor az ebben az axiómaszerű mondatban foglalható össze. S épp e tragikusság érzékeltetésében jut fontos szerephez a költemények zeneisége: mérsékli, oldja a tragikum érdességét, ami már-már elviselhetetlenné válna a ritmus harmonizáló hatása nélkül. A verszene különlegességét csak fokozza az a jellegzetessége, hogy ez a muzsika nem a verslábak, hanem az ünnepélyesség és az aggodalom ritmikus változásából fakad. Ezáltal a lehető legtömörebbé sűrűsödik a látomás-szerűség atmoszférája, s így versről-versre, újra és újra teljes mértékben kifejeződik a tragikus alaphang. Mintha egy ismeretlen rekviem prelűdje ütne át minden vers szövetén.

A kötet bibliai és népköltészeti motívumokat ötvöző nyelve szóképekben gazdag. Ez a metaforikus nyelvezet megvilágosító erejű, s hiteles-

sége többértelműségében rejlik. A metaforikus jelleg azért hangsúlyozandó, mert ez mindig a valódi költészet ismérve. A költőben szüntelenül ott munkál a vágy, hogy az egész világmindenséget sűrítse soraiba. Am az élet rövid, ezért kell éles, azonnal érthető megvilágosodásokban kifejeznie önmagát. A metaforikus nyelvezet a szellem egyfajta gyorsírása, s csak akkor autentikus, ha az alkotó valóban rendelkezik szellemi erővel. A metafora a művészetben kezdettől fogva arra volt hivatott, hogy az embernek a halálon is túlradó lelki gazdagságát fejezze ki.

Boda Edit kötetének legfőbb értéke épp metaforikus nyelvezetének eredetiségében és mély összetettségében rejlik. Alljon itt néhány verssor példaként, s befejezésül: „*Iszonyú gyémánt-éjszaka, / napfogyatkozás a testben, / meztelen ruhákat vernek a földön, / asztagba gyűjtik a sok keresztet*” (Az Apokalipszis torkában); „*Valami pusztá, medúzaszerű állat / patátlanul szaladgál e huzatos házban. / Valami csobban. Reccsen, koppan a bánat. / Patakban áll egy szarvas — sír a háromszögű halálnak*” (Meghatározatlanul). (Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2008)

KIRILLA TERÉZ

A NAGY KREÁTOR Kiss Szemán Róbert könyvei Ján Kollárról

„Bodza Tamás rektor uram (...) tudta könyv nélkül jeles tudásunk azon nagybecsű munkáját, melyben szorgalmas utánjárással s vaskövetkezettséggel ki van mutatva, hogy görögök, marahánok, spanyolok, szkíták s a világ minden nevezetes népei ugyanazon egy hatalmas fajból veszik eredetüket, mely fő-fő törzsei közé oly derék népeket számít, mint az oroszok, lengyelek, csehek és horvátok stb., amit bizonyít az, hogy mindezen elszámolt népek nyelvei annyira el vannak halmozva szláv eredetű szavakkal, hogy ha azokat egyszerre visszakérnék tőlük, hirtelen minden szóbeli értekezlet fennakadást szenvedne közöttük.” Bodza Tamás alakját Jókai Mór *Szomorú napok* című regényében — a kritikai kiadás felületes véleményformálásával szemben — vélhetően nemcsak Lúdvit Štúrról, hanem részben, sőt, talán nagyobb részt Ján Kollárról formázta meg. Hiszen például Kollár volt a kiadója annak a Dugonics-ellenes latin nyelvű gúnyversnek, amely a magyar nyelv szláv jövevényszavairól szól, és ami, negatív toposzként Vörösmartytól Jókai fenti szövegén át Mikszáthig bezárólag felbukkan a 19. századi magyar irodalomban, és Kollár nevéhez kötődik a szlávok négyes felosztása is (orosz, lengyel, délszláv és cseh-szlávok). A regény idézett részéből az is kiolvasható, hogy miért lehet ko-

moly relevanciája annak, ha a 21. században Magyarországon Kollárral foglalkozunk (hiszen egy irodalomtörténeti kutatást legitimálhatna ugyan az életmű önmagában, azonban döntő része nem hozzáférhető a magyar olvasó számára). Jókai szövegéből kiderül, hogy Kollárnak milyen, nehezen túlbecsülhető szerepe volt a magyar nemzeti diskurzusban. Hiszen a magyarok reformkori (ám azóta is sok tekintetben továbbélő) szláv-képére döntő befolyással volt Kollár 1837-es, német nyelvű, szláv kölcsönösségről szóló könyve, amely a legfontosabb hivatkozási alap lehetett a szlovák nemzeti gondolat és a pánszlávizmus azonosításához. Emellett az is kiolvasható, hogy Jókai (valószínűleg regényeinek közönsége is), minden ellenszenv ellenére jól ismerte Kollár munkásságát. Kollár a mai Deák téri evangélikus templom lelkészeként Pest-Budán élt és alkotott élete legtevékenyebb három évtizedében. Az 1819 és 1849 között írott műveinek elemzése aligha nélkülözheti a reformkori pesti szellemi élet kontextusát.

A tanulmánykötetekről szóló recenziók általában magukon viselik a recenzens szubjektív látásmódját, és a súly a hozzá közelebb álló tanulmányok felé helyeződik. Ez esetben — egy virtuális könyvet elgondolva — Kiss Szemán Róbert két tanulmánykötetének kizárólag a Kollárral foglalkozó tanulmányait olvasom össze. A *Magyarország panaszától Szlávia panaszáig* 2007-ben, a „...garázda emberek az Etymologusok” című kötet 2008-ban jelent meg. Ennek a választásnak azonban nemcsak egyéni érdeklősem és kompetenciám az oka, hanem az is, hogy e két kötet Kollár-témájú írásainak komoly belső koherenciája van, kiegészítik egymást, utalnak egymásra, kontextust képeznek a többi Kollárral foglalkozó cikknek. Az így összeadódó, mintegy 200 oldalnyi szöveg terjedelmével is vetekszik az összes eddigi magyarul olvasható Kollár-tanulmánnyal.

Bár annak a ténynek is rendkívüli jelentősége van, hogy Kollárról ilyen terjedelmű magyar szöveg olvasható, Kiss Szemán vizsgálati szempontjaival közel fél évszázados, vagy talán még régebbi irodalomtörténeti igénynek felel meg. Sziklay László 1965-ben megjelent írásában (*Ján Kollár magyar kapcsolatai Pesten*) már rákérdezett, hogy mit jelentett az életmű számára a tény, hogy Kollár legtermékenyebb 30 évét Pesten töltötte: „*Feltűnő, hogy sem életrajzírói, sem működésének méltatói nem térnek ki elég alaposan Kollár pesti tartózkodásának kérdésére, elsiklanak felette, szinte semmibe veszik.*” Sziklay azonban — amint maga is reflektál erre — csak vázlatos választ ad e cikkében. A magyar irodalomtörténet és történetírás számára aligha túlbecsülhető tehát, hogy Kiss Szemán könyveinek köszönhetően végre, ha nem is a

maga teljességében, de fontos momentumaihoz hozzáférhetővé vált a „pesti Kollár”.

Kollárban ugyanis az a rendkívüli, hogy a szlovák nemzettudat és önkép legfontosabb elemeinek döntő többsége az ő életművéig vezethető vissza, sarkosan fogalmazva mondhatni, hogy az imaginárius szlovák nemzet elképzelésében oroszlánrészt vállalt. Kiss Szemán ezt az alkotói folyamatot azonban nem önmagában vizsgálja, nem ragadja ki a kontextusából, sőt, olyan összefüggéseket is meglát, ami a szlovák szakirodalom figyelmét is elkerülte. Nagy figyelmet fordít arra, hogy Kollár milyen hagyományokra, milyen szövegkorpuszra támaszkodva, milyen kulturális környezetben, milyen tudományfelfogásban alkotott.

Az első kötet címadó tanulmánya (*Magyarország panasztól Szlavia panaszáig*) ambíciózusan a kollári életműről szóló, mintegy másfél évszázados irodalomtörténeti diskurzus átforgatásának az igényével lép fel, amelyet az utána következő írásokra is vonatkoztathatunk. A tanulmány azt a toposzt veszi vizsgálat alá, amely az ország/a nemzet balsorsán kesergő nőalakot személyesíti meg. A toposz a mohácsi csata idejéhez köthető, Kollár 19. századi újrafogalmazásában azonban már nem a törökkel szemben elbukó keresztény magyar királyságot, hanem a szláv nemzetet siratja. Kiss Szemán sorra veszi azokat a továbbélési formákat, amelyek révén a 16. századi toposz Ján Kollár látószögébe került. Rámutat azonban arra is, hogy Kollár első, latin nyelvű, iskolai versében még az eredeti, Pannónia/Hungária nevű nőalakot rajzolta meg.

A következők írás (*A kivonulás és szerepváltozatai Ján Kollár életében és műveiben*) arra keresi a választ, hogy a szlovák tudós miképp használta fel a kivonulás toposzának szerep- és gesztuskészletét egyes írásaiban, tehát a *Visszaemlékezéseiben*, *Prédikációiban*, az általa írt tankönyvben és a *Slávy dcérában*.

Bár Pest-Buda a korban etnikai értelemben aligha nevezhető magyar városnak, a magyar, nemzeti kulturális élet fejlődése Kollár pesti életének három évtizede alatt legalább olyan mértékben haladt előre, mint a város látványos, ugyanakkor egyelőre felszínes magyarosodása.

„Pest tett engem Kollárrá”, mondta egykor öntudatosan az író. Kiss Szemán Róbert több szempontból közelít a pesti Kollár problematikájához, vizsgálja a pesti szlovák evangélikus közösség vezetőjeként az előbb említett tanulmányban, jelentősebb azonban az az elemzés, amelyben Horváth István történeti munkásságát veti össze Kollár hasonló témájú műveivel. Ez a megközelítési mód alkalmas arra, hogy a szerző rámutasson: ha Kollárt (de akár a 19. század bármely szlovák tudatát

nemzeti értelmiségijét) csak önmagában, szlovák nemzeti megközelítésben vizsgáljuk, olyan kontextusok maradhatnak el, amelyek kutatási eredményünket érdemben befolyásolják, torzítják.

Egy írás a szlovák nemzeti jelkészlet emblematisztikus elemeiről szól: a nemzeti földrajzról, meteorológiáról, néprajzról, a szlovák flóráról és faunáról. Kollár legkorábbi műveiben kijelölte az általa elképzelt szláv lakta terület határait, amely Európa felét, Ázsia harmadát és Amerika jelentős részét magába foglalta (Amerika az akkor még az Oroszországhoz tartozó Alaszká révén kerülhetett be). A későbbi művekben Kollár már nem tágitotta a területet, hanem igyekezett szláv vá tenni, tehát gyarapítani a valamilyen módon a szláv-sághoz is köthető földrajzi helyek számát. „Az emblematisztikus nemzeti földrajz, állat- és növényrajz megalkotása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a romantikus történelemfilozófia alapján állva Kollár küzdelme a szláv nemzet megteremtéséért, múltjának föltérképezéséért valóban sikeres lehessen” — zárja írását a szerző. A tanulmány eredetileg csehül egy tömör, találó, de meglehetősen provokatív címmel jelent meg: Ján Kollár, a nagy kreátor.

A második kötet első tanulmánya (*A kollári életmű bennünk*) egy recepciótörténeti áttekintés. Azok a nemzeti közösségek, amelyek Kollár örökösének tekintették magukat, nemcsak az életművet tördelték fel és szelektálták saját szempontjaik szerint, hanem „azt a nyelvi, irodalmi és kulturális hagyományt is, amely egységesen jellemezte még a hungarus-tudatban nevelődött, a klasszikus latinításból táplálkozó literátus nemzedéket a 19. század hajnalán”. Elengedhetetlen ugyanakkor a Kollár-filológia számára, hogy az életmű tudományostörténeti-filológiai, valamint teológiai részét is bevonja a vizsgálatba. Ezeket a 19. századi pozitivisták tudományosság szelektálta ki a vizsgálandó művek közül „tudománytalanságuk” miatt. Kollár azonban még egységként, életművének egyforma értékű részeként látta: „Az ún. kollári tudományosság elválaszthatatlanul része a kollári poézisnek, a tudományosság és filológia pedig Kollár szándékát tekintve is — számos esetben maga is költői alkotás.”

Az írás befejező mondata szerint „nemzeti tudatunk sem úr a saját házában, ha nem vagyunk tisztában a nemzeti mélylélektan létezésével és működési mechanizmusaival”. Talán itt ragadható meg Kiss Szemán Róbert két könyvének a jelentősége is: itt, a 21. századi Közép-Európában Kollár megismerésével önmagunkról is sokat megtudhatunk. (*Magyarország panasztól Szlavia panaszáig. Irodalmi tanulmányok*; „...garázda emberek az Etymologusok”. *Irodalmi tanulmányok*. ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, Budapest, 2007; 2008)

DEMMEI JÓZSEF

KÉT MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KIADVÁNY FESZTY ÁRPÁD FES- TŐMŰVÉSZ, SZÜLŐVÁROSÁRÓL — ÓGYALLARÓL

Feszty Árpád, *A magyarok bejövetele* című, napjainkban az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban kiállított közismert körkép alkotója 1856 decemberében született Ógyallán, mai hivatalos nevén Hurbanovo városban. A jelenleg a komáromi járásban fekvő dél-szlovákiai kisváros földrajzi fekvéséből adódóan változatos múltra tekint vissza. Lakott település volt már az őskor és az ókor idején, területén a régészeti kutatások jelentős leleteket tártak fel. Középkori és újkori történelme is gazdag eseményekben. A várost európai, sőt világviszonylatban is több jelentős tudós és művészszemélyiség tette ismertté, mindenekelőtt meg kell említeni a tudós polihisztor Konkoly Thege Miklóst, a világhírű ógyallai csilagvizsgáló megalapítóját, és a nagy tehetségű, jelentős festőművészt, Feszty Árpádot.

A közelmúltban Szlovákiában két olyan könyvkiadvány jelent meg Ógyalláról, amelyek magyar nyelven foglalkoznak a város történelmi múltjával, művészettörténeti értékeivel és a város jelentős személyiségeivel. 2007-ben jelent meg Ógyalla első magyar nyelven íródott monográfiája Récka Bögi Adrianna tollából: *Hurbanovo — Ógyalla* (Artcentrum, Hurbanovo, 2007, 171 p.), amelynek szövegét 113, nagyrészt színes fotó egészíti ki. A könyvben sok olyan érdekes információt találhatunk, amelyek ez idáig feldolgozatlan levéltári hagyatékek, illetve magángyűjtemény formájában nem juthattak el széles körben az olvasóhoz. A másik kiadvány, amelynek szerzője szintén Récka Bögi Adrianna, 2008-ban íródott, címe: *Sakrálné stavebné a umelecké pamiatky Hurbanova — Sacral architectural and artistic sights of Hurbanovo — Ógyalla sakrális építészeti és művészeti emlékei — Sakrale Bauten und Kunstdenkmäler in Hurbanovo* (Artcentrum, Hurbanovo, 167 p.). A négy nyelvű könyv bevezetőjében olvashatjuk: „Ezeket az értékeket úgy fogjuk fel, mint egy sokszínű (heterogén) földrajzi terület hagyatékát, amely egyszersmind részét képezi a komplex európai társadalom maradandó értékörökségének is. Ez a tény és meggyőződés vezetett ahhoz az elhatározáshoz és törekvéshez, hogy megvalósuljon ez a többnyelvű művészettörténeti publikáció, melynek célja ismertetni a fennmaradt sakrális jellegű építészeti és művészeti emlékek keletkezésének körülményeit, jelenlegi állapotát és küllemét nemcsak szlovák és magyar nyelven, az adott régió két leggyakoribb nyelvén, hanem angol és német változatban is, hogy az esetleges külföldi érdeklődők

is részletesen megismerkedhessenek ilyen irányú kultúrtörténeti értékeinkkel.”

Ógyalla több értékes vallási jellegű építészeti és művészeti emléket tudhat magáénak. A Bago-ta (szlov. Bohatá) elnevezésű városrészben 1735-ben barokk stílusban épült a Szent Anna római katolikus templom, amelyet a helybéli Ordódy család költségén építettek fel. 1911 és 1912 között épült a református egyház temploma a historizmus jegyében, tervezője a komáromi Tuba Lajos volt. Rendkívüli jelentőséggel bír mind szlovákiai, mind európai viszonylatban a szecessziós Szent László római katolikus templom, amelyet Medgyaszay István, ismert és neves magyar építőművész tervezett 1912-ben. Figyelemre méltó építészeti alkotás és fontos realizált mű Medgyaszay életműve szempontjából is. Ógyallán történt megvalósításával kapcsolatosan érdemes megjegyezni, hogy a tervező személyének kiválasztását nagyban befolyásolták a Feszty család budapesti kapcsolatai.

Feszty Árpád nemcsak közvetett módon járult hozzá Ógyalla építészeti és művészeti értékeinek gyarapításához, több festészeti alkotásában is megjelenítette a helyi tájat. Ezekből a 2007-ben kiadott városi monográfia is megjelentet két helytörténetileg is felettebb értékes képet. Mindkét olajfestmény olyan építészeti emlék arculatát jeleníti meg és őrzi, amelyek az idő viszontagságai között elpusztultak. Az egyik alkotás az 1780-ban épült, ma már nem létező ógyallai kőhidat ábrázolja, amelyet 1945 után végzett útépítő munkák során romboltak le, a másik festmény a mára szintén elpusztult, az eredetileg barokk kori Csúzy (később Sümegh)-kastély parkját jeleníti meg. Ez utóbbi alkotás a Feszty család magángyűjteményében, a *Gyallai kőhid* című festmény pedig a komáromi Duna Menti Múzeum gyűjteményében található.

Récka Bögi Adrianna 2007-ben megjelent könyve, a szerző zárszava szerint: „tudományos szempontokat követve kíván egységes képet alkotni a mai Hurbanovo — Ógyalla értékeiről, figyelembe véve a társadalmi, a politikai, a kulturális és a művészettörténeti tényezőket”. Mindkét ismertett kötet igényes és értékes tanulmány, nemcsak helytörténeti szempontból, hanem szélesebb körű geográfiai, kultúrtörténeti, vallástörténeti és művészettörténeti összefüggésekben is. Mindemellett a gazdag képanyagnak és az olvasmányos stílusnak köszönhetően a könyvekkel szakembereknek és érdeklődő olvasónak egyaránt érdemes megismerkednie.

MÉSZÁROS GYÖRGYI

SOMMAIRE

- PÉTER CARDINAL ERDŐ: Rôle de la religion dans la vie de l'homme et but de l'éducation
 URI ASAF: Trois variations d'Akedah
 KATALIN CZOTTNER: Le diable et les saints irlandais
 DÁVID DIÓSI: Sur la dimension angéologique de la liturgie
 ■ Poèmes de Viktor Basa, Gabriella Fürjes, Tamás Oláh, Vince Sulyok, Béla Szegedi-Szabó, Péter Vasadi et István Vörös
 ■ Récit de Zoltán Danyi et essai de Tamás Halmai
 ■ Entretien avec le père Benven Sebastian Madassery SVD
 PÁL NÉMETH: Dialogue islamo-chrétien – Bagdad, anno Domini 781

INHALT

- PÉTER KARDINAL ERDŐ: Die Rolle der Religion im Leben des Menschen und das Ziel des Unterrichtes
 URI ASAF: Drei Varianten Akedah
 KATALIN CZOTTNER: Das Böse und die irischen Heiligen
 DÁVID DIÓSI: Über die angeologische Dimension der Liturgie
 ■ Gedichte von Viktor Basa, Gabriella Fürjes, Tamás Oláh, Vince Sulyok, Béla Szegedi-Szabó, Péter Vasadi und István Vörös
 ■ Novelle von Zoltán Danyi und Essay von Tamás Halmai
 ■ Gespräch mit dem Steyler Missionär Benven Sebastian Madassery
 PÁL NÉMETH: Islamisch-christlicher Dialog – Bagdad, anno Domini 781

CONTENTS

- PÉTER CARDINAL ERDŐ: The role of the church in human life and the aim of education
 URI ASAF: Three Akedah variations
 KATALIN CZOTTNER: The evil and the Irish saints
 DÁVID DIÓSI: The angeological dimension of liturgy
 ■ Poems by Viktor Basa, Gabriella Fürjes, Tamás Oláh, Vince Sulyok, Béla Szegedi-Szabó, Péter Vasadi and István Vörös
 ■ Short story by Zoltán Danyi and essay by Tamás Halmai
 ■ Interview with Benven Sebastian Madassery SVD father
 PÁL NÉMETH: Muslim-Christian dialogue – Bagdad, A.D. 781

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP. VII. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: 2009. évre 4.080,- Ft, fél évre 2.040,- Ft, negyed évre 1.020,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: 60,- USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 420 Ft

VIGILIA

■ SZILÁGYI ISTVÁN
BODA EDIT

Hónapról hónapra
Bolygó tüzek
Dal születésre és halálra
■ A nagy kreátor. Kiss Szemán Róbert
könyvei Ján Kollárról
■ Két művészettörténeti kiadvány
Feszty Árpád szülővárosáról – Ógyalláról

A SZEMLEKET ÍRTÁK

Demmel József, Halmai Tamás, Kirilla Teréz,
Mészáros Györgyi és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A szerzetességről
- A barátságról
- A vértanúságról
- Kocsis Fülöp, Timothy Radcliffe,
Rónay László és Tóth Sára tanulmánya
- Féja Géza, Halmai Tamás, Miklya Zsolt,
Oláh András és Tandori Dezső írása

A folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

